

Liniștea de după „fortuna”: o scurtă istorie a traducerilor din proza română în limba italiană în secolul al XIX-lea¹

Roberto MERLO

1.Introducere. Lamentările cu privire la insuficienta sau chiar inexistența cunoașterii literaturii române în Italia reprezintă unul dintre *leit motiv-ele* ce caracterizează cel mai bine diferitele întâlniri sau confruntări culturale care îi adună laolaltă pe reprezentanții respectivelor țări. Mergând pe urmele unei tradiții care se poate mândri cu rădăcini adânci și reprezentanți iluștri, mediile academice italiene și-au deschis gradual porțile „românisticii”, mai cu seamă pornind de la învățământul lingvistic necesar filologiei și lingvisticii romanice. În acest sens stau mărturie numeroasele catedre de Limbă și Literatură română din cadrul universităților italiene² și

¹ Acest studiu este continuarea unui alt studiu dedicat traducerilor de poezie română în italiană (Merlo 2005b) și reprezintă o extindere a comentariului cu o bibliografie a operelor literaturii române traduse în italiană pregătită pentru o revistă italiană (Merlo 2005a), care se adresează unui public cult, dar nu specialist. Din această extindere substanțială care a dus atât studiul, cât și bibliografia la forma prezentă au fost eliminate comentariile mai „didactice” îndreptate spre a da o minimă orientare critică unui public lipsit de literatură română; rămân, totuși, unele considerații generale, gândite pentru un public care nu este român, dar pe care am considerat că este util să le menținem, și structura generală, poate puțin prea schematică pentru cititorii mai pretențioși sub aspectul stilului, dar care s-a considerat că prezintă avantajul clarității și al confruntării mai ușoare între bibliografie și studiul care o însoțește. În ceea ce privește *Bibliografia* finală, trebuie spus că avem de-a face cu o culegere, deși completă, nu în mod absolut exhaustivă: s-a ținut cont de faptul că unul dintre obiectivele principale ale acestui studiu a fost punerea în evidență a „vizibilității” literaturii române în Italia și în afara cercurilor specializate. Astfel s-a dat prioritate volumelor, menționând la bibliografie revistele doar în cazul în care acestea au fost unica sursă sau în cazul în care s-au tratat ca publicații deosebit de relevante (primele traduceri, nume și opere semnificative, etc.). Pentru a evita echivocul, trebuie să subliniem că – în afara subdivizării în secțiuni numerotate, de natură în special cronologico-tipologică – eventuala grupare a unor autori într-un paragraf nu implică în mod automat apropieri de natură ideologică sau de altă natură, ea fiind adesea determinată de motive legate de economia textului.

² Cursuri de limbă și literatură română sunt prezente la Universitatea din Torino [Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, prof. I fascia (prof.univ.): Marco Cugno, lector de schimb: Ileana Bunget], Milano (lector de schimb: Valentina Negrișescu), Udine [Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, prof. emerit: Alexandru Niculescu, prof. II fascia (conf.univ.): Teresa Ferro, lector: Celestina Fanella], Venezia (prof. cu contract: Ioan-Aurel Pop), Trieste [Facultatea de Litere și Filozofie/Școala Superioară de Limbi Moderne pentru Interpreți și Traducători, prof. cu contract: C.M. Cesa Sava], Padova [Facultatea de Litere și Filozofie, prof. II fascia (conf.univ.): Roberto Scagno, prof. II fascia (conf.univ.): Dan Octavian Cepraga, lector de schimb: Afrodita Cionchin], Firenze [Facultatea de Litere și Filozofie, prof. II fascia (conf.univ.): Angela Tarantino, lector: Fulvio del Fabbro], Pisa [Facultatea de Limbi și Literaturi Străine / Facultatea de Litere și Filozofie, prof. I fascia (prof.univ.): Bruno Mazzoni, preparator: Aldo Cuneo, lector de schimb: Oana Uta Bărbulescu], Roma «La Sapienza» [Facultatea de Științe Umaniste, prof. I fascia (prof.univ.): Luisa Valmarin, lector de schimb: Nicoleta Nesu; Facultatea de Științe Politice, incaricat extern: Gheorghe Carageani, lector: Adriana Merola] Institutul Universitar Oriental [Facultatea de Litere și Filozofie, prof. netitular: Gheorghe Carageani, prof. cu contract: Lucia Uricaru, lector: Veronica Hicea], Bari [Facultatea

existența unei „Asociații Italiene de Românică” (AIR)³, prezidată în acest moment de către Lorenzo Renzi.

În ciuda prezenței solide și extinse a unor astfel de centre pe teritoriul italian, pătrunderea României în conștiința culturală italiană pare să se circumscrie încă, în foarte mare măsură, unor cercuri strict specializate. Cunoașterea și interesul pe care marele public, chiar și cel de cultură medie, îl are pentru ceea ce este legat de România pare să se orienteze cel mult – lucru întrucâtva lesne de înțeles, de altfel – înspre cele mai recente evenimente socio-politice și de ordin economic. Istoria, literatura și cultura română în ansamblul ei rămân pentru italieni, așa după cum se întâmplă și în cazul multor europeni „occidentali”, în mare măsură o *terra incognita*, astfel încât nu par îndeajuns de depășite temerile aceluși prim profesor de „*lingua, letteratura e storia rumana*” [limbă, literatură și istoria română], din cadrul, pe atunci, Universității Regale din Torino, Giovenale Vegezzi-Ruscalla (1799-1885), cel care, în 1863, alegea pentru lecția inaugurală a cursului său, în locul dezvoltării unei teme date, după cum era obiceiul epocii, să expună pe scurt „programul” cursului respectiv, conștient fiind de faptul că urma să vorbească „*di paesi, genti e lingua quasi del tutto sconosciuti agli Italiani*” [de țări, popoare și limbă aproape în întregime necunoscute italienilor]⁴.

Pornind de la premiza simplistă potrivit căreia prima piedică de natură empirică în cunoașterea literaturii române de către publicul cititor italian (în sine de altminteri destul de rarefiat) este reprezentată de către slaba sau aproape inexistența cunoaștere pe care publicul o are despre limba în care această literatură se exprimă⁵, pentru a vedea dacă și ce anume s-a schimbat în acest secol și aproape jumătate care ne desparte de întemeiatele îndoieli ale lui G.V. Ruscalla, și pentru a ne forma o primă, aproximativă idee despre pătrunderea culturii și mai ales a literaturii române în spațiul cultural italian, cel mai la îndemână mijloc este acela de a se adresa principalului instrument prin intermediul căruia se depășește de regulă obstacolul limbii, și anume traducerea⁶.

Dintre diferitele criterii posibile în abordarea unei analize a traducerilor operelor literare române în italiană – cel pe decenii (adoptat, de ex., de către Guția 1990), cel pe autori, pe curente literare etc. – cel mai funcțional, menit să traseze o panoramă nu

de Limbi și Literaturi Străine, prof. I fascia (prof.univ.): Adriana Senatore], Universitatea din Calabria [Facultatea de Litere și Filozofie, prof. I fascia (prof.univ.), incaricat intern: Gisèle Vanhese], Catania [Facultatea de Litere și Filozofie, prof. cu contract: Raffaella Padalino, lector: Margareta Dumitrescu].

³ Mai multe detalii se găsesc pe site-ul aparținând AIR (din care au fost preluate datele referitoare la predarea limbii române în Italia, v. nota precedentă): <http://cisadu2.let.uniroma1.it/air/> (versiunea precedentă: <http://www3.humnet.unipi.it/air/>).

⁴ Vegezzi Ruscalla 1863, p. 15.

⁵ În acest sens par elocvente exemplele lui Emil Cioran și Eugen Ionescu (v. în ceea ce urmează), autori români foarte cunoscuți în Italia, dar pentru operele lor în limba franceză, ceea ce l-a determinat pe Gh. Carageani să postuleze „un paradox al notorietății” (Carageani 1987-1988).

⁶ Indicațiile bibliografice au fost extrase mai ales din Buoincontro 1980 – amplă panoramă bibliografică dedicată prezenței în Italia a culturii române în ansamblu, în care găsim inventariate, după afirmațiile autorului, „90% dintre scrierile care privesc România între 1900 și 1980” [il 90% degli scritti riguardanti la Romania tra il 1900 e il 1980] (Buoincontro 1980, p. 9); *Prefața*, p. 5-20, care conține, printre altele, interesante considerații statistice –, Guția 1990 și Mazzoni 2002 (acesta din urmă incluzând și perioada acoperită de către Guția 1992). Pentru a fi mai exacti, menționăm că o primă contribuție bibliografică a fost aceea a lui Petronio 1969. Indicațiile acestor contribuții au fost completate cu material personal și prin intermediul consultării catalogului Serviciului Bibliotecar Național (www.internetculturale.it). Acolo unde a fost posibil, s-a verificat fiecare trimitere.

exclusiv statistică ci și, *sui generis*, critică, pare să fie un criteriu mixt, pe epoci, curente, genuri și autori. Între diferitele periodizări propuse de către istoriografia literară română (a se vedea, de ex. Cugno 2003), acesta a fost ales ca element de referință – dincolo de posibilele și chiar justele amendamente de care este pasibil⁷ – pentru punctul de vedere „canonic”, prin intermediul căruia *establishment*-ul cultural impune și perpetuează o anumită viziune despre sine⁸. Cu alte cuvinte, pentru a observa modul în care – filtrată prin intermediul traducerilor – Italia vede literatura română, s-a considerat oportun să se pornească de la felul în care literatura română se vede pe sine, atât sub aspectul istoriei valorilor – adică având în vedere „devenirea diacronică a spiritului literar românesc, metamorfozele lui, formele lui de ieșire din izolare și deschidere spre marea cultură europeană” – cât și sub cel al elementelor de referință concrete (autori, opere, curente, mișcări de idei), privite dintr-un „punct de vedere fundamental estetic”⁹.

În cuprinsul prezentei expuneri, întrucât am analizat deja cu o altă ocazie istoria traducerilor de poezie românească în limba italiană în secolul al XX-lea (Merlo 2005b), ne vom îndrepta acum atenția îndeosebi asupra traducerilor din proză¹⁰.

2.Literatura populară. În conformitate cu o opinie întemeiată și adânc înrădăcinată în istoriografia literară română, primul capitol al istoriei literaturii în limba română este reprezentat de așa-numita „literatură populară”. Nașterea interesului culturii italiene pentru literatura română – precedat de o atenție de tip filologic, orientată spre limbă¹¹, care datează deja din perioada Umanismului – coincide chiar cu acest prim capitol. La nivel european, primele manifestări ale interesului literar pentru cultura română se situează, de fapt, în făgașul interesului pentru literatura și creația folclorică (mai ales pentru poezie), în calitatea ei de cea mai autentică oglindă a spiritualității popoarelor, care se afirmă de-a lungul secolului al XVIII-lea odată cu paradigma romantică.

În acest model cultural se integrează atât articolele dedicate de G. Vegezzi-Ruscalla *Ballades*-lor lui Vasile Alecsandri (1821-1890)¹², amplul studiu *Della poesia popolare rumena* [Despre poezia populară românească] (1875) dedicat acestui subiect de un alt profesor al universității din Torino, Arturo Graf (1848-1913), cât și poeziile populare prezentate în antologiile începutului de secol și versiunile «aristocratice» de la

⁷ Pentru o viziune critică a acestui canon în cea mai mare măsură „estetic” dintr-un punct de vedere al unui canon care se dorește mai mult „etic”, v. Alexandrescu 1999b și 1999c.

⁸ Concret, s-a adoptat ca „plan” recentul manual școlar Crăciun 2004, îngrijit de unul dintre cei mai mari exponenți ai generației critice postmoderne, aceasta din urmă marcând puternic cultura română de după 1989 – revoluționând-o sub un anumit aspect, și deschizând-o în mod irevocabil confruntării cu Occidentul. Panorama literaturii române reflectată în acest manual respectă, în mare măsură, canonul literar contemporan unanim acceptat, cel elaborat de către Nicolae Manolescu (n. 1939), unul dintre cei mai importanți critici literari contemporani, pe baza ierarhiilor critice „estetice” stabilite în mare măsură de către marii critici ai generațiilor precedente: Titu Maiorescu (1840-1917), Eugen Lovinescu (1881-1943) și George Călinescu (1899-1965). Canonul literar românesc contemporan este practic reprezentat de o „selecție” de autori și opere cunoscută drept „lista lui Manolescu” (v. Manolescu 2001), la care se adaugă elaborarea unei *Istории critice a literaturii române*, încă în curs (deocamdată au apărut doar Manolescu 1990 și 1999, plus câteva extrase în revistele de specialitate).

⁹ Crăciun 2004, p. 16.

¹⁰ Datorită originii comune (v.n.1) și datorită faptului că cele două studii s-au dorit reciproc independente, o parte a bibliografiei și unele considerații critice de ordin general sunt prezente atât în studiul precedent cât și în cel prezent.

¹¹ V. Guția 1990, p. 17-18.

¹² V. Guția 1990, p. 20.

sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea ale poemelor «culese» de Elena Văcărescu (1864-1947). În afara acestor din urmă culegeri, primul volum de folclor din secolul al nouăsprezecelea e reprezentat de o mică „mostră de traducere din română”, *Ballate popolari romene* [Balade populare românești] (1916) – o simplă plachetă, chiar dacă a fost publicată la tipografia prestigioasei Accademia dei Lincei¹³ –, în timp ce un prim volum de *Favole e leggende nazionali romene* [Basmе și legende naționale românești] va urma la o distanță de un deceniu (Tcacenco 1925). Totuși, aceste volume par a fi doar ultimele tresăriri tardive și pasagere ale fascinației «romantice» pentru folclor, căci doar spre sfârșitul ultimului război mondial va apărea o nouă antologie de proză populară¹⁴, recent reeditată (Silvestri-Giorgi 1949 [1989]).

Ca o consecință a evenimentelor războiului și a profundelor schimbări care urmează acestora în perioada imediat următoare, interesul pentru folclorul românesc va începe să se reaprindă (excluzând unele prezențe antologice) doar dela jumătatea anilor '60, când apar două culegeri (Banti 1965 și Nortines 1965), a doua, totuși, tradusă dintr-o versiune franceză. O atenție reală și o abordare de tip «științific» a folclorului românesc, provenind aproape exclusiv din mediile a tot mai puternicei românistici italiene, se afirmă exact în această perioadă, în siajul modei structuraliste și al semiologiei, ale căror influențe pozitive vor impulsiona traducerile de folclor românesc până la sfârșitul anilor '80¹⁵.

Totuși, dacă în planul poeziei populare seria destul de bogată de volume, studii și antologii – semnate de către Rosa Del Conte, Mircea Popescu, Lorenzo Renzi, Marco Cugno și Marin Mincu (ultimii doi au adus valoroase contribuții lucrând atât singuri cât și în colaborare reciprocă sau cu alți specialiști) – prezintă o panoramă antologică-critică destul de cuprinzătoare¹⁶, în privința prozei lucrurile stau cu totul altfel. Interesul științifico-critic pentru proza populară apare relativ târziu față de cel pentru poezie (primul volum este cel al lui Mincu 1978, urmat, chiar dacă nu este dedicat în exclusivitate prozei narative, de Mincu 1986), în timp ce antologiile – lucru lesne de înțeles de altfel – se orientează, ca și primele două volume citate anterior, spre interesul comercial și de public pentru basme și povești și nu se îndreaptă spre un cadru de răspândire de tip «științific»: un bun compromis între rigoarea filologică și exigențele pieței este reprezentat de culegerea de *Fiabe romene di magia* [Basmе românești de

¹³ Pentru traducerile și studiile de poezie populară română citate până în acest moment, v. Merlo 2005b, p. 199.

¹⁴ În a doua jumătate a anilor '30, totuși, apare traducerea unui important studiu al lui Ovid Densusianu care cercetează prezența *Vieții păstorești în poezia noastră populară*, I, 1922 (Densusianu 1936) și pioniereștile cercetări comparate ale lui Ramiro Ortiz dedicate „poeziei populare neolatine și balcanice” (Ortiz 1938a și 1938b), toate îndreptate însă exclusiv spre poezie. Acest ultim autor, unul dintre cei mai dinamici catalizatori ai raporturilor culturale italo-române din prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea, dedică o oarecare atenție folclorului și în ultima versiune a manualului său de literatură română (Ortiz 1941).

¹⁵ Ultimul deceniu și jumătate a văzut o diminuare considerabilă a interesului pentru folclorul românesc; singurele volume demne de a fi luate în considerare – toate dedicate poeziei populare – sunt Mazzoni 1999, Lőrinci 2002 (amândouă dedicate unei forme deosebite de literatură populară, epitafulile așa-zisului «cimitir vesel» din Săpânța, Maramureș, inscripții funerare care amintesc în versuri populare însoțite de picturi circumstanțele decedului, o caracteristică specifică a răposatului etc.) și Renzi, Cepraga & Sperandio 2004 (dedicat cântecelor bătrânești și colindelor).

¹⁶ Pentru acest subiect v. Merlo 2005b, p. 199-200.

magie] îngrijită de către M. Mincu (Mincu 1989), în timp ce culegerile lui Mutti 1996 și 1997 (precedate de către Mutti 1978) – chiar dacă suntem nevoiți să le menționăm datorită lipsei aparițiilor în acest sector – pe lângă faptul că se conformează unui model încă și mai popular, ceea ce reprezintă într-un anumit sens o reîntoarcere la trecut, se situează din punctul de vedere al interpretărilor autorului în filonul, destul de discutabil, al «tradiției» guenoniene, ilustrată în România mai ales de interpretările «ezoterice» ale folclorului semnate de către Vasile Lovinescu¹⁷.

În acest context, un rol aparte joacă folclorul «de autor» al culegerilor sfârșitului de secol optsprezece, încă destul de îndepărtate – în spiritul caracteristic al epocii – de pretențiile de exactitate antropologică și documentară modernă și mai mult preocupate de a prezenta în scris, cu o oarecare «ajustare» literară, marele patrimoniu narativ și liric popular român. Dacă pe de-o parte, sursa antologiilor de folclor poetic (atât sub aspect monografic, cât și în cadrul antologiilor poetice generale) este *Poezii populare. Balade (Cântice bătrânești)*, I, 1852 și II, 1853 și *Poezii populare ale românilor*, 1866 de Vasile Alecsandri (1821-1890), în ceea ce privește traducerile de proză sursa cea mai semnificativă rămâne Petre Ispirescu (1830-1887), unanim considerat (în mod analog cu Vasile Alecsandri pentru poezie) cel mai mare culegător de basme al secolului al optsprezecelea.

Corpus-ul fabulistic extins cules de către Ispirescu mai ales în *Legendele sau basmele românilor*, 1882, reprezintă, de fapt, datorită largului său orizont de așteptare precum și pentru frumusețea sa, unul dintre punctele forte ale pieței italiene de literatură română. Pe lângă faptul că este prezent și în antologii (precum Mincu 1986 și 1989, a se vedea mai sus), Ispirescu – în comparație cu Alecsandri – a fost tradus în volume de autor, mai ales în ediții concentrate sau în ediții de literatură pentru copii: se găsesc disponibile în italiană și basme prezentate individual, precum *Cei trei frați împărați* (Ispirescu 1952), *Aleodor împărat* (Ispirescu 1968a), *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* (Ispirescu 1968b), – una dintre temele mitice cele mai cunoscute ale folclorului românesc, care a dat naștere la numeroase reinterpretații literare culte, de la B.P. Hasdeu și M. Eminescu până la M. Eliade –, *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat* (Ispirescu 1973a) și *Greuceanul* (Ispirescu 1973b). S-a mai publicat, de asemenea, și o culegere de *Fiabe e leggende romene* [Basmе și legende românești] (Ispirescu & Mitru 1986), cu toate că este discutabilă alăturarea celor culese de Ispirescu de „legende” culese, reelaborate, uneori „reconstruite” sau chiar „create” – după cum au admis și editoarele¹⁸ – de Alexandru Mitru (1914-1989) în volumul *În țara legendelor*, 1973.

Răspândirea literaturii populare românești în Italia este destul de pregnantă din punctul de vedere al cunoașterii acesteia de către publicul italian, dacă se ia în considerare importanța enormă pe care folclorul – pe baza deja mai sus menționatei perseverențe romanistice – a avut-o în crearea unei limbi și a unei literaturi naționale moderne în țările lipsite de o tradiție literară comparabilă cu cea «occidentală», precum Serbia, Albania sau România. Motivele unui astfel de recurs la folclor, a cărui istorie nu

¹⁷ În ceea ce privește anumite opere ale lui Vasile Lovinescu (1905-1984) Claudio Mutti – controversat, atât pentru abordarea „tradițională” a diferitelor teme ale românisticii, cât și pentru simpatiile evidente față de extrema dreaptă, Garda de Fier și figura lui C.Z.Codreanu (cărui i-a dedicat mai multe volume, pe care nu le vom cita aici pentru că nu sunt relevante pentru subiectul tratat în acest articol) – a și îngrijit ediția italiană ([Lovinescu] 1984 și Lovinescu 1995).

¹⁸ Ispirescu & Mitru 1986, p. XXI.

va fi epuizată nici măcar în secolul al XX-lea, vor fi pe larg expuse, spre mijlocul secolului al XIX-lea, de către unul dintre cei mai iluștri reprezentanți ai «tradiționalismului» interbelic, poetul Ion Pillat: „Neavând nici o tradiție literară cultă care să fi dat poeziei române o Renaștere glorioasă ori vreun secol de aur al clasicismului național, cum s-a întâmplat în Occident, era firesc să caut în poezia noastră populară, de o desăvârșire artistică și de o adâncime lirică neîntrecută, izvorul unei inspirații românești valabile și pe plan internațional”¹⁹.

Cu toate că se referă la poezie și în ciuda faptului că proza narativă modernă putea să se laude – spre deosebire de poezie – cu modele ilustre autohtone (de la cronicari – mai ales Neculce – și Cantemir până la Școala Ardeleană), exploatați și rafinați într-un mod adecvat de către primii prozatori români (Asachi, Negruzzi, Kogălniceanu etc.), asemenea considerații pot fi aplicate – sub aspect general dacă nu în particular – și prozei, mai ales după fundamentalul «moment Creangă» (a se vedea în ceea ce urmează).

Unul dintre aspectele cele mai originale și una dintre contribuțiile cele mai valide ale literaturilor țărilor Europei sud-orientale – între care și România – la cultura europeană, este întocmai coloratura inconfundabilă pe care rădăcinile folclorice specifice le conferă spre exemplu, dar nu numai, poeziei și prozei narative fantastice. Pentru a înțelege din plin valențele unora dintre rezultatele specifice ale literaturii române este necesar să se facă o referire la lumea miturilor și a folclorului local, care au fermecat, de exemplu, și pe Marguerite Yourcenar în unele dintre *Poveștile orientale*. Este de ajuns să ne gândim la *Cine a adus-o pe Doruntina* de Ismail Kadare, sau pentru literatura română, la romanele și povestirile lui Mircea Eliade (a se vedea în ceea ce urmează) – de la *Domnișoara Christina* 1936 (în care se observă o reelaborare parțială a credințelor românești despre strigoi) și *La Țigănci* 1959 (în care Marco Cugno, în Cugno 1995, a identificat o legătură cu anumite ritualuri funerare românești, tratate – à propos de satul Clopotiva – și de către etnologul Ernesto de Martino în De Martino 1958) până la *Noaptea de Sânziene* 1949-1954 (în care sunt folosite drept fundal credințele populare legate de noaptea de Sânziene) –, la drama *Meșterul Manole* - 1929 a lui Lucian Blaga (Blaga 1974), o revizuire a conflictului interior al personajului omonim al baladei *Mănăstirea Argeșului* sau la *Baltagul* - 1939 de Mihail Sadoveanu (a se vedea în ceea ce urmează) și la *Nunțile necesare* 1978 (prima ed. franceză) / 1992 (prima ed. română) de Dumitru Țepeneag (amândouă reelaborări ale unor teme legate de celebra baladă *Miorița* sau la alte structuri lirice și la imaginile specifice ale poeziei tradiționale prezente în poezia lui M. Eminescu, G. Coșbuc, L. Blaga, T. Arghezi și I. Barbu sau, între cei mai apropiați nouă, în diferitele texte ale poeților generației '60, și anume N. Stănescu, I. Gheorghe, A. Blandiana etc. Cunoașterea folclorului românesc, pe lângă caracteristica sa de a fi un fapt de cultură în sine, are o importanță particulară pentru o receptare totală a unei părți importante și, mai ales, profund originală a literaturii române²⁰.

¹⁹ I. Pillat, *apud* Goci 2001, p. 266.

²⁰ În domeniul folclorului românesc este absolut necesar să subliniem în primul rând, din perspectiva fenomenologiei religiilor, studiile lui Mircea Eliade, în particular cele dedicate *Mioriței* și *Meșterului Manole* apărute în Eliade 1975 și cele ale lui Eliade 1990b.

3. În ceea ce privește **cultura și literatura românească veche**, traducerile se evidențiază prin absența lor aproape totală. Fenomenul este într-o oarecare măsură ușor de înțeles, datorită naturii particulare a producției literare românești până în secolul al optsprezecelea, care cu greu ar putea să satisfacă gustul unui public în mare parte străin acestui mediu cultural și istoric. În primul rând – pe baza a ceea ce a fost definit «slavonism cultural» (I. Bărbulescu), fenomen care-și are originea într-un complex de circumstanțe istorice – până în secolul al șaptesprezecelea cultura română a folosit ca limbă de cultură, în biserică și pe planul politic al statului, slavona ecleziastică, exprimând și după răspândirea limbii române în cultură, în liturghie și în conducerea statului o literatură mai ales religioasă, istoriografică sau didactică. Dacă acest tip de literatură – nu în totalitate lipsită de calități literare, scoase în lumină de diferite istorii ale literaturii sau de studii specializate – poate totuși să fie puțin „apetisantă” pentru o piață a cărții externă, în italiană, literatura română veche e prezentă mai ales la nivelul acelor instrumente academice care, în cazul limbii române, reprezintă singura sursă de acces la sectoarele particulare ale culturii, greu de difuzat într-un alt context²¹.

Primele manifestări în proză ale literaturii române în limba română au fost reprezentate de către operele cu caracter istoriografic ale cronicarilor moldoveni (Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Ion Neculce) și valahi (Constantin Cantacuzino, Radu Greceanu, Radu Popescu și Anonimul brâncovenesc) și ale lui Dimitrie Cantemir, autor și al acelei opere care este considerată „primul roman” al literaturii române, *Istoria hieroglifică*, 1703-1705. Datorită caracterului «literar» *sui generis* al acestor texte și a subiectului specific – istoria română – care presupune un interes «restrâns» pentru un public străin, a fost și continuă să fie destul de dificilă prezentarea literaturii române vechi publicului italian, literatură care – pentru a relua o clasificare aplicată de către E. Negrici poeziei medievale în limba română (Negrici 1996) –, în ciuda diversității de «vocații» a destinatarilor epocii, în ceea ce-l privește pe cititorul contemporan, acestuia i-ar satisface doar vocația «pentru informație» (intensificată de curiozitate) sau aceea «pentru ludic și divertisment», fie el autentic (pentru proză, mai ales în opera lui Neculce) sau produs în numeroase cazuri de aspectul învechit al textelor²².

Un alt impediment, elementar, este reprezentat de altfel de faptul că atractivitatea acestor texte este dată de limbajul pe care îl folosesc, de farmecul limbii române vechi pusă față în față cu primele sale încercări literare, farmec care se pierde aproape în totalitate prin transpunere – chiar dacă într-un registru analog – într-o altă limbă. Un exemplu de cât poate fi de riscant un asemenea pariu este traducerea italiană a unuia dintre puținele texte românești medievale transpuse în aceasta limbă, „una dintre expresiile cele mai tulburătoare ale sufletului românesc frământat de marile probleme ale existenței în pragul veacului al XVI-lea”²³, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (Mitescu 1993), care din nefericire păcătuiește prin șubrezenia traducerii. Cu un scop total diferit, orientat spre un public mai specializat, se prezintă volumul substanțial dedicat de Angela Tarantino – în acel moment *ricercatrice* (adică lector) de Limbă și literatură română la Universitatea din Roma «La Sapienza», astăzi

²¹ Traduceri sporadice de proză veche sunt prezente în antologii, precum Ruffini 1964 sau Popescu 1970b.

²² Negrici 1996, p. 12.

²³ Crăciun 2004, p. 72.

profesoară a acestei discipline la Universitatea din Florența – *Istoriei lui Filerot și a Anthusei* (Tarantino 1996), ediție care conține un amplu și pertinent comentariu și traducerea în italiană a uneia dintre așa-zisele «cărți populare», unul dintre cele mai interesante aspecte ale culturii românești vechi, care a avut importante ecouri în literatura cultă (ajunge să ne gândim la Anton Pann sau M. Sadoveanu)²⁴.

În ceea ce privește epoca, stilul și orizontul cultural, întotdeauna în cadrul «literaturii medievale» se aliniază și puținele studii de dimensiuni reduse dedicate de către specialiștii italieni anumitor «apocrife» ale Noului Testament (un aspect specific al literaturii religioase populare române) focalizate pe figura Madonei (Ruffini 1954 și 1965 și Del Conte 1967).

4. Literatura epocii premoderne, care cuprinde activitatea Școlii Ardelene și primele tentative de poezie (poezii familiei Văcărescu), este absentă într-o și mai mare măsură din panorama traducerilor italiene decât literatura veche. Literatură militantă de tip istoriografic și / ori pedagogic, în cazul Iluminismului transilvănean sau al lui Dinicu Golescu (1777-1830), sau tentativă ezitantă de a găsi o fizionomie și o expresie proprie în cazul «dimineții poezilor» – așa cum a definit-o criticul Eugen Simion (Simion 1995) – a lui Costache (Constantin) Conachi (1778-1849) și a Văcăreștilor, literatura acestei perioade prezintă un interes mai ales documentar și lingvistic, care cu greu ar putea întâmpina gustul unui public străin de înclinația culturală sau de tradiția pe care aceasta o reprezintă.

Și pentru reprezentanții acestei perioade informațiile furnizate publicului italian se limitează la puținele articole specializate răspândite în reviste, periodice, culegeri de studii etc. sau în antologii. În afara unor referiri în reviste, bogata activitate de promovare culturală, socială și politică a românilor din Imperiul Austro-Ungar pusă în practică de către iluminiștii transilvăneni – de Inochentie Micu-Klein (1692-1768) și de cei trei «corifei» ai Școlii Ardelene, Samuil Micu (1745-1806), Gheorghe Șincai (1754-1816) și Petru Maior (1756-1821) – este practic necunoscută chiar și publicului italian cult. De o soartă mai favorabilă s-a bucurat reprezentantul cel mai «literar» al Școlii, Ion Budai-Deleanu (1760-1820), a cărui *Țiganiada sau Tabăra țiganilor* a fost tradusă doar în antologii dar asupra căreia există studii italiene de prestigiu²⁵. Volumul italian de referință pentru Școala Ardeleană rămâne până astăzi Ruffini 1941a, la care se pot alătura, în virtutea proximității tematice, Ruffini 1941b și 1942 (trad. rom. Ruffini 1993). Studiile acestui autor, continuator pentru mulți ani la Universitatea din Torino al activității desfășurate de G. Vegezzi-Ruscalla, adunate în Ruffini 1980 se apropie, de asemenea, de perioada menționată.

5. La fel de puțin cunoscută rămâne și opera fondatorilor, a pionierilor literari – „salahori”, după cum spunea Alecu Russo – a scriitorilor pașoptiști și postpașoptiști, acea pleiadă de autori care cu activitatea lor de scriitori, editori, traducători etc., au contribuit la «naturalizarea» modelelor occidentale și au pregătit perioada marilor clasici

²⁴ Între puținele volume în italiană dedicate culturii românești vechi, amintim antologiile de uz universitar ale lui Mititelu 1961, Ruffini 1964 și Niculescu & Dimitrescu 1970 (având un profil însă mai mult lingvistic decât literar), precum și volumele de studii ale lui Petru Iroaie, Iroaie 1967a (unicul volum în italiană dedicat umanismului românesc, cu studii despre «umanismul popular», despre conștiința latinătății românilor și despre figurile lui Iancu de Hunedoara și ale prințului Petru Cercel) și 1967b (care reia teme ale volumului precedent – cu un itinerar critic în literatura română și un studiu despre vechea tradiție literară românească – mai multe studii despre Delavrancea și Arghezi).

²⁵ v. Merlo 2005b, p. 203.

din secolul al nouăsprezecelea, atât poeți precum Ion Heliade-Rădulescu (1802-1872), Grigore Alexandrescu (1810-1885), Vasile Cârlova (1809-1831), Andrei Mureșanu (1816-1863), Cezar Bolliac (1813-1881) sau Dimitrie Bolintineanu (1819-1872), cât și prozatori precum Costache Negruzzi, Nicolae Filimon (1819-1865), Alexandru Obobescu (1834-1895), Alecu Russo (1819-1859) sau Ion Ghica (1816-1897). În ciuda patriotismului adesea naiv și pătruns de mesianism și a limbii încă nu pe deplin cizelată în care se exprimau acești autori, operele acelor „zile de-aur a scripturelor române” (Eminescu, *Epigonii*, 1870) nu sunt deloc lipsite de interes literar real (precum *Ciocolii vechi și noi sau Ce naște din pisică șoarici mănâncă*, 1863/1869ⁱⁱ de Nicolae Filimon) și, nu în ultimul rând, de interes cultural.

Aceasta chiar și pentru un public occidental: prin zugrăvirea unei lumi care se zbate încă între Orient și Occident, obiceiurilor și tradițiilor unei lumi fascinant hibride, care se plasează între moliciunea turco-fanariotă și dorința de reînnoire a tinerilor intelectuali educați în Franța sau în Germania (unii chiar și în Italia, plecând de la influențele Școlii Ardelene), moștenitori ai ideilor boierului Dinicu Golescu care, printre primii, descoperea Occidentul cu câteva decenii înainte, acești scriitori trezesc în cititorul de azi – așa cum spunea Eminescu în poezia citată despre operele lui C. Negruzzi inspirate de cronicile medievale românești – „coloarea unor vremi de mult trecute”.

Dificultatea de a propune acești autori unui public străin e un rezultat mai ales al legăturii indivizibile pe care adesea această literatură o întreține cu o realitate și o istorie locală – precum «legendele» lui D. Bolintineanu sau nuvelele istorice ale lui Gh. Asachi – în mare măsură ignorate în străinătate. Despre proza acestei perioade, unicul autor care se poate mândri cu un volum tradus este clasicul Costache (Constantin) Negruzzi (1808-1868), cu o antologie de povestiri care include și ia titlul celei mai cunoscute opere a scriitorului, nuvela dedicată principelui Moldovei *Alexandru Lăpușneanu*, 1840 (Negruzzi 1931)²⁶.

6. Odată cu stingerea ecourilor politice și culturale ale mișcărilor de la 1848 și cu consolidarea statului politic român, evenimente ce au culminat cu Mica Unire a Principatelor Române din 1859 și cu proclamarea regatului România în anul 1866, se încheie etapa de pionierat a literaturii române, care trece de la o adolescență neliniștită și incertă la o maturitate bogată și viguroasă. Este vorba de **epoca marilor clasici**, în care în jurul grupului *Junimea* – activ încă din 1863 la Iași și apoi din 1876 și în noua capitală unită, București – și în jurul criticului Titu Maiorescu (1840-1917), veritabil *spiritus rector* al mișcării, se organizează o generație creatoare excepțională, care va da primele «coroane» ale literaturii române moderne: Mihai Eminescu pentru poezie, Ion Creangă și Ioan Slavici pentru proză și Ion Luca Caragiale pentru teatru.

Se poate spune că opera literară nu foarte vastă a lui I.L. Caragiale (1852-1912) – patru comedii: *O noapte furtunoasă*, 1879; *Conul Leonida față cu Reacțiunea*, 1880; *O scrisoare pierdută*, 1884 și *D-ale carnavalului*, 1885; o unică dramă, aparținând ultimei perioade a activității caragieliene: *Năpasta*, 1890; unele nuvele și scurtele *Momente*, adunate în volum în 1901, precum și o serie de *Schițe* – este destul de bine tradusă în

²⁶ Texte și fragmente ale lui I. Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negruzzi, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Filimon și Alexandru Odobescu sunt adunate în Popescu 1970b.

italiană, chiar dacă cea mai mare parte a acestor traduceri sunt deja destul de vechi și nu întotdeauna ușor de reperat.

Dintre comedii, model foarte viu de critică și satiră socială și politică, nostime satire de moravuri care dezvăluie, într-un limbaj colorat și inventiv, defectele, ipocriziile și ridicolul parvențiilor și ale micii burghezii ariviste care frecventa saloanele înaltei societăți românești de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea și care, în conștiința românească contemporană, ocupă încă un rol special, au fost traduse doar *O noapte furtunoasă* (într-o antologie de teatru, a se vedea în ceea ce urmează) și *O scrisoare pierdută* (tradusă și publicată de mai multe ori, în diferite lucrări; a se vedea în ceea ce urmează).

Dintr-o perspectivă calitativă, din opera scriitorului, care se polarizează între un univers comic (între care se numără comedii și cea mai mare parte a *Momentelor* și a *Schițelor*) și unul tragic (ilustrat de drama *Năpasta* și de unele nuvele și schițe), sunt prezente într-o măsură mai mare sau mai mică toate genurile și temele: dacă prima traducere caragialiană, de proză narativă (Caragiale 1914), prezenta cititorului aspecte din nuvelistica marelui clasic care pe plan cantitativ erau mai puțin relevante, dar care suportă astăzi o profundă reevaluare, precum cel dramatic, de factură realistă și psihologică (*O făclie de Paști* și *Păcat*) și fantastică (celebra *La Hanul lui Mânjoală*), traducerile succesive, orientându-se spre teatru (*Năpasta*: Caragiale 1928, și *O scrisoare pierdută*: Caragiale 1929a²⁷) și apoi – lăsând la o parte o nouă traducere *Una lettera smarrita* (Caragiale 1952) – iar apoi din ce în ce mai mult spre proza narativă (Caragiale 1929b, 1945, 1955, 1964 și 1978), completează cadrul prozei caragialiene cu nuvele, povestiri, momente și schițe în deja celebra notă ironică-satirică, aceasta constituind aproape o «marcă Caragiale». În ciuda diferitelor traduceri existente și a importanței autorului pentru istoria literaturii și a culturii române în general și în ciuda actualității «modelului» caragialian pentru cultura română contemporană, unica monografie despre Caragiale disponibilă în italiană rămâne Colombo 1934, publicată în ediția românească a Institutului pentru Europa Orientală de la Roma, condusă de către Claudio Isopescu și fiind, ca și alte volume de acest gen, la origine o lucrare de diplomă sub supervizarea profesorului român.

În timp ce Caragiale excelează în proza scurtă și ca foarte bun caracterolog, laurii pentru naratorul în adevăratul sens al cuvântului se acordă *ex aequo* lui Ion Creangă și mai tânărului Ioan Slavici. În ciuda carierei de scriitor destul de scurtă și a dimensiunii în linii mari limitate a operei sale literare, care se reduce în fapt la *Amintiri din copilărie*, 1883-1892, și la *Povești*, 1875-1878, Ion Creangă (1837-1889) e considerat un clasic al literaturii române mai ales datorită frumuseții de basm, umorului și suflului epic cu care, printr-un limbaj spontan, evocativ și colorat, a știut să captureze și să transpună în ficțiunea *Amintirilor* lumea rurală ai primilor 16 ani ai copilăriei sale la țară, depășind atât la nivel estetic cât și la nivelul originalității tentativele memorialisticii perioadei precedente (V. Alecsandri, I. Ghica, A. Russo etc.). Opera lui Creangă, care reprezintă o adevărată provocare pentru traducător din cauza limbii împesărite cu regionalisme și arhaisme și a stilului specific popular care o caracterizează, a fost propusă în italiană în

²⁷ Autorul de comedii e prezent cu această operă și în antologiile de *Teatro romeno* ale lui Petronio 1960 (unde li se alătură *Una notte tempestosa*, singura altă comedie a lui Caragiale tradusă în italiană) și Mititelu 1960, precum și în alte antologii.

mai multe rânduri și aproape integral, în traduceri relativ recente (Creangă 1931, 1955, 1963, 1964, 1968 [1982]), între care rămân inegalabilele traduceri ale lui Anna Colombo (Creangă 1955 și 1968 [1982])²⁸.

Ca și în cazul lui Petre Ispirescu (v. mai sus), singurele povestiri ale lui Creangă au fost publicate în ediții pentru copii – *Capra cu trei iezi* (Creangă 1973a) și celebra *Punguța cu doi bani* (Creangă 1973b și Creangă 2004)²⁹ – în timp ce rămân încă inaccesibile cititorului italian două povești, inedite și în prezent, pentru că au fost publicate doar destul de mult timp după aceea, „două bucăți licențioase, delicios pornografice”³⁰: *Povestea poveștilor* – «vulgar» cunoscută ca și *Povestea pulei* – și *Povestea lui Ionică cel prost*, în care autorul dă frâu liber întregului umor moale și a licențiozității populare dezinhibate și prietenești ce constituia deliciul anumitor apariții ale sale la adunările *Junimii*. Aceste povestiri, interzise de către regim, circulau totuși în secret, devenind un adevărat *cult* pentru generația postmodernistă, care a dedicat povestirilor licențioase ale clasicului secolului al nouăsprezecelea ediții «omagiu», însoțind povestiri libertine «în maniera lui», ca și volumul bilingv (original român și traducere franceză) Creangă & Nedelciu 1999.

Scriitor de orizonturi vaste (psihologice, sociologice, filologice) reflectate într-o intensă activitate publicistică, prieten și colaborator cu Eminescu și Caragiale, celălalt mare prozator și memorialist al secolului nouăsprezece românesc, Ioan Slavici (1848-1925), la începuturile carierei sale pare și el influențat de proza narativă populară și de folclorul atât de bine prezentate în *Amintirile* și în *Poveștile* lui Creangă. Totuși, Slavici trece repede – atât în ceea ce privește romanul cu ambianță contemporană cât și cel istoric și drama istorică – la o modalitate lucid realistă și psihologică, aflată sub semnul unui tragism care rezultă din inevitabilitatea destinului și care îl apropie sub anumite aspecte de spiritul tragediei grecești. Slavici inaugurează cu primele sale proze, inspirate de universul satelor transilvănene, o direcție fertilă a prozei secolului al XX-lea, dezvoltată apoi, de exemplu, de Liviu Rebreanu în *Ion*, (v. în ceea ce urmează) sau de către Pavel Dan (1907-1937) în povestirile și nuvelele din *Urcan Bătrânul*, 1938.

Prima traducere în italiană din Slavici (Slavici 1930) reflectă ambele faze ale scriitorului: aceasta conține de altfel atât o nuvelă cu un accentuat caracter idilic precum *Scormon*, cât și nuvela care dă titlul volumului (*Moara cu noroc*, 1896) – una dintre capodoperele lui Slavici, tradusă din nou la jumătatea anilor '60 (Slavici 1965a) – care se încadrează în coordonatele realismului psihologic de tip moralist și ale clasicismului, întocmai ca și *Pădureanca*, 1884, o altă nuvelă tradusă în italiană (Slavici 1965b), unită cu cea dintâi nuvelă de referirea comună la drama unei confruntări imposibile între lumea celor bogați și cea a săracilor, amândouă având un final tragic. Așa cum apare destul de evident, traducerile din Slavici sunt destul de puține și doar parțiale, și resimt

²⁸ De Anna Colombo (1909-), traducătoare mai ales din Creangă și Rebreanu, deja amintită pentru monografia caragialiană (Colombo 1934), sunt acum disponibile memoriile (Colombo 2005), interesante nu doar pentru povestirea captivantă a vieții unei evreice care se descoperă sionistă dar și pentru secționarea României datorită etapei dificile între perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial și primul comunism, trăit de altfel de autoare.

²⁹ Ca și în cazul lui Caragiale, unica monografie despre Creangă care există în italiană rămâne un volum datat publicat de Institutul pentru Europa Orientală de atunci din Roma (Salvini 1932b).

³⁰ Crăciun 2004, p. 283.

din plin lipsa celui mai important roman al scriitorului, *Mara*, 1894, care duce la îndeplinirea epică a sugestiilor din *Moara cu Noroc*.

Totuși, în acest cadru destul de restrâns, și-a găsit loc un aspect minor al operei marelui scriitor: exemplul perfect al acelei îmbinări de romantism și realism care întrupează cel mai bine ceea ce Sorin Alexandrescu a definit drept «paradoxul simultaneității»³¹ (din acest motiv, succesiunii de curente literare și de gândire comune ale culturii occidentale, îi corespunde în cea română, din cauza întârzierii istorice cu care a intrat în contact cu aceste curente, o simultaneitate, astfel încât la un anumit scriitor individualizăm tendințe care pornesc din modele literare și de gândire diferite). I. Slavici – «coroana» realită a literaturii române clasice – este astfel pe linia Ispirescu – Creangă în calitate de autor de basme, dintre care a fost tradus în italiană *Doi feți cu stea în frunte* (Slavici 1968).

Trecem acum la Mihai Eminescu (1850-1889), figura cea mai reprezentativă a secolului al nouăsprezecelea românesc, personalitatea literară românească cea mai bogată în așteptări, idealuri și interpretări, cu care se deschide sezonul marii literaturi românești moderne, și – pentru cea mai mare parte a criticii până cu puțin timp în urmă – dominatorul indiscutabil al culturii române a tuturor timpurilor.

Paradigmatic ca poet, dar și ca prozator, jurnalist, ca om și autor de teatru, pasionat de filozofie, publicist cu interese foarte variate, artist cu o tinerețe neliniștită și vagabond, spirit rebel și chinuit de sfârșitul tragic, figura lui Eminescu, pentru foarte mult timp înconjurat de titulatura seducătoare dar reductivă de «ultimul romantic», a fascinat și continuă să fascineze critica și publicul românesc, rămânând însă pentru o mare parte a publicului și a criticii europene un mare necunoscut, care beneficiază mai mult de epitețe hiperbolice cu iz de secol nouăsprezece³² și de celebrări³³ decât de o încercare de abordare critică concretă.

Plecând de la premisa că despre traduceri eminesciene în Italia s-ar putea scrie o carte³⁴, în acest moment ne vom limita să subliniem că practic toate capodoperele recunoscute ale lui Eminescu, în poezie și în proză, sunt disponibile în cel puțin o traducere italiană. Totuși, dacă traduceri de poezie sunt relativ numeroase (șapte volume publicate în Italia – desigur nu toate de același nivel – la care se adaugă altele publicate în România)³⁵, în ceea ce privește proza, volumele disponibile nu sunt prea

³¹ Alexandrescu 1998b, p. 34-35/Alexandrescu 1999e, p. 20-21.

³² Mai ales datorită inițiativelor părții române, care nu fac altceva decât să perpetueze modele divulgate de trecut care, reluând caracterizări precum «omul universal al culturii române» (N. Iorga), «poetul prin excelență» (Macrea 1931), «cel mai mare poet» (Padrini 1939), «miracolul eminescian» (C. Noica), «cel mai mare poet român» (Câmpean 1983), «poetul național» (Uscătescu 1989) etc., fără însă a propune în manieră critică cel puțin rezultatele exegezei care se ascund sub aceste definiții cu valoare de maximă.

³³ În mod involuntar simptomatice pentru cunoașterea reală a operei eminesciene în Italia, idolatrizată de către români dar aproape ignorată de către mediile culturale italiene, sunt titlurile «celebrative» cum ar fi Anelli 1966, dedicat «mesei rotunde» despre Eminescu care s-a ținut la Veneția între 28-29 septembrie 1964 (v. *Eminescu* 1967).

³⁴ Un studiu asupra anumitor traduceri în germană și în italiană a anumitor creații poetice eminesciene este Leca 2002 (pentru italiană: *Melanconie, Glossă, La steaua, Peste vârfuluri* – trad. de R. Del Conte și de G. Vasile, *Luceafărul* – trad. de M. di Michele [sic!] & D. Vrâncănu și de R. Del Conte): o prezentare generală bună, discutabilă însă alegerea traducerilor și a concluziilor (a se vedea în ceea ce urmează).

³⁵ Pentru traduceri din poezia lui Eminescu, ne permitem să trimitem la Merlo 2005b (în part. p. 205-206 și 226-227) și la bibliografia indicată acolo.

multe: chiar dacă Eminescu a fost prezent deja la începutul secolului al XX-lea – cu *Cezara*, 1876 și *Făt-Frumos din lacrimă*, 1870 – în prima antologie italiană de nuvele românești (D'Ergiu Caterinici 1925). Primul volum de *Novelle e racconti* [Nuvele și povestiri] eminesciene (Eminescu 1974) va vedea lumina doar la ceva mai mult de un secol de la prima publicare a unei proze eminesciene (deja citatul *Făt-Frumos din lacrimă*, publicat în 15 noiembrie 1870 în „Convorbiri literare”), urmat la o distanță cadentată de către traducerea unor texte individuale – o nouă versiune a aceleiași *Făt-Frumos din lacrimă* (Eminescu 1981) și, concomitent cu centenarul morții, *Geniu pustiu*, 1868 (Eminescu 1989) – în fine, doar la începutul mileniului, de o antologie exhaustivă de proză literară eminesciană (Eminescu 2000).

Atenția criticii – și a propagandei culturale române – pare să se fi orientat în mod particular spre poet, lăsând în umbră prozatorul; în ciuda importanței recunoscute a autorului și a numărului relativ mare de traduceri, care pun la dispoziția cititorului italian un *corpus* consistent și variat de literatură eminesciană (chiar dacă lipsește teatrul, care pune numeroase probleme filologice, și publicistica), panorama critică în fața căreia se găsește acest (din ce în ce mai ipotetic) cititor este destul de neînsemnată și concentrată mai ales pe opera poetică³⁶. Pe lângă diferitele articole despre aspectele variate ale figurii și ale operei lui Eminescu, care pleacă de la prezentarea completă a omului și a operei (între care reamintim în particular deja cunoscutele Tagliavini 1923 și 1925 și Lupi 1943 și cel mai recent Valmarin 1983) la specializarea strictă, între volume – primul dintre acestea fiind o colecție de studii eminesciene de Petre Ciureanu (Ciureanu 1946), lector la Universitatea din Genova în perioada interbelică – se evidențiază în primul rând deja clasică monografie dedicată lui Eminescu de către «decană» românisticii italiene, Rosa Del Conte (Del Conte 1962), volum de nivel înalt, elogiat de Mircea Eliade și tradus și în română (Del Conte 1990). Între studiile care dedică o particulară atenție prozei eminesciene, îl reamintim mai ales pe cel al lui Mircea Eliade, *Cezari*, care dă titlul unei colecții de *Saggi letterari* [Eseuri literare] ale autorului, *Insula lui Euthanasius*, 1943 (Eliade 2000). De importanță mai redusă dar concentrată mai ales asupra prozei (a cărei traducătoare este autoarea însăși, v. Eminescu 1989 e 2000) este Mattesini 1991, monografie dedicată aspectului filozofic al operei eminesciene și «afinităților electivă» care îl leagă pe Eminescu de Schopenhauer și Leopardi.

În ceea ce privește receptarea lui Eminescu în Italia³⁷, în general este important să se observe că o dată cu opera eminesciană s-au afirmat unele dintre cele mai importante nume ale românisticii italiene, cunoscute și apreciate și în România, de la Ramiro Ortiz și Mario Ruffini, trecând pe la Rosa Del Conte, și până la Marco Cugno și Luisa Valmarin. «Lipsa succesului» lui Eminescu în Italia, idee deplânsă de mai multe ori, trebuie atribuită mai mult decât – așa cum susțin anumite persoane în România – „slabei

³⁶ O antologie critică în italiană este Condrea Derer 1993, în timp ce o antologie română a criticii italiene este Boureanu & Părvulescu 1977; Mincu & Albisani 1990, dedicat raportului lui Eminescu cu romantismul european, conține însă omagii, mărturii, articole, studii și traduceri.

³⁷ Despre receptarea lui Eminescu în Italia, pe lângă antologiile critice amintite în nota precedentă, v. Firan 1987, Seminario 1987 și mai ales, Del Fabbro 1990 - un studiu detaliat asupra receptării critice a operei lui Eminescu în Italia până la 1990. Asupra contribuției italiene la exegeza eminesciană (concentrată mai ales asupra poeziei) v. Condrea Derer 1989.

performanțe a traducerilor”³⁸ sau pretinsei intraductibilității (care nu este mai mare decât la orice alt scriitor important) sau neînțelegerii valorii reale a lui Eminescu (considerat intrinsec și indisolubil legat de simțământul românesc) de către străini, mai degrabă logicii care guvernează piața editorială și cea a culturii, în primul rând unui anumit tip de snobism provincial al publicului italian mediu – motiv pentru care la noi interesul literar se îndreaptă mai ales spre un Occident considerat ca unică sursă de noutate sau spre un Orient îndepărtat și cel mai adesea rău interpretat, ridicând la același nivel viitorul «Orient european» – conjugat cu o politică culturală practic inexistentă din partea României, absolut ineficientă în fața «asaltului» altor literaturi și a mediatizării părții celei mai negative a realității române. Acestea sunt motive mai mult decât suficiente pentru a evidenția interesul slab al culturii italiene față de Eminescu dar și față de cultura română în ansamblul său.

La finalul acestei părți, dat fiind faptul că un discurs articulat în mai mare măsură pe traduceri și pe receptarea critică a operei lui Eminescu ar necesita mult mai mult spațiu decât cel pe care ni-l permitem, ne limităm să observăm că *desideratum*-ul unei desfășurări de investigații care să integreze complexa operă eminesciană în cultura italiană contemporană, exprimată acum cincisprezece ani de Del Fabbro 1990, este încă departe de a găsi o realizare adecvată.

7. Dacă marii clasici (cu observațiile care s-au făcut) sunt, în general, destul de bine reprezentați în traduceri italiene, întreaga serie de alți scriitori importanți care acționează pe scena literară între **sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX**, și anume poezii Alexandru Macedonski, George Coșbuc și Octavian Goga, prozatorul și dramaturgul Barbu Ștefănescu Delavrancea, regizorul și dramaturgul Alexandru Davila, precum și numele importante ale prozei românești afirmate înainte de primul război mondial, de exemplu Duiliu Zamfirescu, Calistrat Hogaș, Gala Galaction, Ioan Al. Brătescu-Voinești și Ion Agârbiceanu, nu s-au bucurat de aceeași atenție.

Totuși, față de poezia acestei perioade – care este practic necunoscută în Italia³⁹ – proza românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea – prima parte a secolului al XX-lea a avut parte de un destin mai bun. Proza narativă a acestei epoci de tranziție trăiește în general (bazându-se pe deja citatul «paradox al simultaneității») din îmbinarea clasicismului, a realismului și a romantismului pe un fundal de lirism; marii autori ai perioadei, totuși, se distanțează progresiv de romantismul și clasicismul secolului nouăsprezece pentru a ajunge la un realism care își găsește centrul de greutate mai ales în universul de valori specifice lumii țărănești, a cărei confruntare cu modernitatea reprezintă unul dintre punctele cele mai dureroase ale procesului de modernizare a României până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial (și chiar – deși într-o manieră diferită – până astăzi) precum și una dintre cele mai fecunde teme ale literaturii române contemporane.

Sunt traduși scriitorii principali⁴⁰, de la B. Șt. Delavrancea la I. Al. Brătescu-Voinești, de la I. Agârbiceanu la D. Zamfirescu și Gala Galaction⁴¹. Mai mult,

³⁸ Leca 2002, p. 263 (autoarea se referă la traducerea de poezie).

³⁹ Macedonski și pleiada simbolistă, întocmai ca și Coșbuc, sunt traduși doar în manieră antologică, în timp ce în ceea ce-l privește pe Goga există un unic volum de traduceri, publicat totuși în România (v. Merlo 2005b, p. 207).

⁴⁰ Excepția este Calistrat Hogaș (1848-1917), ale cărui extraordinare memorii de călătorie prezentau o realitate poate prea locală pentru a putea fi propuse sub forma traducerii publicului italian, mult mai interesat de «verismul» lui Galaction sau al lui Brătescu-Voinești.

Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918), a fost unul dintre primii autori români propuși publicului italian – pe urmele verismului, cum a observat I. Guția⁴² – cu o serie de nuvele alese din *Hagi Tudose. Tipuri și moravuri*, 1903 (Delavrancea 1909), între care și cea care dă numele volumului original (una dintre cele mai reușite ale autorului care are în centru figura clasică a unui avar, comparabil cu Harpagon al lui Molière, cu Shylock al lui Shakespeare sau cu Gobseck al lui Balzac); după această «premieră», Delavrancea se va întoarce pe scena traducerilor italiene de literatură română doar după aproape jumătate de secol, cu *Paraziții*, 1892 (Delavrancea 1944), lungă nuvelă cu accente naturaliste.

Total ignorat este însă dramaturgul piesei *Apus de soare*, 1909, poate datorită dificultății – și mai apoi, al anacronismului – de a propune unui public italian contemporan drame istorice⁴³, care pe de altă parte sunt plasate în unele locuri și dedicate unor personaje străine culturii și simțirii italiene. Acelorași cauze li se datorează absența din panorama traducerilor a altor «clasici» de acest fel, receptați de către canonul actual, precum *Răzvan și Vidra*, 1867 de B.P. Hasdeu (1836-1907), *Despot Vodă*, 1879 de V. Alecsandri sau drama istorică în versuri *Vlaicu Vodă*, 1902 a lui Alexandru Davila (1862-1929), contemporan cu Delavrancea.

Unul dintre prozatorii cei mai în vogă ai epocii, aproape un idol, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești (1868-1946) e recunoscut ca un clasic al nuvelisticii românești a secolului al XX-lea, atât în ceea ce privește structura și finețea analizei psihologice a personajelor cât și pentru stilul exemplar, simplu și erudit, în România. În ceea ce-l privește, asupra acestui autor va cădea tăcerea până în 1957, din cauza veto-ului dat de primul regim român postbelic datorită colaborării scriitorului cu presa de extremă dreapta a perioadei interbelice și datorită ideilor sale politice reacționare, decurgând – ca și în cazul unor alți intelectuali ai timpului, tineri sau mai puțin tineri – din miopia politică ce are convingeri extremiste. În italiană este tradus doar un volum, la sfârșitul anilor '20, care își ia titlul de la un clasic al literaturii pentru copii din epoca respectivă, nuvela *Niculăiță Minciună* (Brătescu-Voinești 1928).

Traducerile din Ion Agârbiceanu (1882-1963), chiar dacă se situează sub aspect cronologic la extremele lungii cariere de scriitor a preotului greco-catolic (care va înregistra o perioadă de eclipsă datorită cenzurii celui de-al doilea război mondial și a primei perioade a regimului comunist până în 1954), nu fac dreptate decât unei părți minore a primei perioade a autorului, și anume celei de până la sfârșitul anilor '20. Primelor două traduceri, respectiv *Două iubiri*, 1910 (Agârbiceanu 1929) și *Stana*, 1929 (Agârbiceanu 1933), le va urma la jumătatea anilor '60 o nouă traducere – restrânsă – a aceleiași *Două iubiri* (Agârbiceanu 1966). Rezultatul este că din opera lui Agârbiceanu – nuvelist și romancier comparat cu Flaubert și Dostoievski datorită puterii de analiză a scrierii sale și a acuității observației realiste, diferit de Slavici printr-un accent personal și prin interesul pentru lumea micilor intelectuali transilvăneni (doctori, preoți, notari), anticipator al lui Rebreanu – sunt disponibile de fapt doar nuvelistica de la începuturi

⁴¹Toți sau anumiți autori amintiți aici sunt prezenți și în antologiile de epocă (D'Ergiu Caterinici 1925, *Due lire* 1929, *Termini* 1940) sau moderne (Popescu 1969a).

⁴²Guția 1990, p. 27.

⁴³Excepție face, datorită complexității nivelurilor interpretative (filozofico-existențiale, politico-sociale, etc.) și datorită modernității limbajului nu numai scenic, teatrul «istoric» al lui Marin Preda din care s-a tradus *A treia țepă*, 1971-1978 (Sorescu 1992).

(între care totuși o scriere clasică precum *Fefelega*), dar lipsesc bogata nuvelistică ce a urmat și mai ales marile romane care l-au făcut celebru, de la *Arhanghelii*, 1914, care surprinde viața unui întreg sat adunat în jurul unei mine purtând acest nume, la romanul *Strigoiiul*, parabolă a puterii coercitive a unei «societați închise», – gata pentru tipar în 1944 dar a cărui publicare fusese blocată de cenzura războiului și care va vedea lumina tiparului doar în 1969.

Un destin într-o anumită măsură asemănător cu cel al lui Agârbiceanu a avut și Duiliu Zamfirescu (1858-1922), «clasic» influențat de realismul lui Zola sau Balzac. Din acest autor s-a tradus de fapt doar opera cea mai importantă, primul volum din cele cinci dedicate «cronicii de familie» a Comăneștenilor, *Viața la țară*, 1898 (Zamfirescu 1932), retipărită de mai multe ori (1946 și 1956) și chiar editată într-o nouă traducere (Zamfirescu 1966)⁴⁴. Sâmburele narativ al acestui ciclu se constituie în jurul povestirii evenimentelor din viața unor familii ale micii nobilimi românești, idealizate într-o manieră romantică în contrast cu parveniții agresivi și ariviști ai noii burghezii (pentru care caracterul zamfirescian al lui Tănase Scatiu, figură care va reveni în acest secol, în memorabilul roman al ciclului, *Tănase Scatiu*, 1907, din păcate netradus în italiană, a devenit aproape proverbială) și în a cărei continuitate și integritate este văzută o speranță pentru viitorul poporului român.

Dacă acești autori care au marcat scena literară a primei jumătăți a secolului au fost traduși deja în epocă, cu o distanță de timp «fiziologică» față de aparițiile în limba română, un alt important reprezentant al perioadei va fi propus pentru prima dată publicului italian doar la jumătatea anilor '60. Din Gala Galaction (1879-1961), investigator al psihologiei personajelor zguduite de adânci crize morale, spirit profund uman (care a devenit preot în 1922) și autor, în colaborare cu Vasile Radu, al unei traduceri integrale a *Bibliei* (1938) și a numeroase povestiri de inspirație religioasă, pentru care literatura trebuia să aibă în primul rând o funcție educativă, este disponibilă în italiană doar o selecție de povestiri de inspirație profană (Galaction 1966). În proza lui G. Galaction întâlnim atât suflul epic al viziunii realiste cât și fantasticul de natură folclorică și creștină: povestirea care dă titlul volumului tradus în italiană (*Moara lui Călifar*), de exemplu, dezbate o temă clasică a fantasticului romantic precum pactul cu diavolul, putând fi totuși apropiată ca tematică ultimă (îmbogățirea) de *Mara* lui I. Slavici, în timp ce alte povestiri analizează o poveste de iubire blestemată (*Copca rădvanului*) sau un conflict social îngrozitor (*Lângă apa Vodislavei*).

8. După epoca marilor clasici, perioada unanim recunoscută ca «vârsta de aur» a literaturii române este fără îndoială cea a **literaturii perioadei interbelice**, adică a celor treizeci de ani cuprinși între cele două războaie mondiale (1915-1918, 1939-1945) și care poate fi prelungită sub aspect literar până la instaurarea regimului popular (1948) și la impunerea realismului socialist ca model literar unic, cu care se va crea o fractură în dezvoltarea istorică a literaturii române, o întrerupere sau o deviere forțată a energiilor literare sau a instanțelor până în acel moment constituite sau pe cale să se constituie,

⁴⁴ D. Zamfirescu este amintit și ca poet, apărând în diferite antologii (De Micheli & Vrânceanu 1961, Mariano 1961, De Micheli 1967 și Mitescu 1984) și de asemenea este disponibilă și o monografie (Cardinali 1947).

deviere care va fi corectată o dată cu recuperarea tradiției sau a autorilor interbelici mai ales plecând de la «mica liberalizare» de la mijlocul anilor '60⁴⁵.

În anii aparținând perioadei dintre cele două războaie mondiale se împletesc în literatura (și chiar în viața socială) românească argumente diferite și adesea aflate în contrast, care se deschid în diverse curente provenite din străinătate și modele autohtone, în timp ce pulsațiile inovatoare cele mai dinamice și anarhice conviețuiesc cu cea mai obtuză și anacronică rezistență conservatoare, într-o gamă și o varietate de poziții caleidoscopice și fascinante. Laconicele etichete ale curentelor istoriei literare ascund în realitate fenomene complexe, greu de redus la o formulă esențială sau la un model constituit: dacă în poezie asistăm la o confruntare între «tradiționalism», «modernism» și «avangardă», în care la nivelul mijloacelor de expresie primul se confundă adesea cu cel de-al doilea iar ultima se dizolvă fără probleme – dincolo de declarațiile teoretice – în cel precedent, pe planul prozei confruntarea vede ca «opozanți» și adesea «conviețuitori» romanul «tradițional» și cel «modern», adesea caracterizate drept – «epic» sau «psihologic», «de creație» sau «de analiză» (G. Ibrăileanu), «ionic» sau «doric» și «corintic» (N. Manolescu) etc. – dar în care regăsim comparate, în dialog sau în conflict, aceleași aprinse argumente estetico-sociale care mențin în fierbere scena poetică.

Față de evidenta diferență cronologică și de marginea geografică și valorică a romantismului sau a simbolismului românesc, avangarda interbelică a reprezentat, datorită legăturilor pe care le-a întreținut cu mișcările analoge din Europa acelei perioade, primul curent literar românesc într-o sincronie reală cu cultura europeană. Mișcare de idei nu doar literare, sub «umbrela» avangardistă se întâlneau – fiind influențate într-o manieră mai mult sau mai puțin profundă de dadaism, futurism și de curentele europene similare – curente diferite și dispartate (promovate de reviste cu o viață cel mai adesea efemeră, în jurul cărora se grupau autori precum I. Vineia, M. Iancu, B. Fundoianu, I. Voronca, G. Bogza, S. Pană, G. Luca etc.) dar care erau unite totuși de spiritul rebel și de atitudinea *integralistă* față de *formele particulare* ale aproape întregii literaturi și a artei precedente („Jos Arta / căci s-a prostituat!”, afirma cu vehemență Ion Vineia în *Manifestul activist către tinerime* publicat în 1924 în revista „Contemporanul”) precum și de o vocație *constructivistă* față de sinteză, de instituirea de noi posibilități de exprimare care, fără însă a pune în mod formal în dubiu crezul avangardist, vor termina în final – așa cum s-a spus – să urmeze un drum apropiat de cel parcurs de modernismul contemporan «moderat».

Cel mai bun instrument disponibil în italiană pentru cunoașterea avangardei românești este de departe excepționalul volum al lui Cugno & Mincu 1980, unic în felul său și care completează latura «practică» a testelor poetice propriu-zise cu cea «teorică», adică o amplă și precaută alegere a manifestelor, care – chiar dacă titlul îl prezintă «reductiv» ca o antologie numai de poezie, conține și fragmente de *proză* (spre exemplu, pe lângă diferitele manifeste, primele traduceri italiene în volum de Urmuz și unicele traduceri italiene din volumul *Nu*, 1934 al tânărului Eugen Ionescu). Chiar dacă din punct de vedere teoretic și conform cu propriile «anticanoane» avangarda se dorea străină de «tradiționalele» distincții de gen, de fapt unica traducere monografică a

⁴⁵ Pentru o periodizare a epocii și pentru considerații interesante asupra raportului între literatură și putere vezi Gabanyi 2001 [1975].

avangardei românești este o traducere de proză (Urmuz 1999), care reunește – cu adăugiri care pot fi în întregime neglijate – puținele texte rămase ale celui care este considerat precursorul dadaismului și al suprarealismului (datate 1908-1909 dar publicate în mare măsură postume), prozatorul Urmuz (1883-1923), deja foarte bine traduse cu mai mult de douăzeci de ani în urmă de către Marco Cugno, la început într-o prestigioasă revistă (Cugno 1975) și apoi ca parte componentă a susmenționatei antologii.

Pagini de proză – «poeme în proză» și scrisori – găsim și în unica dar semnificativa mărturie disponibilă în limba italiană a climatului cultural și literar al puținilor dar febrililor ani cuprinși între sfârșitul celui de-al doilea război mondial și proclamarea Republicii Populare Române în 1948, și anume scrierile în limba română a perioadei bucureștene (1945-1947) ale viitorului mare scriitor de limbă germană, evreu din Bucovina, Paul Celan (1920-1970) (Celan 1994)⁴⁶.

Din punct de vedere al formei, dincolo de singurele evenimente și cuceriri de genuri alternative, perioada dintre cele două războaie reprezintă în final triumful romanului, la reușitele căruia par să se subordoneze toate succesele celorlalte genuri (nuvela, povestirea, schița etc.), în cazul în care au fost exersate de către cei mai mari romancierii ai epocii. Pentru unii dintre aceștia (M. Sadoveanu, L. Rebreanu), proza scurtă reprezintă mai ales un «antrenament» pentru marea frescă a romanului, în timp ce alții (Hortensia Papadat-Bengescu, Gib I. Mihăescu, Anton Holban) inovează temele și structurile specifice, dezvoltă linia psihologică și realistă anticipată și inițiată de I.L. Caragiale și I. Slavici. Romanul, în ceea ce-l privește, duce la bun sfârșit procesul de sincronizare cu literatura europeană, atenuând diferența moștenită de la secolul precedent: M. Sadoveanu duce la perfecțiune modernă «romanul istoric», în timp ce *Ion*, 1920 și *Răscoală*, 1932 de L. Rebreanu sau *Enigma Otiliei*, 1938 de G. Călinescu reprezintă plenitudinea romanului realist, acolo unde proustianismul promovat programatic de către Camil Petrescu (deși cu întârziere față de Occident și, mai ales la acest autor, mai mult la nivel formal decât al esenței) integrează din plin în literatura română un fenomen până în acel moment receptat ca fiind imperfect.

Această rapidă, completă și tardivă înflorire a genului romanului, legată mai ales de motive de natură istorico-socială (absența până în acel moment a unei categorii medii urbane și a unei burghezii orășenești, persistența unei mentalități în cea mai mare măsură rurală, arhaică și religioasă etc.) își găsește sursa de existență mai ales într-o dialectică între lumea tradițională a satului românesc și «lumea nouă» a orașelor, a industriei, a modernizării, iar această diferență, surprinsă deja de către (în final puținele) romane ale secolului al XIX-lea – începând cu Nicolae Filimon și mergând până la deja amintiții Ion Slavici, Duiliu Zamfirescu etc. –, pare să se consume irevocabil în poetica romanului interbelic.

Rezultatul și expresia conflictului – destul de operative în cazul poeziei – între «tradiționalism» și «modernism», din punct de vedere al tematicii lumii țărănești, romanul acestei perioade a secolului al XX-lea reprezintă o lovitură serioasă adusă stilului elegiac și tendințelor moralizatoare ale prozei precedente precum și

⁴⁶ Referitor la textele poetice adunate în această ediție, menționăm totuși că este vorba de aceleași texte (cu câteva adăugări minime) deja prezentate și traduse pentru prima dată de Gisèle Vanhese, în Vanhese 1988.

romantismului idilic și centrat pe trecut promovat de revista „Sămănătorul”, atât datorită – de exemplu – realismului lui L. Rebreanu cât și datorită soluțiilor mitice, arhaice și arhetipale ale lui M. Eminescu. Din punct de vedere al personajelor, romanul interbelic conferă noi dezvoltări și noi profunzimi psihologice și sociale, pe de o parte figurii parvenitului agresiv și ambițios, înrudit atât cu personajele caragialiene cât și cu Tănase Scatiu al lui Zamfirescu sau cu Dinu Păturică din *Ciocoii* lui Filimon, iar pe de altă parte, învinsului, neadaptatului, omului problematic, «geniului» descendent al lui Toma Nour și Dionis din prozele eminesciene.

În ceea ce privește tipologia, o distincție aproximativă și desigur incompletă poate fi făcută – potrivit caracterizării criticului G. Ibrăileanu (1871-1936) (Ibrăileanu 2000 [1930])⁴⁷ – între romanul de tip tradițional «de creație» (adică epic, bazat în cele din urmă pe narațiunea mai mult sau mai puțin cursivă și pe reprezentarea realității «obiective») și romanul psihologic «de analiză», care se afirmă mai mult în România după 1920, o dată cu generația *trăiristă*, obsedată de autenticitatea experienței, de luciditatea și de subiectivitatea protagonistului (de obicei aparținând categoriei intelectualilor) și care apare caracterizat la nivel formal de recursul la o narațiune fragmentară, sub formă de jurnal, de «studiu de caz» psihologic / social etc.

Primei modalități narative se circumscriu, spre exemplu, romanele «sociale» ale lui Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, cele «istorice» sau «mitice» ale lui M. Sadoveanu, de la *Zodia Cancerului*, 1929 și *Frații Jderi*, 3 vol., 1935-1942 până la *Nicoară Potcoavă*, 1952, incluzând și capodopera *Baltagul*, 1939, precum și *Rusoaica* de Gib Mihăescu ș.a. Celei de-a doua modalități narative îi aparține ciclul familiei Hallipa al Hortensiei Papadat-Bengescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, 1930 de Camil Petrescu, *Maitreyi*, 1933 de M. Eliade, romanele lui Anton Holban etc. Din genul romanului «liric», descriptiv, rafinat din punct de vedere stilistic dar mai puțin substanțial sub aspectul conținutului și al analizei personajelor, nu rămân decât cele 3 volume *La Medeleni*, 1925-1927 de Ionel Teodoreanu.

Capodoperele romanului «simbolic», care atrag și azi atenția și interesul publicului și al criticii, sunt, fără doar și poate, *Craii de Curtea-Veche*, 1929 de Mateiu I. Caragiale – fiul marelui comediant – și *Creanga de aur*, 1933 de M. Sadoveanu. În categoria «antiromanului» avangardist, care distruge și tulbură structurile prozei tradiționale precum și a celei psihologice, ar putea fi integrată proza lui Urmuz (v. mai sus), în timp ce în categoria «metaromanului» ar intra, de exemplu, prozele aceluși „Kafka român” (cum l-a definit Eugen Ionescu) Max Blecher (1909-1938), cu *Întâmplări din irealitatea imediată*, 1936, recent descoperit de către critică.

Dar dintr-o asemenea complexitate și bogăție⁴⁸, cât este accesibil cititorului italian? Mihail Sadoveanu (1880-1961) este probabil prozatorul român cel mai editat în italiană, chiar dacă adesea cu aceleași opere și nu întotdeauna cu ceea ce ar avea mai reprezentativ. Traducerilor anilor '20-'40, care, pornind de la prima culegere de *Novelle romene* [Nuvele românești] (Sadoveanu 1922), prezintă mai ales un Sadoveanu tradițional, nuvelist și prozator istoric, le urmează (deja în perioada postbelică, când

⁴⁷ Mărturie a impactului asupra criticii literare a epocii, din acest studiu există și o veche traducere italiană (Ibrăileanu 1947).

⁴⁸ Pentru o privire de ansamblu «statistică» aproximativă asupra incredibilei explozii calitative și cantitative a romanului românesc în perioada interbelică, v. Lefter 2001.

marele scriitor face un compromis cu ideologia noului regim) traducerea lui *Mitrea Cocor*, 1949 (Sadoveanu 1952), unul dintre punctele de reper ale romanului realismului socialist românesc, concesie pe care autorul o face noului regim. Succesiv, la jumătatea anilor '60, se reiau de mai multe ori operele «clasice» deja traduse, cu anumite adăugiri care nu modifică substanțial profilul sadovenian ce poate fi extras din traduceri italiene, care se limitează practic la Sadoveanu primelor două decenii ale secolului al XX-lea.

De fapt, în ansamblul ei, piața italiană a propus, prin traduceri din opera marelui romancier, aproape doar proză de dimensiuni reduse, și anume povestiri și nuvele scurte, mai ales în varianta prozelor istorico-sociale *Venea o moară pe Siret*, 1925 (Sadoveanu 1932 și 1964), *Neamul Șoimăreștilor*, 1915 (Sadoveanu 1933 și 1965), *Bordeenii*, 1912 (Sadoveanu 1965b), *Povestiri din război*, 1905 (Sadoveanu 1963b), *Amintirile căprarului Gheorghică*, 1905 (Sadoveanu 1966a), *Bulboana lui Valinaș* (Sadoveanu 1966e), sau povestirile mai «ușoare», ca acel mic și calvinian «han al destinelor împletite» care este *Hanul Ancuței*, 1928 (Sadoveanu 1965a) ori acele povestiri în ediții scurte pentru copii ca *24 iunie* (Sadoveanu 1966b), *Dumbrava minunată* și *Cozma Răcoare* (Sadoveanu 1966c), *Fântâna tinereții*, *Faceri de bine* și *Orbul* (Sadoveanu 1966d). Nu lipsește, totuși, un exemplu al romanului «simbolic», precum capodopera *Baltagul*, 1930 (singur în Sadoveanu 1965c, dar care apăruse deja împreună cu *Hanul Ancuței* în Sadoveanu 1944 [1945] și apoi reluat împreună cu acesta la care s-a adăugat *Bordeenii* în Sadoveanu 1963a), care se structurează pe baza universului de valori exprimat de cel mai faimos «mit» cultural și literar român, acela al baladei *Miorița*, pe care l-am putea defini «etic» în timp ce *Meșterul Manole* (v. mai sus) reprezintă mitul «estetic».

Totuși, ansamblul traducerilor italiene ale lui Sadoveanu nedreptățește vasta și profunda operă a scriitorului⁴⁹, neglijând mai ales amplele fresce istorice ale maturității, precum deja citata *Zodia Cancerului*, 1929 și *Frații Jderi*, 1935-1942, precum și romanul inițiativ, ezoteric, simbolic etc. *Creanga de aur*, 1933 – una dintre capodoperele scriitorului, care atât de mult a fascinat critica română – sau romanul «fantastic» *Noaptea de Sânziene*, 1934, centrată pe miturile folclorului românesc legate de solstițiul de vară și de Noaptea de Sânziene (reluată *more proprio* și de Mircea Eliade, v. în ceea ce urmează).

Încă o dată, poate, aceste absențe trebuie atribuite dincolo de dinamicile interne ale pieței, refractară la noutate – dificultății cu care s-ar confrunta un cititor în general străin de istoria românească în ceea ce privește receptarea unor astfel de narațiuni de dimensiuni mai mari; rămâne un lucru cunoscut faptul că, totuși, chiar astfel de fresce *narrative* (desigur, pregătite de indispensabile introduceri semnate de specialiști) ar putea reprezenta, încă mai mult decât un manual de istorie sau de literatură, unul dintre canalele privilegiate pentru a înlătura ignoranța și / sau prejudecățile care înconjoară literatura română, cel puțin la nivel public.

Romanele și nuvelele lui Liviu Rebreanu (1885-1944) reflectă preocupări artistice și tematice extrem de variate: originar din Transilvania, născut într-o familie de țărani, Rebreanu este – în linii mari – mai ales un analist al lumii rurale, „a cărei mentalitate o

⁴⁹ Sadoveanu care apare și în D'Ergiu Caterinică 1925, *Due lire* 1929, *Termini* 1940, Petronio 1956, Popescu 1970b și în recentul Fanella 2005.

cunoaște și o exprimă cu precizie, demontându-i mecanismul intim”⁵⁰, lipsit de dimensiunea etnografică și pitorească a lui Slavici sau de dulcegiările și de compasiunea celui mai utopic «tradiționalism». Alte subiecte fertile rebreniene sunt reprezentate de război și de lumea țărănească –, în ilustrarea căreia, totuși, Rebreanu s-a dovedit mai puțin abil și original.

Aspectul prozei rebreniene de care se poate cel mai bine apropia cititorul italian este acela al realistului și lucidului observator al realității rurale, fascinat în același timp de marile mișcări ale maselor anonime dar și de modelele și de constrângerile pe care acestea le impun existenței individuale, tradus în Italia cu o oarecare promptitudine: un an după prozele scurte din *Servilia* (Rebreanu 1929)⁵¹, apare impunătorul roman *Ion*, 1920 (Rebreanu 1930a), primit de critica română a epocii ca un eveniment important. Fresca realistă, uneori aproape crudă, semnaleză o etapă revoluționară în evoluția «romanului țărănesc» atât de drag literaturii române, mai ales din perspectiva moralistă și etică transilvană, în care vocea autorului este și – *nolens volens* – judecătoare, ca și la Slavici și la Agârbiceanu.

Roman «analitic» al temei sociale și psihologice a războiului, în care puncte de vedere despre aceeași realitate se multiplică și în care problema «națională» nu este – în solida tradiție transilvăneană – publică și colectivă dar care se canalizează într-o problematică interioară umană și personală, este însă cealaltă capodoperă rebreniană, apărută în italiană în același an, *Pădurea spânzuraților*, 1922 (Rebreanu 1930b), împreună cu *Ciuleandra*, 1927 (Rebreanu 1930c), care pornește însă de la o altă tematică dragă romanului «analitic» al epocii, aceea de dramă generată de ereditate, dramă presărată cu elemente fantastice, arhetipale, cu o psihologie a adâncului. După această primă încurajare⁵², va trebui să treacă un deceniu până când Rebreanu să fie din nou publicat în italiană, o dată cu prima traducere a unei alte celebre «monografii» despre lumea țărănească, romanul epico-realist *Răscoala*, 1932 (Rebreanu 1964), dedicat răscoalelor țaranilor din 1907⁵³; o nouă traducere a lui *Ion* (Rebreanu 1965); și în sfârșit o reeditare a *Pădurii spânzuraților* (Rebreanu 1967).

Un caz fericit, Liviu Rebreanu este unul dintre pușinii autori români ale cărui opere «canonice» sunt traduse în italiană. Volumele citate reflectă într-o manieră substanțială, proporționată și care înlătură orice îndoială preocupările literare ale autorului, având avantajul prețios de a fi disponibile în ediții chiar relativ recente (lucru foarte rar pentru operele și autorii români dinaintea primului război mondial, traduși aproape în exclusivitate în anii '20 - '40), într-o asemenea măsură încât putem afirma că aproape sigur Liviu Rebreanu este unul dintre scriitorii români contemporani –

⁵⁰ Crăciun 2004, p. 568.

⁵¹ De fapt, este vorba de *Servilia* (care dă titlul volumului), un episod din *Adam și Eva* [„Adamo ed Eva”], 1925, roman de factură filozofică «pe tablouri» – după modelul *Az ember tragédiája* [„La commedia umana”], 1861, a scriitorului ungar Madách Imre (1823-1864) –, pe tema perfecționării morale prin intermediul experienței amoroase, și câteva alte nuvele.

⁵² Interesant, totuși, este să observăm că traducătorii acelor ani își permiteau (și nu este doar cazul lui Rebreanu) o oarecare familiaritate cu originalele, modificând și tăind (cenzurând?) uneori fragmente întregi, probabil considerate în acel moment «nepotrivite».

⁵³ Subiect foarte drag regimului popular postbelic, prezentat în zeci de romane – unele dintre ele, așa cum se va vedea, traduse și în italiană – și poezii ale epocii realismului socialist.

împreună cu Mircea Eliade, despre care vom vorbi nu peste foarte mult timp – cei mai accesibili cititorului italian⁵⁴.

Un destin favorabil – cel puțin în ceea ce privește numărul de traduceri – a avut Mircea Eliade (1907-1986), celebru istoric a religiilor și *leader* spiritual al generației '27 (căreia îi aparțin și Emil Cioran, Eugen Ionescu dar și, încă nu îndeajuns de cunoscut la noi, Constantin Noica), reprezentantul unui important capitol al producției literare românești din perioada interbelică. Din punct de vedere strict literar, Eliade se dovedește a fi un adept al trăirismului lui Nae Ionescu și al autenticității lui Camil Petrescu (la care se raportează mai ales scriitorii tineri, doar câțiva traduși în italiană⁵⁵) și, totodată, un pasionat și prolific autor de romane și nuvele fantastice (un gen literar în care Eliade experimentează încă din perioada românească și căruia i se va dedica aproape exclusiv după aceasta)⁵⁶; din punct de vedere biografic, producția literară eliadiană poate fi împărțită în două perioade: anii românești (inclusiv experiența în India) și cei ai exilului (pentru care a se vedea în ceea ce urmează). Din anii interbelici, până când Eliade – o dată cu schimbarea regimului din 1948 – va alege drumul exilului, au fost traduse principalele romane: atât proza fantastică din *Maitreyi*, 1933 (Eliade 1945), *Domnișoara Christina*, 1936 (Eliade 1984), *Șarpele*, 1937 (Eliade 1982), *Nuntă în cer*, 1938 (Eliade 1983 [1996]), *Noaptea la Serampore*, 1940 (Eliade 1985), *Secretul doctorului Honigberger*, 1940 și *Un om mare*, 1945 (împreună în Eliade 1988) cât și cea «autenticistă» din *Romanul adolescentului miop*, 1925 (Eliade 1992). Pe lângă diferite opere științifice – pe care nu le vom aminti în acest moment⁵⁷ – din Mircea Eliade au fost traduse memoriile (*Memorii*, I. *Promisiunile echinocțiului (1907–1937)* și *Memorii*, II. *Recoltele solstițiului (1937-1960)*, 1991: Eliade 1995b și 1995c), o parte a jurnalelor (*Fragments d'un journal*, 1973: Eliade 1976) – iar în prezent se lucrează la *Jurnal portughez*, care acoperă o perioadă crucială din viața lui Eliade – și celebra carte-interviu *L'épreuve du labyrinthe*, 1979 (Eliade 1980 [1990]), precum și alte scrieri autobiografice ale perioadei indiano-române: *India*, 1934 (Eliade 1991), *Șantier*, 1935 (Eliade 1995a), *Biblioteca Maharajahului* (texte din 1928, 1929, 1933) și *Solilocvii*, 1932 (împreună în Eliade 1997a); sunt, de asemenea, disponibile în italiană deja menționatele scrieri literare importante din *Insula lui Euthanasius*, 1943 (Eliade 2000).

Referindu-ne exclusiv la ceea ce a fost tradus în italiană, pe lângă acești scriitori, care se impun printr-o operă complexă și articulată, din ceea ce rămâne din literatura română interbelică se numără, de asemenea, și opere individuale ce nu pot fi trecute cu

⁵⁴ Rebreanu apare de altfel în *Due lire* 1929, *Termini* 1940, *Petronio* 1956, *Popescu* 1970b și, recent, *Fanella* 2005.

⁵⁵ În particular, între scrierile mai «literare» ale primei perioade eliadiene, rămân inedite în Italia *Isabel și apele diavolului*, 1930, *Lumina ce se stinge*, 1934, *Întoarcerea din rai*, 1934 și *Huliganii*, I-II, 1935.

⁵⁶ Eliade a scris și piese de teatru: *Iphigenia*, scrisă în 1939 și pusă în scenă la București în 1941, foarte criticată datorită presupusei legături cu ideologia legionară, va fi publicată în România doar în 1974, în timp ce *Coloana nesfârșită*, 1970 (publicată în România în 1996), despre Brâncuși, a fost tradusă în italiană în „Solchi”, revista de istorie a artei de la Universitatea de Stat din Milano.

⁵⁷ Anumite opere științifice ale lui Eliade concentrate asupra folclorului românesc (Eliade 1975 și 1990b) au fost amintite în paragraful dedicat literaturii populare, plecând de la convingerea că anumite cunoștințe – așa cum s-a spus deja în paragraful precedent – nu fac altceva decât să aprofundeze plăcerea lecturii anumitor opere ale literaturii române.

vederea⁵⁸. Unul dintre romanele cele mai cunoscute din toate timpurile ale literaturii române, o narațiune absolut excentrică în ansamblul real-psihologic al epocii și care dă lecții de stil, «balcanicul» și «picarescul» *Craii de Curtea-Veche*, 1929 (1926-1928 în revistă) al lui Mateiu I. Caragiale (1885-1936), a fost tradus în italiană dar – din păcate – publicat în România (împreună cu *Remember*, 1921 în Caragiale 1980), în timp ce Gib I. Mihăescu (1894-1935), unul dintre cei mai mari «prozatori minori» ai literaturii române, a fost tradus – după o apariție fugară în Termini 1940 – opera capitală, romanul care deja în epocă a asigurat faima scriitorului, *Rusoaica*, 1933 (Mihăescu 1949), roman al unei obsesii erotice la granița cu romanul de aventuri sau cu romanul polițist, plin de lovituri de teatru, situații spectaculoase etc., considerat pentru mult timp de către critică o jucărie grațioasă la limita comercialului față de proza densă a lui Rebreanu sau Camil Petrescu, dar astăzi reevaluat dintr-o perspectivă ludică care îl poate apropia de postmodernism.

Au fost traduse în italiană și operele unor alți autori considerați reprezentativi pentru literatura interbelică, chiar dacă în canonul adoptat ca punct de referință nu li s-a rezervat un loc. În ceea ce-l privește pe prozatorul și pe dramaturgul Mihail Sebastian (1907-1945), căruia i s-a publicat recent jurnalul și i se republică opera, au fost traduse un roman, *Accidentul*, 1940 (Sebastian 1945), o piesă de satiră «caragialiană» *Ultima oră*, 1946 (Sebastian 1965) și suavul «vis al unei nopți de vară» al operei *Steaua fără nume*, 1944 (împreună cu cea precedentă în Petronio 1960), în timp ce rămâne necunoscut în italiană romanul (semi)autobiografic *De două mii de ani*, 1934, dovada unui mare talent literar care reprezintă în același timp atât o meditație asupra destinului evreiesc cât și, datorită propriei istorii editoriale, un document zguduitor al unei epoci (cea a *afirmării* politice și sociale a extremei drepte antisemite în România în ajunul dezastrului celui de-al doilea război mondial). Dezvoltând unele afirmații prezente în carte, mentorul tinerei generații interbelice și fost profesor al scriitorului (precum și al lui Mircea Eliade, Constantin Noica etc.), Nae Ionescu, personaj carismatic și filosof controversat, consilier al regelui, apropiat de mișcarea naționalistă antisemită a Gărzii de Fier, va postula în prefața la acest roman – lucru cerut de altfel de autor – natura metafizică a antisemitismului, provocând din partea lui Sebastian răspunsul din *Cum am devenit huligan*, 1935.

În ceea ce-l privește pe criticul literar Garabet Ibrăileanu (1871-1936), propunător al «spiritului critic» în literatura română, s-a tradus unicul roman al acestuia *Adela – Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...)*, 1933 (Ibrăileanu 1940), definit de M. Sebastian „un mic miracol” și considerat – alături de *Nunta în cer* de M. Eliade – „unul dintre cele mai frumoase romane românești despre iubire”⁵⁹.

⁵⁸ Dat fiind că nu este vorba strict de proză literară, credem că este oportun să amintim aici și traducerea anumitor opere filozofice ale lui L. Blaga (1895-1961); dimpotrivă, prima traducere în volum a operei lui Blaga este chiar *Orizont și stil*, 1936 (Blaga 1956), o parte a acelei opere filozofice articulate pe care Blaga a elaborat-o până la sfârșitul lui 1948, când, odată cu impunerea noului regim, devine *persona non grata* și este exclus de la Universitate și de la Academie. Traducerea operei *Artă și valoare*, 1939 (operă, ca și în cazul celui alt volum al *Trilogiei culturii*, tradusă de Eugen Coșeriu – atunci doctorand al lui A. Banfi, promotorul inițiativei – și Mircea Popescu), deja pregătită în 1949, imediat după apariția operei *Orizzonte e stile* în prestigioasa «Collana di Estetica» sub îngrijirea lui A. Banfi, a trebuit însă să aștepte mai mult de jumătate de secol (poate din cauza noii orientări politice?) pentru a vedea lumina tiparului (Blaga 1996), precedată de importanta traducere a *Spațiul mioritic*, 1936 (Blaga 1994).

⁵⁹ Crăciun 2004, p. 619.

Din opera lui Jean Bart (1874-1933), respectiv căpitanul de marină Eugeniu Botez, a fost tradusă – chiar de două ori – ceea ce este considerată capodopera sa, dar singurul roman al autorului –, un foarte cunoscut nuvelist: *Europolis*, 1931 (Bart 1945 e 1963), care se organizează în jurul celor mai grave instincte umane cauzate de apariția neașteptată a unui pretins «unchi din America» în coloratul și multietnicul port Sulina la Marea Neagră, definit de autor (care a fost acolo comisar maritim) un „mic orașel european”.

Simpomatic pentru relativitatea și discutabilitatea alegerilor traducătorilor și editorilor, este cazul prolificului și popularului scriitor interbelic Cezar Petrescu (1892-1961). Celebru și la modă în epocă, acest scriitor e astăzi practic exclus de «canon» din marea literatură interbelică română. Așa cum a arătat reprezentantul cel mai de seamă al postmodernismului românesc, Mircea Cărtărescu, într-un interviu despre raportul dintre scriitori și bani: „Cei care scriu literatură serios n-o fac de obicei ca să se îmbogățească. Ei produc mai ales bunuri simbolice, plătite de asemenea simbolic: nu banii, ci faima e miza scriitorului. E motivul pentru care poți vedea mereu condeieri plini de bani înverzindu-se de invidie pentru gloria vreunui muritor de foame. Nu Cezar Petrescu cel bogat e azi în manuale, ci Camil Petrescu cel famelic”⁶⁰.

Totuși, din Cezar Petrescu au fost traduse în italiană, practic simultan cu aparițiile românești – mai ales, e adevărat, în epoca de aur a anilor '20-'40, dar cu reeditări de la jumătatea anilor '60, numeroase romane și nuvele: *Simfonia fantastică*, 1929 (Petrescu 1929c), *Calea Victoriei*, 1930 (Petrescu 1935 [1944, 1952, 1956, 1965]), *Întunecare*, 1927 [Petrescu 1946], *Fram, ursul polar*, 1932 (Petrescu 1949 [1966]), *Aranca, știma lacurilor*, 1929 (Petrescu 1965a), *Adevărata moarte a lui Guynemer*, 1929 (Petrescu 1965c), și culegerile de nuvele (Petrescu 1929b, Petrescu 1933, Petrescu 1965b).

Dacă anumite nume importante ale prozei interbelice sunt destul de bine reprezentate în traduceri italiene, (L. Rebreanu și M. Eliade, mult mai puțin Sadoveanu) și dacă traduceri ale altor autori completează într-un anumit fel cadrul efervescentei literaturi a timpului, strălucesc totuși prin absență alte nume extrem de semnificative, cum ar fi G. Călinescu (1899-1965) – autorul unei deja amintite monumentale și influente istorii a literaturii române, astăzi în curs de traducere în italiană – sau al romanului *Enigma Otiliei*, 1948 (cel puțin, dat fiind că romanele succesive abundă în concesiile făcute noului regim), sau una dintre cele mai ilustre scriituri din România, considerată de mulți *prozatoarea* română, Hortensia Papadat-Bengescu (1876-1955), care excelează în proza «lirică» și reflexivă a narațiunii scurte și mai ales în «epica psihologică» densă, în maniera Virginiei Woolf sau a lui Marcel Proust, din romanele sale cele mai cunoscute – de exemplu *Concert din muzică de Bach*, 1927, al ciclului familiei Hallipa, care se integrează din punct de vedere tematic literaturii europene a epocii, de la *Forsythe-Saga* la *Les Thibault* –, și care nu au fost traduse în italiană. Aceeași soartă ingrată în ansamblul traducerilor italiene au împărtășit-o și alți exponenți semnificativi ai prozei românești interbelice, precum Anton Holban (1902-1937), Max Blecher (1909-1938) și chiar cel care este în general considerat «inovatorul romanului românesc»⁶¹, Camil Petrescu (1894-1957).

⁶⁰ Varianta electronică <http://www.litterae.net/Interviu.htm>.

⁶¹ Crăciun 2004, p. 596.

Acest autor este disponibil în italiană doar cu o foarte veche traducere a dramei *Suflete tari*, 1922 (Petrescu 1929a). Chiar dacă această piesă – care s-a bucurat de un anumit succes în epocă, spre deosebire de multe altele aparținând autorului – face parte din *corpus*-ul teatral pentru care Camil Petrescu este considerat unul dintre cei mai mari dramaturgi români, și chiar dacă Petrescu a fost și un bun poet (în antologiile italiene apare doar în Ciureanu 1944) și filosof original (orientat spre fenomenologie și fiind creatorul unui sistem propriu, substanțialismul, expus în *Doctrina substanței*, publicat postum doar în 1988), totuși romanul (cărui i s-a dedicat deziluzionat de succesul de public al operelor sale teatrale) este cel care l-a impus definitiv pe scriitor ca personalitate literară de prim rang până în momentul instaurării regimului popular (perioadă în care în producția tezistă și orientată a scriitorului, care a coborât la un compromis cu noua conducere politică, e dificil de recunoscut pe convinsul susținător și teoretician al autenticității).

Camil Petrescu apare ca prozator în antologia lui Petronio 1956, dar nu sunt traduse în italiană nici deja amintita *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, 1930 și mai ales nici, *Patul lui Procust*, 1933, roman cu o formulă deosebit de originală, considerat chintesența modernismului românesc din punct de vedere formal, narațiune ingenioasă, fragmentară și polifonică, în care autorul însuși devine într-un anumit sens personajul propriilor personaje. Pentru imaginea literaturii române în Italia, această absență este mai mult decât lamentabilă, deoarece aceste două romane (întocmai ca și contribuțiile teoretice ale autorului, deosebit de influente în epocă) au modificat profund structura romanului românesc, aducându-l definitiv la nivelul «formulei» europene contemporane, astfel încât cel puțin pentru una dintre direcțiile cele mai fertile ale prozei românești a perioadei prezente, de la Al. Ivăsiuc, la Norman Manea (vezi în ceea ce urmează) și – într-o oarecare măsură – până la prozatorii generației '80, se poate vorbi chiar de un posibil «model Camil Petrescu»⁶².

Din prima jumătate a secolului al XX-lea a fost tradusă, atât în antologii (precum *Due lire* 1929 și *Termini* 1940) cât și în reviste sau în volume, o întregă pleiadă de personaje minore, mulți dintre care amintiți doar de dicționarele literare, și anume Lucia Mantu (1888-1971) cu *Cucoana Olimpia*, 1924 (Mantu 1932), Ion Gorun (1863-1929), adică Alexandru Hodoș, cu o colecție de nuvele (Gorun 1930), scriitorul umoristic Dimitrie D. Pătrășcanu (1872-1937) (Pătrășcanu 1928 [1966], 1929 și 1966), Constantin Kirițescu (Kirițescu 1933a și 1933b), Mihail Sevastos (1892-1967) (Sevastos 1940), Maria Th. Joannescu (Joannescu 1914) sau Caton Theodorian (Theodorian 1932), amintit mai mult ca membru fondator și prim președinte al Societății Autorilor Dramatici Români decât pentru activitatea sa de dramaturg și prozator, dar și unele nume importante, chiar dacă aparținând unui plan secund, între care Emil Gârleanu (1879-1914), tradus cu două dintre prozele sale clasice pentru copii (Gârleanu 1967 e 1968)⁶³, Ionel Teodoreanu (1897-1954), prolific autor minor de obicei încadrat în literatura pentru copii (v. mai sus), marginalizat de regimul popular postbelic pentru «simpatiile» sale reacționare, din care s-a tradus de două ori *Crăciunul la Silvestri*, 1934 (Teodoreanu 1945 și 1965), sau Victor Eftimiu (1889-1972), fecund poet și dramaturg a cărui operă este astăzi supusă redimensionărilor din partea criticii, tradus cu una dintre

⁶² Crăciun 2004, p. 601.

⁶³ Asupra acestui autor există și o veche monografie (Bevilacqua 1939).

Tragediile elenice – Prometeu, 1919 (Eftimiu 1925) – și una dintre *Tragicomediile țărănești – Akim*, 1923 (Eftimiu 1940) – și chiar Nicolae Iorga (1871-1940), ale cărui drame, de importanță totuși secundară în panorama teatrului românesc, au fost foarte repede traduse în a doua jumătate a anilor '30 din respect pentru covârșitoarea însemnătate culturală și politică a autorului (*Fratele păgân*, 1927: Iorga 1930b, *Cleopatra*, 1928: 1930c, *Sfântul Francisc din Asisi*, 1930: 1931a și *Fiul cel pierdut*, 1930 și *Fatalitatea învinsă*, 1927: 1931b).

9. Ajungem în cele din urmă la perioada cea mai recentă și – teoretic – cea mai interesantă, aceea a **literaturii postbelice**. Panorama literară românească ce a urmat anilor '44 este influențată mai mult decât în trecut de condiționări extraliterare, prezentându-se eterogenă și agitată, cu repercusiuni severe și asupra traducerilor italiene de literatură română. Se publică în continuare volume de proză – cu toate că în multe cazuri avem de a face cu reeditarea unor vechi traduceri sau cu alte traduceri din opere deja publicate în italiană – dar poezia înregistrează o creștere substanțială atât la nivel cantitativ cât și calitativ, chiar dacă antologiile și traducerile de calitate și – general vorbind – numele și temele interbelice (precum Arghezi, Blaga, Barbu sau avangarda) își fac apariția doar începând de la sfârșitul anilor '60, în paralel sau chiar după traducerea colegilor noilor generații (mai ales generația '60: Stănescu, Sorescu, Blandiana, Doinaș etc., sau generația '80).

În timp ce panorama poeziei înfățișează în linii mari valorile reale, scenariul desemnat de traducerile în italiană ale prozei românești postbelice este de-a dreptul descurajant, reducându-se practic la vreun roman realist socialist, pe care canonul literar actual – cu toate că pentru unele dintre acestea critica literară a încercat salvări «strategice» – îl refuză în bloc (nu întotdeauna pe baze strict estetice, precum este de altfel lesne de înțeles) și nimic mai mult. Dintre autorii cu adevărat semnificativi, din anii '50 până astăzi, sunt prea puțini cei traduși.

Din perioada dogmatică a realismului socialist, astăzi practic uitată de manuale, au fost traduse anumite romane care, chiar dacă inevitabil condiționate de ideologia dominantă, au rezistat în mai mare sau mai mică măsură judecății critico-estetice post-decembriste, constituind în ansamblu un capitol minor al istoriei literaturii române⁶⁴. Zaharia Stancu (1902-1974) a fost tradus în primul rând cu romanul *Descult*, 1948 (Stancu 1954), povestea unui țăran din câmpia dunăreană în perioada revoluției țărănești de la 1907 (unul dintre «miturile» regimului acelor ani, cântat, de exemplu, și de Arghezi în *1907-Peisaje*), văzută prin intermediul ochilor unui copil, Darie, martor al evenimentelor, care se va întoarce în alte romane ale lui Stancu. Considerat romanul cu care a început «noua literatură» a anilor '50 (o ediție secundă, amplificată și, potrivit

⁶⁴ Între 18 și 23 iunie 1956 s-a desfășurat la București *Primul Congres al Scriitorilor Republicii Populare Române*, ale cărui lucrări au fost publicate cu acest titlu la sfârșitul aceluiași an, la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, într-un volum de 541p., îngrijit de C. Regman, în 8.100 de exemplare (pentru acest Congres vezi Barbu 2000). Dintre scriitorii români traduși în italiană în acei ani sau succesiv (indicăm doar titlurile prozatorilor, care nu sunt tratate în mod expres de către acest studiu), e interesant să observăm că Mihail Sadoveanu era președinte de onoare al Congresului; același Sadoveanu, Tudor Arghezi, Asztalos István (prezent în Petronio 1956), Maria Banuș, Mihai Beniuc, Geo Bogza (și el în Petronio 1956), Eusebiu Camilar, Petru Dumitriu, Eugen Jebeleanu, Aurel Mihale, Cezar Petrescu, Mihail Sorbul și Zaharia Stancu constituiau (împreună cu alții) Prezidiul Congresului; Aurel Mihale și Tiberiu Utan făceau parte din Secretariat, Alexandru Șahighian și Asztalos István erau membri ai Comisiei de Convalidare, pe când Eusebiu Camilar făcea parte și din Comisia de redactare a Deciziilor Congresului.

criticii, mai slabă, este din 1960)⁶⁵, *Desculț* a fost unul dintre romanele cele mai populare în România (20 de reeditări până în 1988) precum și romanul românesc cel mai tradus din toate timpurile (tradus până în 1988 în 24 de limbi).

«Tezismul» fundamental al romanului, evident de altfel, care se conforma imperativului ideologic al acelor ani, nu îi anulează total valoarea; *Desculț* reprezintă, datorită formulei originale și a noutății, un moment important al evoluției prozei române a secolului al XX-lea⁶⁶.

Din opera lui Zaharia Stancu – tradus în acei ani și ca poet⁶⁷ –, care a fost una dintre personalitățile marcante a intelectualității românești a vremurilor cu pricina, adesea implicat într-o luptă de un echilibru destul de delicat cu autoritățile pentru libertatea și drepturile acelor scriitori români, a căror Uniune («refondată» în 1949) a condus-o în calitate de președinte, sunt disponibile în italiană *Dulăii*, 1952 (Stancu 1962), dedicat evenimentelor anterioare revoluției de la 1907, *Constandina*, 1962 (Stancu 1966) și unul dintre cele mai bune romane ale sale – care, ca și celelalte traduse în italiană, face parte din ciclul «autobiografic» care are drept protagonist pe Darie –, *Ce mult te-am iubit*, 1968 (Stancu 1974)⁶⁸.

Din opera lui Titus Popovici (1930-1994), prozator, dramaturg și scenarist, a fost tradus *Străinul*, 1955 (Popovici 1961)⁶⁹, experiența interioară și istorică a unui intelectual în perioada totalitarismului de dreapta (acesta reprezintă în realitate *L'estraneo* din titlu, într-o traducere italiană mai corectă) care – împreună cu *Setea*, 1960, unde se dezvoltă unul dintre firele narrative ale romanului precedent – este unul dintre puținele romane ale primului deceniu republican românesc (și a operelor autorului) care, în ciuda evidentei influențe a ideologiei dominante, au rezistat, potrivit unora, trecerii timpului. Petru Dumitriu (1924-2002), și el tributuar regimului acelor ani – care îi oferea lui și altor scriitori «ascultători» anumite privilegii – cu două romane «demne de rușine» (așa cum va mărturisi însuși autorul, regretând orbirea acelor ani după «fuga» în Occident în 1960), este prezent cu traducerea romanului *Bijuterii de familie*, 1955 (Dumitriu 1963), înglobat ulterior în *Cronică de familie*, 1957. Volumele acestui ciclu (în ansamblul lor, circa 2.000 de pagini) reprezintă o frescă, organizată în narațiuni semi-independente în stil balzacian, a societății românești din timpurile cele mai îndepărtate până în prezent în care era scrisă cartea, prezent despre care în anii '50 era destul de greu să se vorbească, eventual doar în termeni de laudă, cu atât mai mult

⁶⁵ Z. Stancu, care debutase deja înainte de primul război dar care a renegat producția acelei perioade, e prezent împreună cu Alexandru Sahia, Geo Bogza, V. Em. Galan, Petre Dumitriu, Eusebiu Camilar și István Asztalos în secțiunea dedicată așa-zisei *La nuova letteratura* în antologia lui Petronio 1956.

⁶⁶ Este evident că extraordinarul succes editorial nu a fost străin de conținutul ideologic al cărții, care acuză violent ordinea socială care trebuia pusă la zid, prezentând imagini ale vieții rurale de o duritate rară și de o sărăcie degradantă. Virulența ideologică a atacului la care se adaugă forța lirică total literară, totuși, reușea în epocă să mulțumească atât noua clasă conducătoare cât și cea intelectuală: așa cum observa criticul Valeriu Râpeanu, «Romanul mulțumea pe toți, și pe noii «intelectuali», și pe muncitori, și pe țărani. Toți îl înțelegeau, toți într-un fel sau altul îl trăiseră sau credeau că l-au trăit».

⁶⁷ În italiană este prezent în discutabilele antologii De Micheli & Vrânceanu 1961 și De Micheli 1967 și în cele puțin semnificative Baffi & Gligora 1981 și Mitescu 1984, în timp ce nu este prezent în mult mai prestigioasa antologie a lui Cugno 1996.

⁶⁸ Stancu, pe lângă antologia lui Petronio 1956, apare și în antologia «universală» Porzio 1964.

⁶⁹ Pentru aceste traduceri, v. de exemplu: Beiu Paladi 1976.

opera cea mai bună a lui Dumitriu este una dintre puținele victorii literare (parțiale) ale anilor '50⁷⁰.

De valoare mult mai redusă, fără îndoială, sunt alți autori și opere traduse în italiană, ca *Negură*, 1949 a popularului prozator Eusebiu Camilar (1910-1965) (Camilar 1956), roman mediocru, „exemplu tipic de falsificare a istoriei, potrivit directivelor oficiale”⁷¹ – la timpul său publicat, împreună cu *Desculț* de Z. Stancu, între primele apariții ale colecției «Romanul popular» a Editurii de Stat, în tiraje de 20.000 de exemplare fiecare –, sau acel roman care este considerat unul dintre pilăștii realismului socialist român, deja amintit (vezi mai sus) romanul propagandistic despre colectivizare de Mihail Sadoveanu (1880-1961), *Mitrea Cocor*, 1949 (Sadoveanu 1952). Au fost traduși, de asemenea, și alți prozatori absolut minori, activi deja în perioada interbelică, care au aderat la mesajul realismului socialist imediat după război, ca Aurel Mihale (1922-), scriitor prolific al războiului și al lumii rurale, autorul unui roman despre colectivizare (*Ogoare noi*, 1953), condamnată apoi în scrieri mai târzii (*Pământ, pământ!*, 1983), și Alexandru Șahighian (1901-1965), colaborator al presei socialiste în perioada interbelică, debutând imediat după război ca dramaturg și mai ales ca scriitor pentru copii (Șahighian 1967). După câțiva ani, este tradus cu o carte pentru copii un alt exponent al literaturii acelor ani, Tiberiu Utan (1930-1994) (Utan 1973).

Pe lângă aceste romane realist-socialiste, asupra prozei românești a anilor '60 până azi se lasă în Italia o liniște practic absolută. O inițiativă complet izolată este traducerea operei, destul de importante de altfel, *Cartea cu jucării*, 1931 de Tudor Arghezi (1880-1967) (Arghezi 1983), cu care autorul debuta în literatura pentru copii (lucru deloc de trecut cu vederea din perspectiva criticii), în același an cu *Flori de mușegai*, 1931 carte născută din experiența închisorii⁷²; această tăcere a fost ruptă în mod concret doar foarte recent⁷³, o dată cu publicarea a două volume ale celui mai cunoscut reprezentant al prozei postmoderne, Mircea Cărtărescu (1956-), *Travesti*, 1994 (Cărtărescu 2002, nominalizat la premiul «Leone Traverso» Opera prima al orașului Monselice) și *Nostalgia*, 1993, reeditare a volumului *Vis*, 1989 (Cărtărescu 2003, care este totuși o traducere parțială a volumului original, neconținând nici *Prologul* nici *Epilogul*). În genul prozei reintră memorialistica din *Jurnalul fericirii*, 1991 al lui Nicu (Nicolae) Steinhardt (1912-1991) (Steinhardt 1995), memorii în care se împletesc într-o probă de mare literatură meditația personală și mărturia unei epoci, a protagoniștilor săi și a ororilor sale. Steinhardt, de religie ebraică, s-a convertit la creștinism în închisoare (după care intră în mănăstire), unde a fost închis în urma unui proces-farsă deschis în 1960 de noul regim filosofului Constantin Noica (1909-1987), al cărui coleg de liceu a fost, și în care este implicat împreună cu diferite personalități «incomode» ale timpului.

În acest proces, principalul cap de acuzare împotriva filosofului a fost reprezentat de o scrisoare a lui Noica către E. Cioran din 1957, mărturie a corespondenței dintre cei doi vechi prieteni, unul exilat în Franța, celălalt rămas în România, scrisoare tradusă (din franceză: *L'ami lointain*, 1990) și în italiană (Noica & Cioran 1993). În acest context

⁷⁰ De P. Dumitriu au fost traduse, din franceză, câteva alte volume cu tematică religioasă.

⁷¹ Guția 1990, p. 69

⁷² Din Tudor Arghezi a fost tradus și *Animale mari și mici*, publicat însă în România (Arghezi [s.d.]).

⁷³ Din această perioadă au fost traduse și povestirile din *Sfârșit de vară*, 1984 (Damian 1987) de prozatorul minor Ștefan Damian (1949-), critic, traducător și italianist de faimă, profesor la Universitatea „Babeș – Bolyai” din Cluj-Napoca.

merită amintită o altă carte a lui Noica, la jumătatea drumului dintre mărturie și studiu filozofico-politic, foarte discutată în România: *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, 1990 (Noica 1993a). Acest scurt «jurnal» sau «autobiografie filozofică» *sui generis*, caracterizată de multe paradoxuri și de o extremă subtilitate, datează de la jumătatea anilor '60, născându-se – ca și *Jurnalul* lui Steinhardt – din experiența închisorii și, în acest context, parte a acelei literaturi subterane, «*de sertar*», scrisă pentru a fi ținută «în sertar» (și nu întotdeauna destul de departe de *longa manus* a faimoasei *Securității*) și publicată abia după 1989. În ciuda experienței proprii încarcerări, Noica declară deschis, în fața falimentului sistemului comunist, evident pentru el, că este inutilă o luptă împotriva «marelui bolnav», invitând la o montherlantiană *pitié pour les forts* și la rugăciune pentru un *requiem* al acestui «*Big Brother*»⁷⁴.

10. O dezbatere aparte merită și literatura exilului și literatura **autorilor români de limbă străină**, (categorii care adesea coincid) adică a acelor autori români care au publicat (total sau parțial) operele lor în alte țări sau în alte limbi. Dintre autorii primei jumătăți a secolului amintim mai ales pe Panait Istrati (1884-1935), din care s-au tradus diferite volume ale ciclului lui Adrian Zograffi, și anume *Kyra Kyralina*, 1924 (Istrati 1925 din franceză și Istrati 1947 din română [1978, 1988, 1996]), *Le pêcheur d'éponges*, 1930 (Istrati 1931), *Méditerranée (Lever de soleil)*, 1934 (Istrati 1993) și *Codine*, 1926 (Istrati 1998), precum și *Le refrain de la fosse. Nerrantsoula*, 1927 (Istrati 1928) și câteva dintre criticile scrise după călătoria în Uniunea Sovietică, adunate în *Vers l'autre flamme*, Paris, Gallimard, 1987, împreună cu *Spovedanie pentru învinși*, 1931 (Istrati 1994); o altă scriitoare remarcabilă a fost principesa Martha Bibescu (1886-1973), redescoperită relativ recent cu *Au bal avec Marcel Proust*, 1928 (Bibescu 1978), *Le perroquet vert*, 1924 (Bibescu 1991), *Les huit paradis (Perse. Asie Mineure. Constantinople)*, 1903 (Bibescu 1993) și *Noblesse de robe*, 1928 (Bibescu 2005).

În cadrul literaturii române postbelice, în schimb, **literatura exilului** joacă un rol privilegiat, reprezentând o literatură «liberă», chiar dacă deseori a fost marcată de propria ei condiție. Trebuie subliniat că au fost traduse în italiană aproape numai opere – fie scrise încă în România, fie scrise succesiv – aparținând autorilor «primului exil»⁷⁵, adică de autori rămași sau emigrați în străinătate, imediat sau după instaurarea primului regim postbelic, mulți dintre ei discutați pentru legăturile lor cu extrema dreaptă interbelică. Din primul exil fac parte acei autori români rămași sau emigrați în străinătate în anii '40-'50, imediat înainte sau după instaurarea regimului popular, personalități ca, pe de-o parte Mircea Eliade, Virgil C. Gheorghiu, Vintilă Horia, Aron Cotruș (1891-1961), Pamfil Șeicaru (1894-1980), Emil Cioran, Horia Stamatu (1912-1989) sau George Uscătescu (1919-1995) și pe de altă parte Virgil Ierunca (1920-), Monica Lovinescu (1923-), Ștefan Baciu (1918-1993) sau Alexandru (1911-1999) și George Ciorănescu (1918-1993).

Între «emigranții» anilor '30-'50, un caz aparte e reprezentat de dramaturgul, prozatorul și eseistul Eugen Ionescu / Eugène Ionesco (1909-1994). Spre deosebire de alți exilați, mișcați de considerații de ordin socio-politic – adică schimbarea de regim,

⁷⁴ Semnalăm că din C. Noica a fost tradus în italiană și studiul filozofic *Șase maladii ale spiritului contemporan*, 1978 (Noica 1993b).

⁷⁵ Pentru o introducere în literatura exilului, v. Ungureanu 1995 și 2000, pentru o tentativă de sistematizare cronologică (pe care o urmărim aici) v. Behring 2001.

trăită de către o parte dintre aceștia, legați ideologic sau politic de regimul precedent, ca pe o imposibilitate a întoarcerii în patrie și văzută de către alții, în schimb, ca pe o speranță, imediat spulberată, de libertate – Ionescu a abandonat România din motive culturale mai mult decât politice, din nemulțumire față de cultura română, ca și un alt celebru autor român adoptat de francezi, Beniamin Fundoianu / Benjamin Fondane (1898-1944), deportat din Franța la Auschwitz și decedat acolo. Dacă, în ceea ce-l privește pe Ionescu, creația în limba franceză este mai mult decât cunoscută, din creația în română au fost traduse în italiană doar *Viața grotescă și tragică a lui Victor Hugo*, 1936 – din versiunea franceză *Hugoliade. La vie grotesque ou tragique de Victor Hugo*, 1982 – (Ionescu 1985) și poeziile de tinerețe din *Elegii pentru ființe mici*, 1931⁷⁶, în timp ce rămân în mare parte inedite studiile din *Nu*, 1934⁷⁷ și piesa *Englezește fără profesor*, 1948, «prima versiune» a celebrei *La cantatrice chauve*, 1950, care reprezintă o etapă fundamentală în demersul creativ și personal al autorului, anunță obsesia pentru moarte și spiritul avangardist și contestatar al viitoarei producții franțuzești⁷⁸.

Dintre scriitorii menționați mai sus, ca prozatori au fost publicați în italiană mai ales E.M. Cioran, Mircea Eliade, C.V. Gheorghiu și Vintilă Horia. Bine tradus pentru scrierile din exil este Emil M. Cioran (1911-1995), filozof și maestru al stilului în limba franceză, din a cărui creație în limba română s-a tradus doar *Pe culmile disperării*, 1934 (Cioran 1998) și *Lacrimi și sfinți*, 1937 (Cioran 1990), în timp ce rămân inedite *Cartea amăgirilor*, 1936, *Schimbarea la față a României*, 1936 (mărturie exaltată a epocii care, prin testamentul autorului, nu va putea fi republicată în varianta originală, ci doar în acea formă revizuită personal din 1990) *Amurgul gândurilor*, 1940 și *Îndreptar pătimăș*, ultima scriere în română a lui Cioran elaborată între 1940-1944 și rămasă inedită până în 1991.

O parte a operelor lui Mircea Eliade traduse în italiană se încadrează, chiar dacă scrise în română, în literatura exilului: de fapt, prin intermediul unei nuvele fantastice a exilului – *Pe strada Mântuleasa*, 1968, dintre cele mai cunoscute ale autorului – debutează Eliade din nou în Italia ca scriitor de după război (Eliade 1979 [1997]), la mai mult de treizeci de ani de la prima traducere a romanului *Maitreyi*, 1933 (Eliade 1945). După numai câțiva ani în care editurile au părut mai mult interesate de acel Eliade al anilor românești, va vedea lumina tiparului prima scriere a perioadei exilului, elaborată între 1949 și 1954 și editată pentru prima dată în franceză (*La forêt interdite*, 1955) și doar după mult timp (1971) în original în limba română, voluminosul roman *Noaptea de Sânziene*, (Eliade 1986), considerat capodopera acestui gen la Eliade. Urmează un al doilea roman al exilului, fantasticul «colorat de suspans» *Nouăsprezece trandafiri*, 1979 (Eliade 1987), în timp ce dintre cele trei volume de povestiri fantastice publicate de Eliade în timpul exilului au fost traduse numai două scurte proze fantastice, nuvela deja amintită și celebra povestire *La Țigănci*, 1959 (Eliade 1990).

Din Constantin Virgil Gheorghiu (1916-1992) – unul dintre autorii români cei mai cunoscuți și dezbătuți la nivel european, și el acuzat cu violență pentru pozițiile antisemite din perioada românească, niciodată foarte clar negate până la *mea culpa* parțială din *Mémoires. Le témoin de la vingt-cinquième heure*, 1986 – au fost traduse *La*

⁷⁶ V. Merlo 2005b, p. 210.

⁷⁷ Anumite fragmente sunt antologate în Cugno & Mincu 1980.

⁷⁸ Referitor la seria personalităților române din străinătate, amintim aici două apariții cu caracter (și) literar dedicate celebrului artist Constantin Brâncuși (1876-1957), Grazioli 2001 și Brâncuși 2001.

vingt-cinquième heure, 1950 (versiune a operei *Ora 25*, 1949) (Gheorghiu 1950 [1967]), unul dintre cele mai cunoscute romane ale unui autor român, și *La seconde chance*, 1952, despre instaurarea regimului comunist în România (Gheorghiu 1954)⁷⁹, în timp ce de Vintilă Horia (1915-1992) – o prezență constantă în panorama traducerilor italiene ale scriitorilor români din exilul anilor '60-'70, și el acuzat pentru legăturile sale cu extrema dreaptă interbelică, după obținerea premiului Goncourt – au fost traduse și s-au bucurat de un anumit succes primele două romane ale *Trilogiei exilului*: premiul Goncourt *Dieu est né en exil*, 1960 (Horia 1961a [1979, 1987]), despre exilul lui Ovidiu la Tomis, și *Le Chevalier de la résignation*, 1961 (Horia 1961b), plasat în Evul Mediu valah al luptei antiotomane, precum și «biografia» lui Platon din *La Septième lettre*, 1964, comparabilă cu *Memoriile lui Hadrian* de Marguerite Yourcenar sau cu *Moartea lui Virgiliu* de H. Broch (Horia 1965 [1995, 2000]). Rămâne inedit ultimul volum al *Trilogiei*, *Perseguid a Boecio!*, 1983, care, comparând povestea lui Toma Singuran, intelectual dintr-un sat dunărean oprimat de un regim totalitar care a trăit experiența *gulag*-ului, și aceea a ultimelor luni de viață ale lui Severino Boezio, prizonier inocent și în final victimă, datorită refuzului de a se converti la arianismul regelui got Teodoric, care în secolul VI domina Italia, reprezintă o acuzație clară a orbirii și a violenței totalitarismului⁸⁰.

De fapt, în italiană sunt necunoscuți scriitorii celui de-«al doilea» și «al treilea» exil, adică ai anilor '60-'80. Unica excepție lăudabilă e reprezentată de Norman Manea (n. 1936), care s-a bucurat de un deosebit succes în Italia. Tradus înainte ca narator al povestirilor din *Octombrie, ora opt*, 1981 (Manea 1990ⁱ/1998ⁱⁱ și Manea 1994), Manea a devenit notoriu cu eseurile *Despre Clowni: dictatorul și artistul*, 1992 (Manea 1995 [1999, 2004]), pentru a fi, în sfârșit, tradus ca romancier cu *Plicul Negru*, 1986-1996 (Manea 2002), premiul Nonino 2002 pentru proză, și cu romanul autobiografic, *Întoarcerea huliganului*, 2003 (Manea 2004), finalist al Premiului Napoli 2004⁸¹ și receptat amplu de către *mass-media* culturală.

Rămân, în schimb, din păcate, necunoscuți publicului italian mulți importanți autori ai exilului – întorși sau nu în țară după căderea ceaușismului în 1989 – cunoscuți în schimb în străinătate, din Franța până în Germania, Olanda sau Statele Unite, precum controversatul scriitor și polemist incendiar Paul Goma (1935-) – de la care nu există decât Goma 1980⁸² (practic de negăsit) – sau deja amintitul Dumitru Țepeneag cu

⁷⁹ Din C.V. Gheorghiu au fost traduse, mai recent și studiile *Christ au Liban, de Moïse au Palestiniens*, 1979 (Gheorghiu 1982) și *La vie de Mahomet*, 1963 (Gheorghiu 1991).

⁸⁰ Pe lângă celebrele romane citate, foarte numeroase sunt volumele lui V. Horia disponibile în italiană, pornind de la *Quaderno italiano* conținând versuri, proză și eseuri ale anilor italieni de V. Horia, 1945-1948 (Horia 1962) la *La rebeldia de los escritores sovieticos*, 1960 (Horia 1963), *Les Impossibles*, 1962 (Horia 1964), *Journal d'un paysan du Danube*, 1966 (Horia 1967), *Un Femme pour l'Apocalypse*, 1968 (Horia 1968), interviurile din *Viaje a los centros de la tierra*, 1972 (Horia 1971 [1975]), studiul despre *Giovanni Papini*, 1963 (Horia 1972), *El viaje a San Marcos*, 1972 (Horia 1974) și *Consideraciones sobre un mundo peor*, 1978 (Horia 1982).

⁸¹ O intervenție a lui N. Manea e prezentă și în *Raccontare la legalità. 34 scrittori interrogano una parola*, sub îngrijirea Fondazione Premio Napoli, Napoli, Pironti, 2004.

⁸² Așa cum este bine cunoscut de către opinia publică și așa cum mărturisește și scriitorul în propriile sale memorii, acea *longa manus* a cenzurii române a reușit să împiedice apariția romanului *Ostinato* a lui Goma în Italia, tradus de Marco Cugno pentru o importantă editură milaneză. Vinovata tăcere editorială

romanul *Nunțile necesare*, apărut în original în română doar în 1992 dar apreciat în prima ediție – traducere franceză (1977) de Cioran însuși. Au fost în schimb publicate în italiană, încă înainte de publicarea în română, povestirile fantastice ale celui mai cunoscut discipol al lui Eliade – și el apreciat cercetător al religiilor și tradus ca atare în italiană –, Ioan Petru Culianu (1950-1991) (Culianu 1989), în care deseori se poate citi în filigran o referire la realitatea politico-socială românească, în timp ce de Virgil Tănase (1945-) a fost tradus doar *Le bal autour du diamant magique*, 1987, ediție pentru copii (Tănase 1990 [1993, 1996, 1998 etc.]); în ceea ce o privește pe scriitoarea de origine germană din Banat, Herta Müller (1953-) au fost traduse povestirile publicate inițial în România (*Niederungen*, Bukarest, Kriterion, 1982) și doar în ceea ce a urmat – dar înainte de emigrarea definitivă a autoarei în 1987 – în Germania (*Niederungen*, Rotbuch, Berlin, 1984), de unde traducerea în italiană (Müller 1987)⁸³.

11. În încheierea acestei rapide «treceți în revistă» a traducerilor italiene din proza românească a secolului al XX-lea, sunt necesare câteva observații. Din punct de vedere al statutului traducerilor, observăm că absența aproape totală a literaturii române din primul deceniu al secolului (limitată la prezența romantică și «aristocratică» a Elenei Văcărescu și a lui Carmen Sylva, până la Delavrancea și la «clasicul» Caragiale, care va fi o prezență relativ constantă până la sfârșitul anilor '70), se accentuează între anii '20-'40.

Pe baza unei orientări politice comune și stimulată de extraordinara dezvoltare a României și a literaturii ei în epocă, în acești ani primesc un impuls traducerile clasice secolului al XIX-lea (Caragiale, Eminescu, Creangă, Negruzzi și Slavici), dar mai ales sunt traduși în Italia o serie de autori contemporani precum M. Sadoveanu, L. Rebreanu, I. Agârbiceanu, I.Al. Brătescu-Voinești, P. Istrati, Cezar Petrescu, D. Zamfirescu, N. Iorga, G. Ibrăileanu, B. Șt. Delavrancea, J. Bart, M. Eliade, M. Sebastian, I. Teodoreanu, L. Blaga, I. Pillat, Gib I. Mihăescu, V. Eftimiu, D. Pătrășcanu, L. Mantu, C. Theodorian, C. Kirîțescu, M. Sevastos, Al. Periețeanu sau Luki Galaction⁸⁴. Chiar dacă în această perioadă literatura română se bucură de o perioadă relativ fericită la nivelul traducerilor, traducătorii preferă de obicei clasicii și, în literatura contemporană – urmând tendințele timpului - se orientează mai ales spre proza de tip «tradițional», în asemenea măsură încât nu sunt traduși, de exemplu, Camil Petrescu ori Hortensia Papadat-Bengescu.

Perioada dintre cele două războaie nu este numai o perioadă fecundă a istoriei literaturii române dar și – în virtutea orientării politice comune, întărită, în cazul relațiilor italo-române, de afinitatea dintre idealul imperial al fascismului italian și idealul latin al culturii române (pus într-o oarecare dificultate în acei ani de naționalismul traco-bizantin care se afirmă) – o epocă bogată în inițiative și schimburi

care înconjoară opera lui Paul Goma va avea totuși în curând sfârșit cu publicarea de către editura Volland a romanului *Zadarnică e arta fugii*, tradus de către același Marco Cugno.

⁸³ Este absolut necesar să amintim în acest moment două importante traduceri de critică literară românească, chiar dacă nu sunt dedicate expres literaturii române: *Hermeneutica ideii de literatură*, 1987 a criticului literar și cunoscutului comparatist, dispărut recent, Adrian Marino (1921-2005) (Marino 1994) – volum considerat de autorul însuși, datorită modificărilor aduse de cel care s-a ocupat de îngrijirea operei și datorită recuperării unei întregi secțiuni, *L'indipendenza della letteratura*, eliminat de către cenzură, în calitate de primă «ediție originală a operei» –, și ediția restrânsă a *Introducerii în teoria lecturii*, 1988 de Paul Cornea (1924-) (Cornea 1993).

⁸⁴ De această autoare, pictoriță cunoscută, fiica lui Gala Galaction, au fost traduse din română Galaction 1949 și 1954, în timp ce alte proze au fost scrise direct în italiană.

culturale, fără îndoială cea mai activă a relațiilor italo-române. În a doua jumătate a anilor '30, literatura română a primit un impuls grație «Piccola biblioteca romana» [Mică bibliotecă românească] condusă de Claudiu Isopescu (1894-1954) și publicată de așa-numitul *Istituto per l'Europa Orientale*, fondat în 1920, care se ocupa, bineînțeles, și de România; în această apariție editorială profesorul de la ateneul roman a publicat (inițiativă unică până în zilele noastre) diverse monografii literare, datorate în mare parte elevilor săi, lucrări de licență de tip popularizant pe modelul «viața și opera» dar care în multe cazuri, totuși, constituie încă și astăzi unicele monografii italiene pe această temă; în această colecție au fost publicate studii despre G. Coșbuc (Santangelo 1934), I.L. Caragiale (Colombo 1934), poetul minor P. Cerna (Camillucci 1935), L. Rebreanu (Giambruno 1937), E. Gârleanu (Bevilacqua 1939), I.A.I. Brătescu-Voinești (Roccatò 1939) și despre Școala latinistă și asupra latinității în Dacia traiană (Ruffini 1941a e 1941b), precum și primul manual modern de literatură română (Ortiz 1941)⁸⁵.

Tot în acei ani, numeroase studii de literatură română au fost întâlnite în „L'Europa Orientale” (1920-1943), revista Institutului omonim, care a publicat cele patru volume ale revistei conduse de eminentul lingvist și românist Carlo Tagliavini, „Studi rumeni” (1927-1930) și altele, ca de exemplu prima antologie de nuvele românești (D'Ergiu Caterinici 1925), un eseu de N. Iorga asupra artei populare (Iorga 1930a), unul al lui R. Ortiz despre Evul Mediu român (Ortiz 1928), nuvele de Cezar Petrescu (Petrescu 1929), un studiu de Alexandru Marcu despre Alecsandri și Italia (Marcu 1929), unul de L. Salvini despre Creangă (Salvini 1932b)⁸⁶, traducerea studiului fundamental al lui O. Densusianu despre poezia populară românească, *Vieața păstorească în poezia noastră populară*, I, 1922 (Densusianu 1936), cercetarea lui R. Ortiz asupra istoriei culturii italiene în România (Ortiz 1943 [1916]) și mulți alții.

Pe plan universitar, din 1930 s-a reluat la Torino cursul de română inițiat de G. Vegezzi-Ruscalla și suspendat la moartea sa, ținut acum de Mario Ruffini (până în 1967), în timp ce, din 1933, R. Ortiz, deja profesor de italiană la București, ținea și un curs de română la Padova, unde predă filologie romanică; din 1936 lectoratul din Roma, ținut din 1923 de C. Isopescu, a devenit un adevărat curs și sunt instituite alte lectorate de limbă română de către guvernul român la Florența (G. Caragață) și Napoli (T. Onciulescu), urmate după puțin timp de Genova (P. Ciureanu), Padova (Al. Mititelu), Palermo (P. Iroaie) și în ultimul caz de Bologna (R. Moldovan). La Milano, au ținut lectoratul de română al Universității «Sacro Cuore» mai întâi Mario Ruffini (1935-1936), și apoi Marcello Camillucci, până la începutul războiului, în timp ce la lectoratul de română de la Universitatea de stat a predat G. Lupi, care a ținut cursuri pe teme legate de românitate și la Veneția și la Padova⁸⁷.

O dată cu începerea celui de-al doilea război mondial, aceste promițătoare relații culturale au înregistrat o stagnare, care s-a agravat în anii '50, când traduceri de literatură română au scăzut dramatic. Din momentul instaurării regimului popular în România și trecerii țării în orbita sovietică, Italia și România se regăsesc pe poziții opuse ale «frontului» care atunci împărțea Europa în două. Cu această «îndepărtare» forțată, intensificată de situația dificilă pe care Italia trebuia să o înfrunte imediat după război,

⁸⁵ Precedat în timp de Lovera 1908 și de un curs universitar dactiloscrit de același Ortiz (Ortiz 1936).

⁸⁶ Despre raportul lui L. Salvini cu literatura română, v. Mazzoni 2000.

⁸⁷ V. și Guția 1990, *passim* și Ruffini 1969.

raporturile culturale devin din ce în ce mai dificile, tot așa cum se întâmplă cu accesul la texte, mai ales acelea puse la index sau «sanționate» de noul curent ideologico-literar, – acesta fiind cazul multor importanți autori interbelici, lucru amintit deja în mai multe rânduri.

Înfloririi incipiente a relațiilor culturale italo-române din anii '30-'40, în timpul căreia traducerile nu numai că sunt numeroase dar găesc și o bază și un ajutor instituțional, și în decursul căreia se produc numeroase instrumente critice valide încă astăzi – chiar dacă depășite – unice în felul lor, îi urmează, după «furtuna» războiului, o perioadă de «calm» aplatizată și caracterizată de dezinteres general, în care literatura română în Italia intră într-un con dens de umbră din care, chiar și azi, în ciuda eforturilor asidue și de cea mai bună calitate ale unor româniști italieni, nu a reușit total să iasă.

Traducerile de după război se limitează fie să propună clasicii secolului al XVIII-lea deja traduși în deceniile precedente (Caragiale, Eminescu și Creangă, la care se adaugă Ispirescu)⁸⁸, sau să se adapteze propunerilor «noii literaturi», traducând romanele realist-socialiste ale lui Z. Stancu, M. Sadoveanu și E. Camilar. Această orientare a traducerilor italiene, care va continua în deceniul ce urmează, a avut un protagonist activ și celebru – traducător mai ales de proză și teatru – în Giuseppe Petronio (1909-2003), care a fost lector la Iași din '38 până în '43, și este într-un anumit sens lesne de înțeles în situația unei țări care ieșea – ca și România – din experiența unui război mondial în care a fost condusă de un regim de «dreapta». În același timp, tot ca o consecință a schimbărilor politice de la sfârșitul anilor '40, își face apariția pe piață literatura «primului» exil (C.V. Gheorghiu și V. Horia), aprobată și adesea promovată de medii «reacționare», ostile ideologiei care domina România acelei epoci.

Anii '60, care cantitativ reprezintă o perioadă în mod deosebit fericită a traducerilor de literatură română, nu cunosc în realitate prea mari noutăți. Dacă pe planul literaturii exilului se propune V. Horia, cei care domină scena sunt mai ales clasicii secolului al XVIII-lea (I. Creangă, I.L. Caragiale, M. Eminescu, I. Slavici, P. Ispirescu) sau autori din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care sunt traduși sau propuși în vechi traduceri (M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Cezar Petrescu, M. Sebastian, I. Teodoreanu, I. Agârbiceanu, G. Galaction, E. Gârleanu, D. Pătrășcanu, Vl. Colin) sau retraduși (J. Bart, D. Zamfirescu).

Totuși, este necesar să subliniem că multe dintre numeroasele apariții editoriale ale acestor ani, concentrate la jumătatea secolului și în primii ani '70, sunt adesea volumașe foarte reduse ca număr de pagini, publicate în colecții pentru copii (anumite traduceri din I. Creangă, M. Sadoveanu, E. Gârleanu și alții) și / sau aparținând unor autori minori (ca Vl. Colin sau D. Pătrășcanu). Autorii «noii literaturi» reprezintă unicele noutăți reale, atât la nivel monografic (N. Cassian, Z. Stancu, T. Popovici, P. Dumitriu, M. Beniuc, M. Banuș, A. Mihale, Al. Șahighian) cât și de antologie (I. Ásztalos, T. Utan, E. Frunză, V. Tulbure etc.), în care aceștia sunt puși pe aceeași treaptă cu autori ai perioadei precedente sau sunt de-a dreptul predominanți (cazuri prezente în antologiile poetice De Micheli & Vrânceanu 1961 și De Micheli 1967 sau în antologia de proză a lui Petronio 1956). Își fac apariția de asemenea anumiți autori interbelici «cooptați» de regim în rândurile literaturii de clasă, ca și Arghezi sau

⁸⁸ Pentru traducerile din poezii citați, în ceea ce urmează, ne permitem să facem trimitere la «Bibliografia» conținută în Merlo 2005b.

Bacovia, dar și un prim autor al literaturii de «liberalizare» (M. Sorescu). Inițiativă izolată, care ar fi vrut să fie prima dintr-o «colecție românească» îngrijită de Demetrio Marin, profesor la Universitatea din Bari, este traducerea poetului interbelic P. Cerna.

În anii '60, deci, noutățile publicate în Italia aparțin mai ales unor autori care în anii '50 (unii și după) au fost, din punct de vedere estetic și politic, apropiați noului regim. O viziune în parte contrastantă, merită să restituie circuitului normal valorile culturii române interbelice, propun, de exemplu, Caragață 1958 (care îi citează, între alții, pe Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu) și mai ales – referitor cu precădere la poezie – M. Popescu (Popescu 1969, Popescu 1970a e 1970b), precum și exilații adunați în jurul așa-numitei «Societas Academica Dacoromana», fondată la Roma în 1958 din inițiativa mons. Octavian Bârlea, și în jurul revistelor sale (mai ales «Acta Philologica»). Referitor la traduceri și la critica literaturii române din primele două decenii postbelice, merită să se observe – după cum o făcea Rosa Del Conte referitor la Arghezi – că „evaluările de ordin extraestetic se insinuează prea des în discursul critic, care în loc să se implice într-o investigație riguroasă permite prea ușor tonuri de polemică jurnalistică”⁸⁹ sau de elogi și de literatură ideologizată, care nu ating doar pe autorii de actualitate, ci și pe clasici⁹⁰.

În anii '70 traducerile de literatură română reflectă mișcările apărute în România, mai ales pe cele pornind de la jumătatea anilor '60: continuă traduceri / repropuneri ale clasicii secolului al XIX-lea (Caragiale, Creangă, Ispirescu, Eminescu) sau ale autorilor «noii literaturi» (Z. Stancu, E. Jebeleanu), dar sunt traduși și poeți ai perioadei precedente, precum Goga, Arghezi, și mai ales Blaga, printre care câțiva aparținând generației '60, precum Doinaș și Sorescu, și se publică, în sfârșit, pentru prima dată, și avangarda (Cugno 1975), în timp ce noua proză tace. Din literatura exilului este propus, încă o dată, publicului italian, V. Horia și se traduce pentru prima dată, la sfârșitul deceniului, Eliade.

Adevăratul moment crucial al traducerilor italiene de literatură română a avut loc, însă, doar în anii '80, când se reduc sensibil traducerile din clasici (Eminescu și Ispirescu) și se multiplică propunerile de autori interbelici (puțină proză: Mateiu I. Caragiale, M. Eliade, E. Ionescu – ultimii doi, totuși, bazându-se pe notorietatea exilului –, cât despre poezie, aceasta se bucură de o mai mare atenție: T. Arghezi, P. Celan, L. Blaga) și de noutăți: apar o antologie fundamentală a avangardei (Mincu & Cugno 1980), urmată de prima prezentare a poezilor anilor '60-'70 (Cugno 1981), apoi traduceri din autori individuali precum M. Sorescu, I. Alexandru, Șt. Aug. Doinaș, M. Mincu, A. Blandiana, N. Stănescu. Între autorii exilului, însă, predomină net proza și se traduce mult din cel mai mare reprezentant al «primului exil», M. Eliade, se publică primul succes al lui V. Horia, și își fac apariția timidă și exponenții generațiilor succesive (I.P. Culianu, H. Müller).

Această tendință cunoaște o creștere semnificativă începând cu anii '90, după un moment de stagnare în primii ani ai postcomunismului: apare integral Barbu, se traduc /

⁸⁹ Del Conte [1968], p. 270.

⁹⁰ Pentru această tendință, care aparține atât regimului oficial de «stânga» cât și exilului de «dreapta», sunt semnificative anumite lecturi eminesciene – evident viciate de respectivele ideologii – publicate în Italia în imediată perioadă după război, pe de-o parte, de Nestor Ignat (Ignat 1950) și Ion Vitner (Vitner 1951), doi ideologi oficiali ai perioadei, și, pe de altă parte, de legionarul Constantin Papanace (Papanace 1951).

publică anumite opere românești ale lui Cioran, memorialistica lui Eliade, filozofia lui Blaga, se traduce extensiv proza lui Eminescu, se publică documente importante ale literaturii «de sertar» (Noica, Steinhardt) și continuă să se facă tot mai cunoscută poezia ultimilor ani (în particular, datorită operei lui Marco Cugno). Proza însă, care a dominat prima perioadă a traducerilor italiene de literatură română, continuă, din păcate, să treacă aproape neobservată în această secundă fază (unicul nume cu adevărat important este M. Cărtărescu), chiar dacă din literatura exilului se afirmă, în Italia, Norman Manea.

Obiectivul acestei rapide trecere în revistă critico-bibliografică a tradițiilor literaturii române în italiană a fost acela de a observa în ce mod traducerile italiene reflectă «canonul» literaturii române, imaginea pe care cultura românească o dă despre propria literatură dintr-un cadru instituțional. La finalul acestui *excursus* tradițional, rezultă spontan, credem, cel puțin două întrebări: pe de-o parte,

a) care este literatura românească pe care aceste traduceri o pun efectiv la dispoziția cititorului italian și, pe de altă parte,

b) cât, dincolo de un calcul banal sub aspect statistic, bazat în exclusivitate pe numărul de traduceri, este «cu adevărat» cunoscut din literatura română în Italia.

La această primă întrebare am încercat să dăm un prim aproximativ răspuns în acest studiu.

Dacă folclorul beneficiază de atenția atât a traducătorilor cât și de cea a cercetătorilor, literatura română veche și premodernă rămâne, totuși, încă o necunoscută (probabil și datorită naturii lor specifice, așa cum s-a mai spus, care le fac dificil de propus unui public străin.) În ceea ce privește literatura secolului al XIX-lea, trebuie spus – în ciuda lacunelor obiective – că numele importante (Caragiale, Slavici, Creangă, Eminescu) sunt destul de bine reprezentate, chiar dacă (în afară de ultimul) de traduceri adesea vechi și / sau dificil de reperat.

În ceea ce privește literatura română între sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și aceea a perioadei interbelice, panorama traducerilor oferă cititorului o perspectivă destul de incoerentă și lacunară, care nu reușește să creeze o imagine asupra a ceea ce era în realitate literatura română a primei jumătăți a secolului al XX-lea. În ansamblu, literatura română a acestei perioade este destul de slab cunoscută în Italia: lipsesc simbolismul începutului de secol (prima etapă a sincronizării literaturii române cu cea europeană, care depășește totuși valoarea de simplă etapă istorico-documentară) și anumiți poeți importanți, în timp ce proza e puțin tradusă și într-o manieră nu prea reprezentativă (este mai ales cazul lui Agârbiceanu și Zamfirescu). Traducerile sunt vechi (chiar dacă cel puțin acești ultimi autori sunt disponibili în reeditări mai ușor de reperat) și astfel și critica literară existentă, destul de depășită: în volume există doar Roccato 1939 despre I. Al. Brătescu-Voinești și deja citatul Cardinali 1947 despre Zamfirescu poetul; excepție face Agârbiceanu, pentru care dispunem de două monografii relativ recente, amândouă semnate de Anna Senatore, profesor de Limbă și literatură română la Universitatea din Bari (Senatore 1980 și 1983).

Mai puțin lacunară este panorama traducerilor italiene a marii prozei interbelice, cu precizările de rigoare: în primul rând, în ceea ce-l privește pe Sadoveanu – așa cum s-a spus – cititorul italian are la dispoziție doar un cadru parțial, legat mai ales de proza scurtă de tip istorică-social, în timp ce rămâne inaccesibil romanul de mari dimensiuni; Rebreanu este tradus într-o manieră mult mai reprezentativă, întocmai ca și Eliade, a

căruia operă literară a anilor românești a fost tradusă în Italia doar relativ recent – ca urmare a «scoaterii de sub interdicție» a lui Eliade în România la sfârșitul anilor '60 – dar într-un mod constant, până la începutul anilor '90 (între '79 și '90 apar zece volume de proză), astfel încât traducerea operelor literare ale lui Eliade înregistrează o drastică stagnare (în ultimii 15 ani nu avem decât o singură apariție și două retipăriri).

Fără a intra în detalii, este binecunoscut faptul că figura și opera lui Eliade sunt de mai multe ori puse în discuție cu energie plecând de la simpatia tânărului Eliade – diferit interpretată și evaluată – pentru ideologia extremei drepte a României interbelice (pe care, de altfel, Eliade a cunoscut-o doar odată cu întoarcerea din India, în particular din 1933, când mentorul său, Nae Ionescu s-a alăturat Legiunii Arhanghelului Mihail)⁹¹, ceea ce făcut ca editurile să încetinească pasul în a contura propuneri alternative (și anume volumele de memorii sau cele despre India)⁹². Probabil datorită acestor polemici, și în ciuda numărului relativ mare de opere puse în circulație pe piața italiană (traduceri, e adevărat, nu întotdeauna ireproșabile) și a notorietății sale de cercetător, Eliade nu a reușit să se impună și ca scriitor, astfel încât să se poată afirma că el este „cel mai cunoscut scriitor român în Occident, deoarece de fapt, are mai mulți admiratori decât cititori”⁹³.

În ansamblu, numeroasele traduceri ale primei jumătăți a secolului al XX-lea sunt influențate mai ales de tendințele epocii, prezentând, alături de autori «clasici» ai perioadei precedente (unii reluați și în deceniile succesive) și mari scriitori ai perioadei (M. Sadoveanu, L. Rebreanu, primele romane ale lui M. Eliade, apoi T. Arghezi, I. Barbu, L. Blaga, dar și Gib I. Mihăescu sau Mihail Sebastian, I. Pillat etc.), o întreagă pleiadă de autori considerați mai puțin semnificativi, (Cezar Petrescu, I. Teodoreanu, Victor Eftimiu, Emil Gârleanu, Panait Cerna, N. Iorga dramaturg, etc.) sau de-a dreptul minori (Ion Gorun, M. Th. Ioanescu, Lucia Mantu, Dimitrie D. Pătrășcanu, Mihail Sevastos sau Caton Theodorian etc.). Dacă pe de-o parte această vedere de ansamblu este completată și îmbogățită de opere individuale de valoare, precum cele ale lui G. Ibrăileanu, J. Bart, M. Sebastian, M.I. Caragiale sau Gib I. Mihăescu, pe de altă parte, rămân netraduse multe opere și scriitori la fel de semnificativi: strălucesc prin absență din panorama traducerilor italiene de proză românească anumite nume mai importante ale acelei perioade, astăzi ca și atunci apreciați și reputați scriitori de nivel internațional, precum Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu sau G. Călinescu, sau autori recent (re)descoperiți de critică și de public, care au făcut istorie și/sau școală recent, precum prozele lui Max Blecher sau *De două mii de ani* de M. Sebastian. Alți autori – pentru proză, mai ales e cazul lui M.I. Caragiale – rămân practic inaccesibili în Italia fiind publicați în traducere italiană în România.

⁹¹ Pentru tema – destul de delicată – ne limităm să facem trimitere la „puncte ferme” ale lui Scagno 2000.

⁹² Simptomatic pentru caracterul dubios și de rea credință al anumitor inițiative editoriale – a diverselor publicații diferit orientate când spre a-l reclama pe Eliade ca aparținând în întregime extremei drepte interbelice, când spre a-i discredita pe aceste considerente întreaga operă nu numai de literatură dar și de cercetător – este faptul că din întreaga operă a lui Eliade dinaintea exilului (care ascunde multe alte comori, încă în mare măsură necunoscute cititorului italian sau care nu este de origine română în general) a fost tradusă, fără minima necesară contextualizare, o operă absolut periferică și anume *Os Romanos. Os latinos de Oriente* (Eliade 1997b), volumaș de popularizare / propagandă istorică adesea discutat pentru anumite afirmații asupra religiei dacice pe care cei mai mulți le pun inopinat în legătură cu pretensele opțiuni politice ale tânărului Eliade, scris de Eliade în epoca legăției la Lisabona (1941-1948), într-un moment și în condiții umane și politice foarte particulare.

⁹³ I. Guția, *Prefazione* la Eliade 1990a, p 5.

Este de asemenea un fapt real, subliniat de mai multe ori, că mare parte din traducerile existente sunt vechi și/sau greu de găsit. Noul gust și așteptările schimbate ale publicului necesită, inevitabil, nu numai autori și opere noi, dar și noi traduceri. În ceea ce privește critica și elementele legate de ea, este evident că lipsește o încadrare critică adecvată climatului cultural profund modificat și noilor gusturi ale cititorilor, care să contureze literatura perioadei în ansamblul general al culturii europene moderne și contemporane (există doar Ibrăileanu 1947, și acesta greu de găsit). În ceea ce privește majoritatea scriitorilor marcanți ai perioadei interbelice, materialul disponibil în italiană e practic inexistent: monografiile sunt adesea minimaliste și învechite, precum cea dedicată lui Liviu Rebreanu (Giambruno 1937), în timp ce singurul autor care s-a bucurat de oarecare atenție din partea criticii – pătrunzând, în bine sau în rău, în conștiința intelectuală italiană și în afara circuitelor specializate ale românisticii – a fost Mircea Eliade⁹⁴.

În ceea ce privește autorii perioadei postbelice, cum s-a mai afirmat, panorama traducerilor italiene de proză română este într-adevăr dezamăgitoare, limitându-se la câteva romane realist-socialiste și la puține volume recente. Proza anilor '60-, '80, mai puțin supusă (mai ales cea scurtă) unor condiționări, este practic necunoscută în italiană: din primul deceniu postbelic lipsește mai ales ceea ce este considerată astăzi adevărata excepție, aproape neverosimilă, de la regulile dogmatismului epocii, primul volum din *Moromeții*, 1955 lui Marin Preda (1922-1980), considerat unul dintre cele mai mari romane românești din secolul al XX-lea, tradus în franceză și germană... În timp ce din cele aproximativ 1500 de romane apărute în România între 1970 și 1985 (fenomen ce s-ar putea presta unui studiu de sociologie a literaturii!)⁹⁵, sunt prea puține cele disponibile publicului italian.

Din punct de vedere al traducerilor, asupra prozei românești a anilor '60 până astăzi, de la neo-modernism la *Școala de la Târgoviște* (Radu Petrescu, M.H. Simionescu, Costache Olăreanu, Tudor Țopa), de la prozatorul onirismului estetic, D. Țepeneag (n. 1937) – continuat într-un anumit sens de Ștefan Agopian (n. 1947) – până la postmodernism, adică asupra unor scriitori precum Vasile Voiculescu, Ștefan Bănuțescu, Fănuș Neagu, Dumitru Radu Popescu, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Alexandru Ivasiuc, Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu, Gabriela Adameșteanu, Mircea Nedelciu, Ștefan Agopian, Ioan Groșan și Gabriel Liiceanu, mergând până la Mircea Cărtărescu și Norman Manea (cu excepția celor câteva traduceri din opera lui Mircea Eliade, pentru literatura exilului, N. Steinhardt și C. Noica, oricum mai mult cu caracter eseistico-memorialistic decât narativ), se așterne o liniște practic absolută, lăsând astfel în traducerile italiene de proză românească un gol – considerând și dezvoltarea literară a ultimului deceniu, la rândul ei ignorată – de mai mult de trei decenii!

Lăsată în seama legăturilor autorilor cu lumea editorială italiană, cu inițiativele traducătorilor (adesea lipsite de profesionalism adevărat, față de excepțiile reprezentate

⁹⁴ Între contribuțiile italiene amintim mai ales studiile punctuale ale lui Marco Cugno (Cugno 1994, 1995 și 1998), la care se pot alătura analize ale traseului intelectual al lui Eliade, precum și opera unuia dintre cei mai mari exegeți ai operei cercetătorului, Roberto Scagno (Scagno 1998), recenta prezentare a Luisei Valmarin (Valmarin 2004) precum și intervențiile lui Miani 2005, Filoramo 1987 și interesantul studiu dedicat de Maurizio Serra operei *La foresta proibita* (Serra 1992), care, în ciuda sugestiilor optime, nu reușește să se distanțeze suficient de dezbaterea politică.

⁹⁵ Crăciun 2004, p. 789.

de Marco Cugno, Luisa Valmarin sau, în ultima perioadă, Bruno Mazzoni) sau cu atitudini editoriale ale unor edituri individuale și izolate (precum Jaca Book pentru Eliade sau Voland pentru Cărtărescu), demne de laudă dar deseori inconsecvente și de scurtă durată (precum Le Paoline în anii '60 care, în ciuda numeroaselor traduceri au propus mai cu seamă autori minori sau opere minore ale marilor scriitori, sau Il Mulino pentru Noica și Marino, care – așa cum a observat B. Mazzoni (Mazzoni 2002) – a renunțat repede la acest demers), literatura română (la fel ca și alte literaturi «minore») se străduiește cu greu să se impună în panorama culturală italiană cu o fizionomie proprie și definită.

Sporadicitatea și (uneori) excentricitatea aparițiilor editoriale legate de literatura română sunt datorate interesului general redus al pieței librăriilor pentru această literatură, fapt agravat și de o aproape totală lipsă a unui sprijin adecvat din partea României. Viciată pe de-o parte de opțiuni ideologice și slăbită pe de alta de insuficiențe și lacune chiar substanțiale, determinate în mare parte de lipsa unor spații editoriale adecvate și de o politică culturală potrivită, imaginea literaturii române – tradusă în italiană în manieră inconsecventă și cu intermitențe (în ciuda anumitor volume de o oarecare relevanță, atât monografice cât și antologice, din păcate apariții izolate), cu lacune foarte mari și disproporții de calibrul – văzută de un ipotetic cititor italian, poate părea, și nu numai datorită opțiunilor operatorilor culturali, aproape deformată, mai ales pentru perioada mai recentă: o imagine cosmetizată în grabă și impresionistă pe care inițiativele demne de laudă precum antologiile și traducerile (citez la întâmplare) lui M. Cugno, B. Mazzoni, A. Cuneo, L. Valmarin, R. Del Conte, A. Tarantino, F. Del Fabbro, Gh. Carageani, A. Mititelu etc. nu le pot remedia decât parțial.

În panorama traducerilor diletante și a inițiativelor ambițioase (din partea atât unor italieni precum adesea și din partea românilor), lipsite de o orientare științifică și de un «proiect» literar de ansamblu concret, care împânzesc istoria traducerilor italiene de literatură română, răspândirea prozei românești în Italia a suferit și suferă încă de lipsa acelei rigori și acelei coerențe imprimare traducerilor de poezie, de la începutul anilor '70 până azi, de către activitatea prodigioasă de autor și de exeget a lui Marco Cugno (n. 1939), pe de altă parte, apreciată la adevăratul său nivel și în România. Traducerile profesorului torinez⁹⁶ – publicate în reviste („L'Europa letteraria”, „Nuova rivista Europea”, „Si scrive”, „Poesia” etc) și antologii (*Parnaso europeo*, *Approdi* etc.) de nivel înalt, adesea pentru edituri importante (Mondadori, Feltrinelli, Il Saggiatore, Il Mulino etc.) și însoțite de studii care, acolo unde spațiul a permis acest lucru, pătrund dincolo de clasică «introducere» – răspund, într-un mod compatibil cu exigențele tiranice ale pieței cărților, unui proiect cât mai unitar cu putință, menit să prezinte publicului italian cea mai bună parte a literaturii române: de la antologia argheziană și de la cele dedicate avangardei și folclorului, până la antologiile generației caracterizate de lupta contra inerției și cele ale poeziei secolului al XX-lea sau a antologiei de poezie din Basarabia, prezentându-i pe poeții Sorescu, Stănescu, Eminescu sau Blaga, pe filosoful C. Noica, pe criticul A. Marino, pe prozatorul N. Manea și pe mulți alții. Sunt demne de menționat, de asemenea, traducerile inedite din Eliade, Sadoveanu sau dintr-un autor al exilului precum Goma. Trecând de la proză la teatru și excelând în domeniul poeziei, Marco Cugno a trasat cu opera sa nu doar de traducător versat dar și de critic atent un adevărat «parcurs» în literatura română, bine orientat și capabil să dea

⁹⁶ Pentru referințe bibliografice, v. Merlo 2005b.

o viziune unitară asupra fenomenului literar românesc contemporan. Exemplul reprezentat pentru românistica italiană de munca desfășurată de Cugno în jurul poeziei românești a secolului al XX-lea lasă să se întrevadă o posibilă «cale», un model de propunere și de răspândire a literaturii române în Italia care, aprofundat și adaptat exigențelor prozei, promite pași înainte dar din păcate, cel puțin pentru moment, aceștia nu sunt altceva decât *desiderata* încețoșate.

La a doua întrebare, nu există pentru moment decât răspunsuri parțiale (și anume Drimba 1983, Del Fabbro 1990, Carageani 1995, 1997 și 2002 sau Bulei 2003), care privesc doar mediul academic sau un cerc restrâns de cititori, aflat la limita specializării. Pentru moment, analizele socio-statistice, invocate de exemplu de M. Bulei (Bulei 2003), lipsesc încă și probabil se vor lăsa așteptate pentru mult timp de acum înainte, ținând cont de dificultatea pe care o presupune culegerea datelor referitoare la editare, vânzări etc. Totuși, totul ne face să credem că rezultatele nu ar fi prea încurajatoare. Pentru a încheia, dacă nici măcar contactul cotidian cu sutele de mii de români care trăiesc în Italia nu a reușit să distrugă zidul dezinteresului provincial italian pentru cultura română, nu ne rămâne decât să ne dorim ca viitoarea integrare a României în Uniunea Europeană – cu o populație de aproximativ 21 de milioane de oameni – să poată redeștepta în final interesul pentru o cultură atât de deosebită și fascinantă pe cât de uitată, mai ales într-o țară cum este Italia pe care deja amintitul G. Vegezzi-Ruscalla – pentru a încheia cu ceea ce am început – nu ezita să o declare, în timpuri pline de entuziasm, e adevărat mai naive, dar și mai dificile, drept «soră» a României.

Bibliografie

Avertisment: bibliografia de față este un simplu repertoriu bibliografic, adică o enumerare de nume și titluri; pentru o evaluare corectă a traducerilor italiene de literatură română – cu alte cuvinte, pentru a ști cine a tradus pe cine, când, de pe ce poziții și cu ce rezultate a făcut acest lucru, mai ales în ceea ce privește perioada mai recentă – se face trimitere la studiul care a precedat-o și care constituie parte integrantă a acesteia, precum și la opiniile fundamentale ale lui Guția 1990. Pentru antologii, opere colective și ediții de texte, s-a indicat ca element esențial numele traducătorului sau al celui care a îngrijit opera respectivă, iar în cazul revistelor tot numele acestuia din urmă – dacă este cunoscut – sau titlul cu caractere italice. Pentru studiile critice, s-a dat imediat după titlu, între paranteze drepte, titlul și/sau anul etc. de publicare al originalului. Diversele versiuni ale unei singure opere oferite de traducători diferiți sunt indicate separat, fiind considerate ediții noi, în timp ce edițiile diferite ale aceleiași opere dar în traducerea aceluiași autor au fost considerate reeditări (mai ales dacă la nivelul rezumatului conținutul este același), și în această calitate indicate între paranteze drepte după prima ediție, cu semnalarea diferențelor (în primul rând locul, anul, eventual editorul și – unde este necesar sau posibil – numărul de pagini) așa cum rezultă acestea din descrierea bibliografică respectivă, adică în limba italiană. La sfârșitul rubricii bibliografice, tot între paranteze drepte – dar în limba română – sunt furnizate unele indicații esențiale referitoare la conținutul volumelor.

Agârbiceanu 1929 = Ion Agârbiceanu, *Due amori*, prima trad. dal romeno di Nella Collini, prefazione di Augusto Garsia, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1929, VIII+133 p.

Agârbiceanu 1931 = Ion Agârbiceanu, *Stana*, romanzo, introduzione di Leonardo Kociemski, trad. di Vera Mollaioli, Lanciano, Gino Carabba, 1931, VIII+162 p.

- Agârbiceanu 1966 = Ion Agârbiceanu, *Due amori*, versione dal romeno di C. N., Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1966, 155 p.
- Alexandrescu 1998a = Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, Univers, 1998.
- Alexandrescu 1998b = Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român* [1976], in Alexandrescu 1998a, p. 31-43 [or. fr. Alexandrescu 1999e].
- Alexandrescu 1999a = Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, traduceri de: Mirela Adăscăliței, Șerban Anghelescu, Mara Chirițescu și Ramona Jugureanu, București, Univers, 1999.
- Alexandrescu 1999b = Sorin Alexandrescu, *Pentru un mai grabnic sfârșit al canonului estetic* [1997], în Alexandrescu 1999a, p. 149-154 [text original în franceză în Alexandrescu 1999d in p. 117-141].
- Alexandrescu 1999c = Sorin Alexandrescu, *Romanul românesc interbelic: problema canonului* [1998], în Alexandrescu 1999a, p. 125-148.
- Alexandrescu 1999d = Sorin Alexandrescu, *La modernité à l'est. 13 aperçus sur la littérature roumaine*, Pitești, Paralela 45, 1999.
- Alexandrescu 1999e = Sorin Alexandrescu, *Le paradoxe roumain* [1976], în Alexandrescu 1999d, p. 15-30 [trad. rom. Alexandrescu 1998b].
- Arcella, Pisi & Scagno 1998 = Luciano Arcella, Paola Pisi & Roberto Scagno (a cura di), *Confronto con Mircea Eliade. Archetipi mitici e identità storica*, Milano, Jaca Book, 1998.
- Anelli 1966 = F. Anelli, *Celebrazione di Eminescu*, «BILE», VIII (1966), p. 131-132.
- Arghezi s.d. = Tudor Arghezi, *Animali piccoli e grandi*, versione italiana di Florian Potra, illustrazioni di Silvia Cambir, Bucarest, La casa editrice della gioventù, s.a. [dar din anii '60], 16 p., ill.
- Arghezi [1968] = Tudor Arghezi, *Inno all'uomo. Invito alla lettura di Arghezi*, trad. e commento di Rosa Del Conte, Milano, Lerici, s.d. [dar din 1968], 272 p.
- Arghezi 1983 = Tudor Arghezi, *Il borgo di cristallo*, trad. di Rosa Del Conte, illustrazioni di Franco Matticchio, Milano, Emme Edizioni, 1983, 160 p., ill.
- Banti 1965 = Maria Banti (versione di), *Le più belle fiabe della Romania*, illustrazioni di S. Squillantini, Vicenza, Salani, 1965, 185 p.
- Barbu 2000 = Marian Barbu, *Ipostaze și metastaze ale discursului oficial*, Craiova, Gitech, 2000.
- Bart 1945 = Jean Bart, *Sirena nera*, trad. di A. Silvestri-Giorgi, Milano, Baldini e Castoldi, 1945, 286 p.
- Bart 1963 = Jean Bart, *Europolis*, trad. e prefazione di G.B., Roma, Crucci Editore A.I.B., 1963, 271 p.
- Behring 2001 = Eva Behring, *Scrittori români din exil (1945-1989): o perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revizuită de Eva Behring și Roxana Sorescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Beiu Paladi 1976 = Luminița Beiu Paladi, *Il romanzo Lo straniero di Titus Popovici tradotto in italiano*, in «Synthesis», III/1976, pp. 257-259.
- Bevilacqua 1939 = Lena Maria Bevilacqua, *Emilio Gârleanu nella vita e nelle opere*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1939, 89 p.
- Bibescu 1978 = Marthe Lucie Bibesco, *Al ballo con Marcel Proust*, traduzione e introduzione di Alberto Beretta Anguissola, Palermo, Sellerio, 1978, XXIX+142 p.
- Bibescu 1991 = Marthe Lucie Bibesco, *Il pappagallo verde*, a cura di Riccarda Marinelli e Rosetta Signorini, Palermo, Sellerio, 1991, 143 p.
- Bibescu 1993 = Marthe Lucie Bibesco, *Gli otto paradisi*, a cura di Riccarda Marinelli e Rosetta Signorini, Palermo, Sellerio, 1993, 196 p.
- Bibescu 2005 = Marthe Lucie Bibesco, *Nobiltà dell'abito*, a cura di Rosetta Signorini, Palermo, Sellerio, 2005, 143 p.

- Blaa 1946 = Lucian Blaa, *Orizzonte e stile*, a cura di Antonio Banfi, trad. di Mircea Popescu e Eugen Coseriu, Milano, Alessandro Minuziano Editore, 1946, 240 p.
- Blaa 1974 = Lucian Blaa, *Maestro Manole*, dramma in 5 atti, nota biografica e trad. di Rosa Del Conte, Roma, Tip. L. Morara, 1974, 111 p.
- Blaa 1994 = Lucian Blaa, *Lo spazio mioritico*, trad. e note di Riccardo Busetto e Marco Cugno, introduzione di Marco Cugno, Edizioni dell'Orso, Alessandria, 1994, 217 p.
- Blaa 1996 = Lucian Blaa, *Arte e valore*, trad. di Eugenio Coseriu e Mircea Popescu, rivista da D. Condrea-Derer, con un saggio introduttivo di Dino Formaggio, Milano, Unicopli, 1996, 169 p.
- Boureaun & Pârvolescu 1977 = Radu Boureaun & Titus Pârvolescu (texte alese și traduse de), *Eminescu în critica italiană*, prefață de Ștefan Ciucureanu, Iași, Junimea, 1977.
- Brâncuși 2001 = Constantin Brâncuși, *Aforismi*, con scritti di Michael Middleton, Eugenio Montale, Paul Morand, Ezra Pound, Man Ray, Henri-Pierre Roché, a cura di Paola Mola, Abscondita, 2001 [traducerea din română a aforismelor de Roberto Carminati și Roberto Merlo].
- Bulei 2003 = Maria Bulei, *Studi critici sulla narrativa romena del Novecento apparsi in Italia*, in «Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca umanistica», n. 5/2003, a cura di Șerban Marin, Rudolf Dinu, Ion Bulei e Cristian Luca, Bucarest, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 529-541 [variantea electronică: http://www.geocities.com/marin_serban/buleimaria2003.html].
- Buonincontro 1980 = Pasquale Buonincontro, *La presenza della Romania in Italia nel secolo xx. Contributo bibliografico 1900-1980*, Napoli, De Simone Editore, 1988, 212 p.
- Camilar 1956 = Eusebiu Camilar, *Nebbia*, trad. di Giuseppe Petronio, Roma, Editori Riuniti, 1956, 332 p.
- Câmpean 1983 = Mariana Câmpean, *Mihai Eminescu – Il maggior poeta romeno*, in «Balcanica», II (1983), 2, p. 44-47.
- Caragață 1958 = Giorgio Caragață, *Letteratura romena*, in *Storia delle letterature moderne d'Europa e d'America*, diretta da Carlo Pellegrini, II. *Letteratura spagnola-portoghese* di Camillo Guerrieri Crocetti, *Letteratura romena* di Giorgio Caragață, Milano, Vallardi, 1958, XI+357 p.: p. 249-357.
- Carageani 1987-1988 = Gheorghe Carageani, *La specificità della letteratura romena nell'ambito delle letterature romanze: i paradossi della cultura (e letteratura) romena*, in «Annuario» dell'Università degli Studi della Basilicata» II (1987/1988), 1989, p. 44-61.
- Carageani 1995 = Gheorghe Carageani, *Riflessioni sulle traduzioni e sulla ricezione delle letterature romena in Italia*, in «Synthesis», XXII/1995, p. 7-18.
- Carageani 1997 = Gheorghe Carageani, *Riflessioni sulle traduzioni e sulla ricezione delle letterature romena in Italia*, in «Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli», Sezione Romanza, XXXIX (1997), 1 (gennaio), p. 95-107.
- Carageani 2002 = Gheorghe Carageani, *Della critica letteraria in Italia concernente la letteratura romena (1945-1980)*, in «Quaderni della Casa Romena», n. 2/2002: *Occidente-Oriente. Contatti, influenze, l'immagine de l'autre*, a cura di Ion Bulei, Șerban Marin e Rudolf Dinu, Bucarest, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 298-318 [variantea electronică: http://www.geocities.com/serban_marin/carageani2.html].
- Caragiale 1914 = Ion Luca Caragiale, *Novelle romene*, trad. di Costantino Petrescu, Lanciano, G. Carabba, 1914, 118 p. [culegere de povestiri].
- Caragiale 1928 = Ion Luca Caragiale, *La mala sorte*, dramma, trad. di Agnese Silvestri-Giorgi, prefazione di Claudio Isopescu, Lanciano, G. Carabba, 1928, IV+119 p.
- Caragiale 1929a = Ion Luca Caragiale, *Una lettera smarrita*, prima trad. dal romeno di Claudio Isopescu e A. Silvestri-Giorgi, prefazione di Giulio Bretoni, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia» Editrice, 1929, VIII+186 p.

- Caragiale 1929b = Ion Luca Caragiale, *Il divorzio*, trad. di Lilio Cialdea, prefazione di Claudio Isopescu, Venezia, «La Nuova Italia», 1929, 134 pp. [culegere de povestiri].
- Caragiale 1945 = Ion Luca Caragiale, *Scene romene*, trad. e note di Giuseppe Petronio, Firenze, Sansoni, 1945, 111 p. [culegere de proză scurtă].
- Caragiale 1952 = Ion Luca Caragiale, *Una lettera smarrita*, commedia in quattro atti, versione dal romeno a cura di Giuseppe Petronio, Milano, Universale Economica, 1952, 109 p.
- Caragiale 1955 = Ion Luca Caragiale, *Racconti*, trad. e prefazione di Aurora Beniamino, Casa Editrice «Maia», 1955, 192 p. [culegere de povestiri].
- Caragiale 1964 = Ion Luca Caragiale, *Giustizia*, racconti, versione dal romeno di Aldina Gherardi, Pescara, Edizioni Paoline, 1964, 186 p. [culegere de povestiri].
- Caragiale 1978 = Ion Luca Caragiale, *Strapaese*, racconti, trad. dal romeno, introduzione e note di Giuseppe L. Messina, con 10 disegni di Beowulf Paesler-Luschkowsko, Angelo Signorelli Ed., 1978, 141 p. [culegere de povestiri].
- Caragiale 1980 = Mateiu I. Caragiale, *I Crai della vecchia corte. Remember*, trad. e introduzione di Florian Potra, edizione bilingue romeno-italiana, București, Minerva, 1980, 270 p.
- Cardinali 1947 = Franco Cardinali, *La poesia di Duiliu Zamfirescu*, Roma, Tip. dell'Università, 1947, 105 p.
- Cărtărescu 2002 = Mircea Cărtărescu, *Travesti*, trad. di Bruno Mazzoni, Roma, Voland, 2002, 122 p.
- Cărtărescu 2003 = Mircea Cărtărescu, *Nostalgia*, trad. di Bruno Mazzoni, Roma, Voland, 2003, 329 p. [traducere parțială a volumului *Nostalgia*, 1993: lipsesc *Prologul (Ruletistul)* și *Epilogul (Arhitectul)*].
- Celan 1994 = Paul Celan, *Scritti romeni*, a cura e con prefazione di Marin Mincu, trad. di Fulvio Del Fabbro, Udine, Campanotto, 1994, 96 p. [1999] [conține: Marin Mincu, *La giovinezza del poeta*, p. 7-13].
- Cioran 1990 = *Lacrime e santi*, a cura di Sanda Stolojan, trad. dal francese di Diana Grange Fiori, Milano, Adelphi, 1990, 105 p. [1994; 1996].
- Cioran 1998 = Emil M. Cioran, *Al culmine della disperazione*, trad. di Fulvio Del Fabbro e Cristina Fantechi, Milano, Adelphi, 1998, 148 p. [2003].
- Ciureanu 1944 = Petre Ciureanu (a cura di), *La poesia romena contemporanea*, Genova, Libreria Internazionale Di Stefano, 1944, 206 p.
- Ciureanu 1946 = Petre Ciureanu, *Eminescu*, Torino, SEI, 1946, 133 p.
- Colombo 1934 = Anna Colombo, *Vita ed opere di Ion Luca Caragiale*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1934, 141 p.
- Colombo 2005 = Colombo, *Gli ebrei hanno sei dita. Una vita lunga un secolo*, Milano, Feltrinelli, 2005, 232 p.
- Condrea Derer 1989 = Doina Condrea Derer, *L'esegesi italiana dedicata a Mihai Eminescu: i contributi di Ramiro Ortiz, Umberto Cianciolo e Rosa Del Conte*, in «Cahiers roumains d'études littéraires», II/1989, p. 133-142.
- Condrea Derer 1993 = Doina Condrea Derer (a cura di), *Mihai Eminescu. Antologia critica*, Edizioni CIRSS-Anima, Milano-Bucarest 1993.
- Cornea 1993 = Paul Cornea, *Introduzione alla teoria della lettura*, a cura di Gheorghe Carageani, trad. di Gabriella Bertini Carageani, Firenze, Sansoni, 1993, 280 p.
- Creangă & Nedelciu 1999 = Ion Creangă, *Povestea poveștilor (Povestea pulei)* – Mircea Nedelciu, *Povestea poveștilor gen. 80*, cu o prefață cinegetică de Luca Pițu și ilustrații de Mihaela Gabriel Simon, București, Nemira, 1998 [1999, 2005].
- Creangă 1931 = Ion Creangă, *Ricordi d'infanzia*, prima trad. dal romeno di A. Silvestri-Giorgi, prefazione di Raffaele Corso, Firenze, «La Nuova Italia», 1931, 162 p. [conține *Amintirile* și câteva povestiri].
- Creangă 1955 = Ion Creangă, *Novelle*, trad. e introduzione a cura di Anna Colombo, Torino, UTET, 1955, 275 p. [povestiri].

- Creangă 1963 = Ion Creangă, *Ricordi di infanzia*, trad. di Anna Silvestri-Giorgi, Roma, Centro editoriale internazionale «Christen», 1963, 141 p.
- Creangă 1964 = Ion Creangă, *La suocera con tre nuore. Ricordi d'infanzia*, trad. dal romeno di Corrado Albertini, Vicenza, Ed. Paoline, 1964, 267 p. [*Amintiri și câteva povestiri*].
- Creangă 1968 = Ion Creangă, *Novelle e Ricordi d'infanzia*, a cura di Anna Colombo, Torino, UTET, 1968, 379 p. [introduzione di Celestina Fanella Mascia, trad. di Anna Colombo, Torino, UTET, 1982, XI+308 p.]
- Creangă 1973a = Ion Creangă, *La capra e i tre capretti*, Firenze, Giunti-Bemporad Marzocco, 1973, 30 p.
- Creangă 1973b = Ion Creangă, *Il gallo prodigioso*, Firenze, Giunti-Bemporad Marzocco, 1973, 14 p.
- Creangă 2004 = Ion Creangă, *Il borsellino con due soldi*, racconto bilingue italiano-rumeno, adattato e illustrato da Eugen Stanciu, Torino, L'Harmattan Italia, 2004, 16 p.
- Crăciun 2004 = Gheorghe Crăciun (coordonat de), *Istoria literaturii române pentru elevi și profesori*, București, Cartier, 2004.
- Cugno 1975 = Marco Cugno (traduzioni e schede critiche di), *Antologia poetica dell'avanguardia romena*, in «L'Europa letteraria», I (1975), 6, pp. 34-76 [conține texte de Urmuz, T. Tzara, I. Vinea, I. Voronca, St. Roll, S. Pană, G. Bogza, G. Naum, V. Teodorescu].
- Cugno & Mincu 1980 = Marco Cugno & Marin Mincu (a cura di), *Poesia romena d'avanguardia. Testi e manifesti da Urmuz a Ion Caraion*, traduzione dal romeno di Marco Cugno e Marin Mincu, prima edizione italiana, Milano, Giangiacomo Feltrinelli Editore, 1980, 432 p. [conține: M. Cugno, *Per una storia dell'avanguardia letteraria romena*, p. 7-23 și M. Mincu, *Avanguardia romena e avanguardia europea*, p. 25-47].
- Cugno 1994 = Marco Cugno, *Interferenze folclorico-mitologiche e letterarie nella narrativa fantastica di Mircea Eliade (Il serpente)*, in «Studi testuali», 3/1994, p. 31-49.
- Cugno 1995 = Marco Cugno, *Interferenze folclorico-mitologiche e letterarie nella narrativa fantastica di Mircea Eliade (Dalle zingare)*, in Lupu & Renzi 1995, p. 810-822.
- Cugno 1996b = Marco Cugno, *La poesia romena del Novecento*, studio introduttivo, antologia, traduzione e note a cura di Marco Cugno, Edizioni dell'Orso, Alessandria, 1996, LXXXII+512 p. [conține: Marco Cugno, *La poesia romena del Novecento: dal simbolismo alla "generazione '80"*, p. V-LXXXII].
- Cugno 1998 = Marco Cugno, *Mircea Eliade: lo studioso e il narratore, «l'uomo diurno» e «l'uomo notturno»*, in Arcella, Pisi & Scagno 1998, p. 27-42.
- Cugno 2003 = Marco Cugno, *Prospettive attuali nella periodizzazione della storiografia letteraria romena*, in Ferro 2003, p. 161-180.
- Culianu 1989 = Ioan Petru Couliano, *La collezione di smeraldi. Racconti*, traduzioni dal francese di Cristina Cozzi, Annalisa Di Lernia, Maria Teresa Pini, dall'inglese di Marco Grampa, Milano, Jaca Book, 1989, 176 p.
- Damian 1987 = Ștefan Damian, *Racconti di Transilvania*, trad. e postfazione di Bruno Rombi, Treviso, Editrice Santi Quaranta, 1997, 160 p.
- Delavrancea 1909 = Stefano Delavrancea, *Tipi rumeni*, trad. dal testo originale rumeno di Renato Manzini e Alfredo Mangiagalli, proemio di Angelo De Gubernatis, bibliografia in francese di Eugénie Janculescu de Reuss, Stabilimento Tipografico Carmine Visci, Ortona a Mare, 1909, 134 p.
- Delavrancea 1944 = Barbu Ștefan Delavrancea, *Parassiti*, romanzo, trad. dal romano di Anna Siciliano-Iroaie, con una prefazione di Petru Iroaie, Roma, Sandron, 1944, 135 p.
- Del Conte 1962 = Rosa Del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto*, Modena, Soc. Tip. Ed. Modenese, 1962, 482 p.
- Del Conte 1967 = Rosa Del Conte, *Le due madri della Peregrinatio Virginis rumena nota col nome di «Căutarea Maicii Domnului*, Roma, Soc. Multigrafica, 1967.
- Del Conte [1968] = Rosetta Del Conte, *Nota bibliografica*, in Arghezi [1968], p. 269-270.

- Del Conte 1990 = Rosetta Del Conte, *Eminescu, sau Despre Absolut*, ediție îngrijită, traducere și prefață Marian Papahagi, cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, postfață de Mircea Eliade, cu un cuvânt pentru ediția românească de Rosa del Conte, Cluj, Dacia, 1990, 461 p.
- Del Fabbro 1990 = Fulvio Del Fabbro, *La ricezione di Eminescu in Italia*, in Mincu & Albisani 1990, p. 283-302.
- De Martino 1958 = Ernesto de Martino, *I funerali di Lazzaro Boia*, in *Morte e pianto rituale nel mondo antico*, Torino, Einaudi, 1958 [1975, p. 164-194].
- De Micheli & Vrânceanu 1961 = Mario De Micheli & Dragoș Vrânceanu (trad. di), *Antologia della poesia romena*, introduzione di Mario de Micheli, presentazione di Salvatore Quasimodo, biografie a cura di Mariano Baffi, Firenze, Parenti, 1961, LI+370 p.
- De Micheli 1967 = Mario De Micheli (presentati e tradotti da), *Poeti romeni del dopoguerra*, Parma, Ugo Guanda Editore, 1967, 292 p.
- Densusianu 1936 = Ovid Densusianu, *La vita pastorale nella poesia popolare romena*, trad. di F. Manno, pref. di G. Bertoni, Roma, Istituto per L'Europa Orientale, 1936, X+229 p.
- D'Ergiu Caterinici 1925 = Rina D'Ergiu Caterinici (a cura di), *Antologia di novelle romene*, introduzione della medesima, Roma, Anonima Romana Editoriale, Pubblicazioni dell'Istituto per l'Europa Orientale di Roma, 1925, 260 p. [M. Eminescu, B. Ștef. Delavrancea, Al. Vlahuță, I.Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, G. Galaction].
- Di Fede 1980 = Niccolò di Fede, *Mircea Eliade come romanziere*, in «Humanitas», XXXVI (1980), 6, p. 869-887.
- Drimba 1983 = Ovidiu Drimba, *La letteratura romena in Italia*, in «Balcanica», II (1983), 2 (giugno), p. 124-140.
- Due lire* 1929 = *Due lire di novelle*, Milano, Maia, V (1929), 6 (20 marzo), VII, p. 64 [număr omagial Iorga; conține texte de Creangă, Odobescu, Eminescu, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuță, Iorga, Sadoveanu, Regina Maria, I.Al. Brătescu-Voinești, Natalia Negru, Ion Agârbiceanu, Emil Gârleanu, Rebreanu, Cezar Petrescu, Otilia Cazimir, Ion Dragoslav, I.C. Vissarion și Lucia Mantu traduse de mai mulți traducători].
- Dumitriu 1963 = Petru Dumitriu, *I boiardi: i gioielli di famiglia*, trad. di Piero Del Giudice, Milano, Lerici, 1963, 483 p. [traducere a versiunii franceze din 1959].
- Eftimiu 1925 = Victor Eftimiu, *Prometeo*, tragedia in cinque atti, trad. dal romeno di Angelo Pernice e S. Marcu, introduzione a cura di Angelo Pernice, Roma, Istituto Romano Editoriale, 1925, 117 p.
- Eftimiu 1940 = Victor Eftimiu, *Akim*, dramma, trad. dal romeno di G. Ardaș e Angelo Pernice, Roma, Edizioni Universitarie, 1940, X+93 p.
- Eliade 1945 = Mircea Eliade, *Passione a Calcutta*, trad. di G. Galdieri, Roma, La Caravella, 1945, 220 p.
- Eliade 1975 = Mircea Eliade, *Da Zalmoxis a Gengis Khan. Studi comparati sulle religioni e sul folclore della Dacia e dell'Europa Orientale*, Roma, Ubaldini, 1975, 224 p.
- Eliade 1976 = Mircea Eliade, *Giornale*, trad. di Luisa Aurigemma, Torino, Bollati Boringhieri, 1976, 444 p.
- Eliade 1979 = Mircea Eliade, *Il vecchio e il funzionario* [*Pe strada Mântuleasa*, 1968], trad. dal romeno di Simonetta Falcioni, revisione di Marco Cugno, Milano, Jaca Book, 1979, 140 p. [1997]
- Eliade 1980 = Mircea Eliade, *La prova del labirinto*, intervista con Claude-Henri Roquet, Milano, Jaca Book, 1980 [nuova edizione con aggiornamento bio-bibliografico di I.P. Couliano, introduzione di Roberto Mussapi, Milano, Jaca Book, 1990, 197 p.]
- Eliade 1982 = Mircea Eliade, *Andronico e il serpente*, trad. di Maria Grazia Prestini, prefazione di Geno Pampaloni, Milano, Jaca Book, 1982, 169 p.
- Eliade 1983 = Mircea Eliade, *Nozze in cielo*, trad. di Mariano Baffi, presentazione di Roberto Mussapi, Milano, Jaca Book, 1983, 215 p. [1996].

- Eliade 1984 = Mircea Eliade, *Signorina Christina*, prefazione di Mircea Eliade, trad. dal rumeno di Simonetta Falcioni, Milano, Jaca Book, 1984, 213 p.
- Eliade 1985 = Mircea Eliade, *Notti a Serampore*, trad. di Mariano Baffi, prefazione di Sergio Givone, in appendice estratto da *La prova del labirinto*, Milano, Jaca Book, 1985, 136 p.
- Eliade 1986 = Mircea Eliade, *La foresta proibita*, trad. di Simonetta Falcioni, prefazione di Silvia Tomasi, Milano, Jaca Book, 1986, 589 p.
- Eliade 1987 = Mircea Eliade, *Diciannove rose*, trad. di Iulia Batali Ciarletta, prefazione di Renato Minore, Milano, Jaca Book, 1987, 198 p.
- Eliade 1988 = Mircea Eliade, *Il segreto del dottor Honigberger*, seguito da *Un uomo grande*, trad. dal rumeno da Mariano Baffi, prefazione di Silvia Lagorio, Milano, Jaca Book, 1988, 127 p.
- Eliade 1989 = Mircea Eliade, *Maitreyi. Incontro bengalese*, trad. di Iuliana Batali Ciarletta, Milano, Jaca Book, 1989, 219 p.
- Eliade 1990a = Mircea Eliade, *Dalle zingare*, trad. di Ion Chiriță, prefazione di Ioan Guția, Firenze, Editoriale Sette, 1990, 70 p.
- Eliade 1990b = Mircea Eliade, *I riti del costruire. Commenti alla leggenda di Mastro Manole. La Mandragola e i miti della "Nascita miracolosa". Le erbe sotto la croce...*, traduzione dal rumeno e dal francese e introduzione di Roberto Scagno, Milano, Jaca Book, 1990, XIX+186 p.
- Eliade 1991 = Mircea Eliade, *India*, trad. di Fulvio Del Fabbro e Cristina Fantechi, Torino, Bollati Boringhieri, 1991, X+176 p.
- Eliade 1992 = Mircea Eliade, *Il romanzo dell'adolescente miope*, introduzione di Roberto Scagno, trad. di Celestina Fanella, Milano, Jaca Book, 1992.
- Eliade 1995a = Mircea Eliade, *Diario d'India*, trad. di Fulvio Del Fabbro e Cristina Mantechi, Torino, Bollati Boringhieri, 1995, 213 p.
- Eliade 1995b = Mircea Eliade, *Le messi del solstizio. Memorie 2. 1937-1960*, a cura di Roberto Scagno, Milano, Jaca Book, 1995, 240 p. [din care VII].
- Eliade 1995c = Mircea Eliade, *Le promesse dell'equinozio. Memorie 1. 1907-1937*, a cura di Roberto Scagno, Milano, Jaca Book, 1995, 349 p. [din care V].
- Eliade 1997a = Mircea Eliade, *La biblioteca del mahārāja e Soliloqui*, trad. di Cristina Fantechi, Torino, Bollati Boringhieri, 1997, 159 p.
- Eliade 1997b = Mircea Eliade, *Breve storia della Romania e dei rumeni*, prefazione di Enrico Montanari, Roma, Settimo Sigillo, 1997, 76 p.
- Eliade 2000 = Mircea Eliade, *L'isola di Euthanasius. Scritti letterari*, trad. di Cristina Fantechi, Torino, Bollati Boringhieri, 2000, 309 p.
- Eminescu 1974 = Mihai Eminescu, *Novelle e racconti*, trad. e introduzione a cura di Francesca Di Miceli Fanara, Palermo-Roma, Mori Editore, 1974, 110 p.
- Eminescu 1981 = Mihai Eminescu, *Il bel principe nato da una lagrima*, trad. e nota introduttiva di Luisa Valmarin, illustrazioni di Constantin Udroui, Roma, s.n., 1981, stampato in proprio, XVI+30 p.
- Eminescu 1989 = Mihai Eminescu, *Genio desolato*, trad. di Silvia Mattesini e Monica Farnetti, prefazione di Marin Mincu, postfazione di Monica Farnetti e nota bio-bibliografica di Marin Mincu, Bergamo, Pierluigi Lubrica Editore, 1989, 106 p.
- Eminescu 2000 = Mihai Eminescu, *La mia ombra e altri racconti*, a cura di Marin Mincu, Milano, BUR Rizzoli, 2000, 308 pp. [conține eseurile *L'isola di Euthanasius* di Mircea Eliade, pp. 5-17 (vezi și Eliade 2002) și *Amore e morte* de Marin Mincu, pp. 19-32, povestirile *La mia ombra*, *Angela*, *Cesara*, *Gli Avatāra del faraone Tlā*, *Iconostasi e fragmentarium*, *Il povero Dioniso*, *Racconto indiano*, *Făt Frumos nato da una lacrima* și romanul *Genio desolato*, traducerea de Silvia Mattesini și Monica Farnetti, reluată din Eminescu 1989].

- Eminescu* 1967 = «Eminescu», *Rassegna semestrale di filologia romena*, I (1967), 1 [Roma, Lericci] [conține comunicările ținute în cadrul «mesi rotunde» dedicate lui Eminescu la Venezia în data de 28-29 settembre 1964: Angelo Monteverdi, *Discorso introduttivo*, p. 9-14; T. Arghezi, *Mihail Eminescu*, p. 15-29 (or. rom.) e 20-40 (trad. it.); Basil Munteanu, *L'autochtonie universaliste d'Eminesco*, p. 41-51; Alexandru Rosetti, *Mihail Eminescu et l'expression poétique roumaine*, p. 53-71; George Uscătescu, *L'attualità di Eminescu nella cultura romena*, p. 73-82; Laszló Gáldi, *Evoluzione dello stile poetico di Mihai Eminescu*, pp. 83-93; Victor Buescu, *Vers une édition critique de les poésies d'Eminescu*, p. 95-107; Eugen Lozovan, *Rome, Dacie et Scandinavie chez Eminescu*, p.109-121; Zoe Dumitrescu, *Eminescu et le romantisme européen*, p.123-132; Mircea Zaciu, *Eminescu e la mia generazione*, p. 133-137].
- Fanella 2005 = Celestina Fanella, *L'altra Europa. Percorsi narrativi romeni tra Otto e Novecento*, Alessandria, Dell'Orso, 2005, 424 p. [cu antologie de texte, de la Caragiale la Rebreanu, de la Sadoveanu la Holban].
- Ferro 2003 = Teresa Ferro (a cura di), *Romania e România. Lingua e cultura romena di fronte all'Occidente*, Udine, Forum, 2003.
- Filoramo 1987 = Giovanni Filoramo, *Il fascino della notte*, in Mincu & Scagno 1987, p. 75-80.
- Firan 1987 = Florea Firan, *Mihai Eminescu nella critica letteraria italiana*, in Valmarin & Râpeanu 1987, p. 89-100.
- Gabanyi 2001 [1975] = Anneli Ute Gabanyi, *Literatura și politica în România după 1945* [1975], traducere din limba germană de Irina Cristescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Galaction 1966 = Gala Galaction, *Il mulino di Califar e altri racconti*, trad. di Olga Tarenz, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 94 p.
- Galaction L. 1949 = Galaction Luki, *Sevastia Dumbrava*, trad. di C.O. Cochetti, Siena, Ausonia, 1949, 143 p.
- Galaction L. 1954 = Galaction Luki, *Sultana. Il letto del signorino*, trad. di Dario Banfi, Siena, «Maia», 1954, 227 p.
- one di Ezio Levi, Lanciano, Gârleanu 1967 = Emil Gârleanu, *La vagabonda*, Roma, Edizioni Paoline, 1967, 32 p.
- Gârleanu 1968 = Emil Gârleanu, *Compagni di pena*, Roma, Edizioni Paoline, 1968, 32 p.
- Gheorghiu 1950 = Constantin Virgil Gheorghiu, *La venticinquesima ora*, trad. dal rifacimento francese a cura di Giuseppe Mormino, prefazione di Gabriel Marcel, Milano, Bompiani, 1950, 482 p. [trad. di Giuseppe Mormino, Milano, Rizzoli, 1967, 415 p.].
- Gheorghiu 1954 = Constantin Virgil Gheorghiu, *L'altra via*, trad. di Elena Cortese, Milano, Bompiani, 1954, 491 p.
- Gheorghiu 1982 = Constantin Virgil Gheorghiu, *Cristo e il Libano*, introduzione e notizia di Maurizio Vitali, prefazione di Virgil Gheorghiu, Reggio Emilia, Edizioni Città Armoniosa, 1982, 214 p.
- Gheorghiu 1991 = Constantin Virgil Gheorghiu, *La vita di Maometto*, Milano, Garzanti, 1991, 335 p.
- Giambruno 1937 = Anna Giambruno, *Livio Rebreanu: un naturalista romeno*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1937, 113 p.
- Gligora & Baffi 1981 = *Poesia contemporanea italo-romena*, a cura di Francesco Gligora e Mariano Baffi, Roma, A.P.I.C., 1981, 254 p.
- Goci 2001 = Aureliu Goci, *Geneza și structura poeziei românești în secolulul XX*, București, 100+1 Gramar, 2001.
- Goma 1980 = Paul Goma, *Un pianeta sconosciuto: il dissenso romeno*, presentazione e traduzione di Cicerone Cernegura, Verona, Club dei Quaranta, Amici del Ristorante Arche, 1980, 55 p.

- Gorun 1930 = Ion Gorun, *Il principe azzurro*, trad. dal rumeno a cura di Cesare Ruberti, introduzione di Claudio Isopescu, Milano, Edizioni «La Spiga», 1930, 187 p.
- Grazioli 2001 = Elio Grazioli (a cura di), *Constantin Brâncuși*, «Riga», nr. 19, Milano, Marcos y Marcos, 2001 [număr monografic conținând, pentru partea «românească», aforisme alese și un text al artistului «împotriva Statelor Unite», traducerea poeziei *L'uccello sacro* [*Pasărea măiastră*] a lui Lucian Blaga și alte câteva texte, editate deja în alte limbi, de Benjamin Fondane: C. B., Mircea Eliade: *Brancusi e le mitologie* și Dragoș Gheorghiu: *Brancusi e l'Ortodossia popolare*].
- Guția 1990 = Ioan Guția, *Le traduzioni d'opere letterarie romene in italiano (1900-1989)*, con una bibliografia a cura di Ion Chiriță, Roma, Bulzoni Editore, 1990, 276 p. [studiul propriu-zis (p.15-156) este structurat pe decenii, și conține interesante precizări și informații asupra volumelor, traducătorilor și editorilor].
- Guția 1992a = Ioan Guția, *Studi di lingua e letteratura romana*, Roma, Bulzoni Editore, 1992.
- Guția 1992b = Ioan Guția, *Le traduzioni d'opere letterarie romene in italiano nel 1990 e nel 1991*, in Guția 1992a, p. 171-183.
- Horia 1961a = Vintilă Horia, *Dio è nato in esilio. Diario di Ovidio a Tomi*, traduzione di Orsola Nemi, Milano, Edizioni del Borghese, 1961, 310 p. [Torino, Fogola, 1979, 273 p.; Milano, Il falco, 1987, 266 p.]
- Horia 1961b = Vintilă Horia, *Il cavaliere della rassegnazione*, trad. Orsola Nemi Milano, Edizioni del Borghese, 1961, 284 p.
- Horia 1962 = Vintilă Horia, *Quaderno italiano*, a cura di Vittorio Vettori, Pisa, Giardini, 1962.
- Horia 1963 = Vintilă Horia, *La rivolta degli scrittori sovietici*, traduzione di Orsola Nemi, Milano, Edizioni del Borghese, 1963.
- Horia 1964 = Vintilă Horia, *Gli impossibili*, traduzione di Orsola Nemi, Milano, Edizioni Del Borghese, 1964.
- Horia 1965 = Vintilă Horia, *La settima lettera*, traduzione di Orsola Nemi, Milano, Edizioni del Borghese, 1965, 338 p. [Torino, Fogola, 1995, 347 p.; prefazione di Dario Del Corno, Milano, Biblioteca Universale Rizzoli, 2000, XIII+337 p.].
- Horia 1967 = Vintilă Horia, *Diario di un contadino del Danubio*, traduzione di Orsola Nemi, Milano, Edizioni del Borghese, 1967.
- Horia 1968 = Vintilă Horia, *Una donna per l'Apocalisse*, traduzione Orsola Nemi, Milano, Edizioni del Borghese, 1968.
- Horia 1971 = Vintilă Horia, *Viaggio ai centri della terra*, a cura di G. De Turrís, traduzione L. Arcella, Roma, Edizioni Mediterranee, 1971 [1975].
- Horia 1972 = Vintilă Horia, *Giovanni Papini*, traduzione di Orsola Nemi, Roma, G. Volpe, 1972.
- Horia 1974 = Vintilă Horia, *Viaggio al San Marcos*, traduzione di Orsola Nemi, Roma, Ege, 1974.
- Horia 1982 = Vintilă Horia, *Considerazioni su un mondo peggiore*, Roma, Ciarrapico, 1982.
- Ignat 1950 = Nestor Ignat, *Una recente interpretazione progressista*, in «La Fiera letteraria», V (1950), 26, p. 3.
- Ibrăileanu 1940 = Garabet Ibrăileanu, *Adela*, frammenti del diario di Emilio Codrescu, trad. dal romeno a cura di Pietro Podestà e Petre Ciureanu, introduzione di Octav Botez, Lanciano, G. Carabba, 1940, VIII+187 p.
- Ibrăileanu 1947 = Garabet Ibrăileanu, *Creazione e analisi*, traduzione dal romeno e saggio introduttivo di Petre Ciureanu, Genova, Di Stefano, 1947, LXII+77 p. [vedi și Ibrăileanu 2000 [1930]].
- Ibrăileanu 2000 [1930] = Garabet Ibrăileanu, *Creție și analiză* [1930], prefață și repere critice de Ioan Paler, Pitești, Editura Paralela 45, 2000.
- Ionescu 1985 = Eugène Ionesco, *Vita grottesca e tragica di Victor Hugo*, trad. di Anna Zanon, Milano, Spirali, 1985, 119 p.

- Iorga 1930a = Nicolae Iorga, *L'arte popolare in Romania*, traduzione di A. Silvestri Giorgi, Roma, Anonima Romana Editoriale, 1930, 91 p.
- Iorga 1930b = Nicolae Iorga, *Il fratello pagano*, dramma in cinque atti, trad. di venere Isopescu, introduzione di Luigi Tonelli, Lanciano, G. Carabba, 1930, XII+134 p.
- Iorga 1930c = Nicolae Iorga, *L'ultima delle dee*, tragedia, trad. di G. Lupi e A. Cotruș, introduzi G. Carabba, 1930, VIII+137 p.
- Iorga 1931a = Nicolae Iorga, *Frate Francesco*, mistero in cinque tempi, trad. di Gino Lupi, musica di Enrico Bormioli, copertina di Sandro Piazzzi, collazione del testo di Alfio Berretta, Milano, Edizioni Atlante, 1931, 150 p.
- Iorga 1931b = Nicolae Iorga, *Il figlio perduto. La fatalità*, drammi, trad. dal romeno di Nella Collini, Lanciano, G. Carabba, 1931, 199 p.
- Iroaie 1967a = Petru Iroaie, *Umanesimo romeno*, Trapani, Ed. Célèbes, 1967, 398 p.
- Iroaie 1967b = Petru Iroaie, *Conversazioni critiche*, I, Palermo, Edizioni Morri, 1967, 133 p.
- Ispirescu & Mitru 1986 = Petre Ispirescu & Alexandru Mitru, *Fiabe e leggende romene*, traduzione di Cristina Stănescu, introduzione di Tatiana Nicolescu, nota all'edizione di Tatiana Nicolescu e Cristina Stănescu, Pordenone, Studio Tesi, 1986, XXVII+182 p. [ed. redusă: 1995, X+90 p.].
- Ispirescu 1952 = Petre Ispirescu, *I tre fratelli imperatori*, trad. di Marietti Aita, Firenze Marzocco, 1952, 41 p.
- Ispirescu 1968a = Petre Ispirescu, *Il principe Aleodoro*, traduzione di Mariano Baffi, Roma, Paoline, 1968.
- Ispirescu 1968b = Petre Ispirescu, *Giovinazza senza vecchiaia e vita senza morte*, traduzione di Mariano Baffi, Roma, Paoline, 1968.
- Ispirescu 1973a = Petre Ispirescu, *Le dodici principesse e il castello stregato*, traduzione di Laura Draghi, Firenze, Giunti, 1973, 30 p.
- Ispirescu 1973b = Petre Ispirescu, *Il vincitore dei giganti*, traduzione di Laura Draghi, Firenze, Giunti, 1973, 14 p.
- Istrati 1925 = Panait Istrati, *I racconti di Adriano Zografii: Kyra Kyralina*, prima ed unica versione autorizzata di G. F. Cecchini. Firenze, La voce, 1925, X+212 p.
- Istrati 1928 = Panait Istrati, *Il ritornello della fossa*, Milano, Vitigliano, 1928, 219 p.
- Istrati 1931 = Panait Istrati, *Il pescatore di spugne*, traduzione di F. E. I. Latini, Milano, Casa Edit. Carnaro, 1931, 203 p.
- Istrati 1947 = Panait Istrati, *Kyra Kyralina*, traduzione dal rumeno di Gino Lupi, prefazione di Romain Rolland, Milano, Garzanti, 1947, 143 p. [nota biobibliografica di Goffredo Fofi, Milano, Feltrinelli, 1978, 135 p.; 1988; revisione di Pino Fiori, 1996].
- Istrati 1993 = Panait Istrati, *Mediterraneo (al levar del sole)*, trad. di Fernando Cezzi, Lecce, Argo, 1993, 120 p.
- Istrati 1994 = Panait Istrati, *Verso l'altra fiamma. Urss 1927: la rivoluzione tradita*, a cura di Mihnea Popescu, San Domenico di Fiesole (Firenze), Edizioni Cultura della Pace, 1994, 215 p.
- Istrati 1998 = Panait Istrati, *Il brutto*, traduzione dal francese e postfazione di Goffredo Fofi, Roma, E/O, 1998, 117 p.
- Joannescu 1914 = Maria Th. Joannescu, *Un amore tragico*, trad. di Giulio Francescani, prefazione di Matilde Serao, Milano, Treves, 1914, XV+144 p.
- Kirișescu 1933a = Constantin Kirișescu, *Il decimo comandamento*, racconti, trad. di Rina D'Ergiu Caterinici, introd. di A. Silvestri-Giorgi, Lanciano, Carabba, 1933, IV+177 p.
- Kirișescu 1933b = Constantin Kirișescu, *Il giardino della mia infanzia*, racconti, trad. di A. Silvestri-Giorgi, introd. della medesima, Lanciano, Carabba, 1938, 155 p.
- Leca 2002 = Magdalena Leca, *Limbajul eminescian în traduceri germane și italiene*, Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», Iași, 2002, p. 263.

- Lefter 2001 = Ion Bogdan Lefter, *Scurta istorie a romanului românesc*, Pitești-București-Brașov-Cluj-Napoca, Paralela 45, 2001.
- Lőrinczi 2002 = Marinella Lőrinczi, *Il giorno del giudizio. Croci «pictae» ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno (Săpânța, Maramureș)*, Alessandria, Dell'Orso, 2002, 320 p.
- Lovera 1908 = Romeo Lovera, *La letteratura romena, con breve crestomazia e dizionarietto esplicativo*, Milano, Hoepli, 1908, X+199 p.
- [Lovinescu] 1984 = Geticus [Vasile Lovinescu], *La Dacia Iperborea*, Parma, All'insegna del Veltro, 121 p.
- Lovinescu 1995 = Vasile Lovinescu, *La Colonna Traiana*, Parma, All'insegna del Veltro, 116 p.
- Lupi 1943 = Gino Lupi, *Mihail Eminescu*, in «L'Europa Orientale», XXIII/1943, p. 265-307.
- Lupu & Renzi 1995 = Coman Lupu & Lorenzo Renzi (a cura di), *Studi romeni e romanzi. Omaggio a Florica Dimitrescu e Alexandru Niculescu*, III. *Letteratura e filologia*, Padova, Unipress, 1995.
- Macrea 1931 = Pompilio Macrea, *La più bella lirica di M. Eminescu, poeta sommo di Romania*, in «Rassegna Nazionale», LIII (1931), s. III, v. XIII, p. 131-138.
- Manea 1990 = Norman Manea, *Ottobre ore otto*, trad. di Marco Cugno, Milano, Serra e Riva Editori, 1990^I, 233 p. [cuprinde 13 povestiri: *Il maglione, Premesse per Maria, La morte, I gomitolini scoloriti, Il tè di Proust, Le nozze, Iniziazione, Due letti, Il punto di inflessione, Il ritratto dell'albicocco giallo, La parete divisoria, Marina con uccelli, Ottobre ore otto*]; Milano, Il Saggiatore, 1998^{II}, 216 p. [cuprinde – tot în traducerea lui Marco Cugno – 15 povestiri (1975-1981): față de prima ediție, sunt eliminate *Premesse per Maria, Iniziazione, Due letti* și se adaugă *Potevamo essere in quattro, Il segnale orario, La fiaba del porco, Il maestro e L'estate*].
- Manea 1994 = Norman Manea, *Un paradiso forzato*, trad. di Marco Cugno e Luisa Valmarin, Milano, Feltrinelli, 1994, 202 p. [conține: *Interrogatorio*, 1988, *Biografia robot*, 1981, *Una finestra sulla classe operaia*, 1988 și *L'impermeabile*, 1989].
- Manea 1995 = Norman Manea, *Clown. Il dittatore e l'artista*, trad. di Marco Cugno, Milano, Il Saggiatore, 1995, 217 p. [1999, 245 p.; 2004] [conține eseuri: *La Romania in tre fasi (commentate), I clown: il dittatore e l'artista (Postille a Fellini), Il rapporto del censore (con le note esplicative dell'autore censurato)* (în care Manea relatează complexul parcurs editorial, între presiunile cenzurii și temerile autocenzurii, a romanului *Plicul negru* [Manea 1999]), *Felix culpa* (discusso saggio su Eliade), *Storia di un'intervista ed Esilio*].
- Manea 2002 = Norman Manea, *La busta nera*, trad. di Marco Cugno, Milano, Baldini & Castoldi, 1999, 328 p.
- Manea 2005 = Norman Manea, *Il ritorno dell'huligano. Una vita*, trad. Marco Cugno, Milano, Il Saggiatore, 2004, 366 p.
- Manolescu 1990 = Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, I, București, Minerva, 1990 [ed. revizuită, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997; Brașov, Aula 2002].
- Manolescu 1999 = Nicolae Manolescu, *Poeți romantici*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999 [Chișinău, Știința, 2003].
- Manolescu 2001 = Nicoale Manolescu, *Literatura română postbelică (lista lui Manolescu)*, 3 vol., I. *Poesia*, II. *Proza. Teatrul*, III. *Critica. Eseul*, Brașov, Aula, 2001.
- Mantu 1932 = Lucia Mantu, *Gente moldava*, romanzo, trad. di M. Bulciolu, introd. di Octav Botez, Lanciano, Carabba, 1932, VII+138 p.
- Marcu 1929 = Alexandru Marcu, *V. Alecsandri e l'Italia. Contributo alla storia dei rapporti culturali tra l'Italia e la Rumenia nell'Ottocento*, Roma, Anomina Romana Editoriale, 1929.
- Mariano 1961 = *L'Italia dei poeti*, liriche dedicate all'Italia da poeti di tutto il mondo a cura di Emilio Mariano, Milano, Nuova Accademia, 1961, 536 p. [conține la pp. 93 și urm. texte de

- Asachi, Eminescu, Macedonski, Duiliu Zamfirescu, I. Pillat, Blaga, Voiculescu, Ștefan Nenițescu, Victor Tulbure (trad. Rosa Del Conte)].
- Marino 1994 = Adrian Marino, *Teoria della letteratura*, a cura di Marco Cugno, Bologna, Il Mulino, 1994, 506 p.
- Mattesini 1991 = Silvia Mattesini, *Profilo di un genio desolato*, Firenze, Atheneum, 1991, 216 p.
- Mazzoni 1999 = Bruno Mazzoni, *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpâța*, edizione a cura di Bruno Mazzoni, Pisa, ETS, 1999, 327 p.
- Mazzoni 2000 = Bruno Mazzoni, *Luigi Salvini e la letteratura romena*, in Giuseppe dell'Agata (a cura di), *Luigi Salvini (1910-1957) Studioso ed interprete di letterature e culture d'Europa*, Tipografia Editrice Pisana, Pisa 2000, p. 87-93
- Mazzoni 2002 = Bruno Mazzoni, *La presenza della letteratura romena in Italia 1989-2001*, in «Annuario. Istituto Romeno di cultura e ricerca umanistica», n. 4 (2002), a cura di Șerban Marin, Ion Bulei e Rudolf Dinu, Bucarest, Editura Enciclopedică, 2002, p. 330-345 [variantă electronică: http://www.geocities.com/serban_marin/mazzoni2002.html]
- Merlo 2005a = Roberto Merlo, *Letteratura romena in italiano (Bibliografia selettiva)*, in *Letteratura della Romania*, «Quaderni del Premio Letterario "Giuseppe Acerbi"», 6/2000, p. 183-205.
- Merlo 2005b = Roberto Merlo, *Un secolo frammentario: breve storia delle traduzioni di poesia romena in italiano nel Novecento*, in «Philologica Jassyensia», I (2005), 1-2, p. 197-246.
- Mihăescu 1949 = Gib I. Mihăescu, *La russa*, trad. dal romeno di Franco Cardinali, Milano, Garzanti, 1949, 437 p.
- Mihale 1966 = Aurel Mihale, *La casa di pietra*, trad. di Luigi Basevi, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 96 p.
- Miani 1995 = Laura Miani, *La donna nella narrativa di Eliade*, in Lupu & Renzi 1995, p. 918-925.
- Mincu & Albisani 1990 = Marin Mincu & Sauro Albisani (a cura di), *Eminescu e il romanticismo europeo*, Roma, Bulzoni, 1990, 308 p.
- Mincu & Scagno 1987 = Marin Mincu & Roberto Scagno (a cura di), *Mircea Eliade e l'Italia*, Milano, Jaca Book, 1987.
- Mincu 1978 = Marin Mincu, *I mondi sovrapposti. La modellizzazione spaziale nella fiaba romena*, Torino, Giappichelli, 1978, 160 p.
- Mincu 1986 = Marin Mincu, *Mito, fiaba, canto narrativo. La trasformazione dei generi letterari*, Roma, Bulzoni, 1986, 294 p. [texte în versuri la p. 208-249 și p. 268-291, trad. Marco Cugno, și în proză la p. 250-267, trad. Piero Grasso].
- Mincu 1989 = Marin Mincu (a cura di), *Fiabe romene di magia*, trad. di Fulvio Del Fabbro e Carlo Molinaro, Milano, Bompiani, 1989, XXVI+242 p.
- Mitescu 1984 = Adriana Mitescu (traduzioni dal romeno ed introduzione di), *Il terrore del tempo. Antologia della poesia romena*, Urbino, Pubblicazioni dell'Università di Urbino, Scienze Umane, 1984, 146 p.
- Mitescu 1993 = Adriana Mitescu (studio introduttivo, traduzione e note a cura di), *Come vivere l'esichia. Libro di insegnamento del Principe romeno Neagoe Basarab per suo figlio Tedosio*, Roma, Bulzoni, 1993, CXIV+186 p. [traducerea textului slavon colationat cu versiunea românească].
- Mititelu 1960 = Alexandra Mititelu (compilazione e traduzione di), *Teatro romeno*, in collaborazione con Dario Catargo Scattaglia, Milano, Nuova Accademia Editrice, 1960, 259 p. [conține: I.L. Caragiale, *Una lettera smarrita*; Gh. Ciprian, *L'uomo dal ronzino*; L. Blaga, *La crociata dei bambini*].
- Mititelu 1961 = Alexandrina Mititelu, *Letteratura romena antica*, cenni storici, breve antologia, glossario, Padova, Liviana, 1961, 155 p. [volum litografiat pentru uz intern].
- Moranti & Ciampoli 1904 = Luigi Moranti e Domenico Ciampoli (scelti nelle versioni italiane da), *Poeti stranieri*, lirici, epici, drammatici, I. *Lirica e Poemetti*, Vol. 1, Leipzig, Verlag von

- Raimund vormals Wolfgang Gerhard, 1904, 563 p. [p. 475-492: texte de Alecsandri, Carmen Sylva, Al. Macedonski, G. Sion, Elena Vacaresco și câteva poezii populare].
- Müller 1987 = Herta Müller, *Bassure*, trad. di Fabrizio Rondolino, Roma, Editori Riuniti, 1987, XIV+135 p.
- Mutti 1978 = Claudio Mutti (traduzione e prefazione di), *Fiabe transilvane*, illustrazioni di Guido Cortassa, Carmagnola, Arthos, 1978, V+85 p.
- Mutti 1996 = Claudio Mutti (cura e traduzione di), *Miti e leggende di Dracula e della Transilvania*, Newton Compton, 1996, 189 p. [2004ⁱⁱ].
- Mutti 1997 = Claudio Mutti (a cura di), *Storie e leggende della Transilvania*, Milano, Mondadori, 1997 [Mondolibri, 2002, 319 p.].
- Negrîci 1996 = Eugen Negrîci, *Poezia medievală în limba română*, Craiova, Vlad & Vlad, 1996.
- Negruzzi 1931 = Constantin Negruzzi, *Alessandro Lăpușneanu*, traduzione dal romeno e introduzione di Maria Bulciolu, Lanciano, Carabba, 1931.
- Niculescu & Dimitrescu 1970 = Alexandru Niculescu & Florica Dimitrescu (a cura di), *Testi romeni antichi (secoli XVI-XVIII)*, con introduzione, studio linguistico e glossario, Padova, Antenore, 1970, LIX+155 p.
- Noica & Cioran 1993 = Emil M. Cioran & Constantin Noica, *L'amico lontano*, a cura di Lorenzo Renzi, trad. dal francese di Roberta Ferrara, Bologna, Il Mulino, 1993, 81 p.
- Noica 1993a = Constantin Noica, *Pregate per il fratello Alessandro*, a cura di Marco Cugno, Bologna, Il Mulino, 1993, 136 p.
- Noica 1993b = Constantin Noica, *Sei malattie dello spirito contemporaneo*, a cura di Marco Cugno, Bologna, Il Mulino, 1993, 180 p.
- Nortines 1965 = S.B. Nortines (a cura di), *Racconti e leggende della Romania*, versione di C. Amadei, Torino, S.A.I.E., 1965, 173 p.⁹⁷
- Ortiz 1928 = Ramiro Ortiz, *Medioevo rumeno*, Roma, Anonima Romana Editoriale, 1928, 91 p.
- Ortiz 1936 = Ramiro Ortiz, *Breve storia di letteratura rumena*, lezioni di letterature neolatine tenute dal chiar.mo prof. Ramiro Ortiz (ad. 1935-1936), Padova, Gruppo universitario fascista, 1936, 263 p.
- Ortiz 1938a = Ramiro Ortiz, *Problemi di poesia popolare neolatina e balcanica*, R. Università di Padova, AA. 1937-1938. Padova, Gruppo Universitario Fascista, 1938, 255 p.
- Ortiz 1938b = Ramiro Ortiz, *Nuovi problemi di poesia popolare neolatina e balcanica*, Bologna, Pàtron, 1938, 285 p.
- Ortiz 1941 = Ramiro Ortiz, *Letteratura romena*, Roma, Signorelli, 1941, 260 p.
- Ortiz 1943 = Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rumana* [Bucarest, Sfetea, 1916, VIII + 335 p.], Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1943.
- Padrini 1939 = E. Padrini, *Michele Eminescu. Il più grande poeta romeno*, in «Augustea», XIV (1939), 15, p. 14-15.
- Papanace 1951 = Constantin Papanace, *Mihai Eminescu, un mare precursor al legionarismului românesc*, Roma, Armatolii, 1951, 34 p.
- Pătrășcanu 1928 = Dimitrie D. Pătrășcanu, *Il vincitore di Napoleone*, trad. dal romeno di Luigi Basevi, Milano, 1928 [Bari, Edizioni Paoline, 1966, 90 p.].
- Pătrășcanu 1929 = Dimitrie D. Pătrășcanu, *La signora Cuparencu*, novelle umoristiche, prima versione dal romeno di Venere Isopescu, prefazione di Umberto Biscottini, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1929, 162 p.
- Pătrășcanu 1966 = Dimitrie D. Pătrășcanu, *L'ebreo di Bucarest*, racconti, trad. di Luigi Basevi, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 94 p.

⁹⁷ In Guția 1990, p. 217, si dà “Catania, Edizioni Paoline”.

- Petrescu 1929a = Camil Petrescu, *La pazzia di Andrea Pietraru*, dramma in tre atti, trad. dal romeno di Agnese Silvestri-Giorgi, prefazione di Claudio Isopescu, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1929, V+177 p.
- Petrescu 1929b = Cezar Petrescu, *L'uomo del sogno*, novelle, trad. dal romeno e prefazione di Gioacchino Miloia, Istituto per l'Europa Orientale, 1929, VXI+210 p.
- Petrescu 1929c = Cezar Petrescu, *La sinfonia fantastica*, prima versione italiana a cura di A. Silvestri-Giorgi, con una prefazione di Augusto Garsia, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1929, 173 p.
- Petrescu 1933 = Cezar Petrescu, *La vera morte di Guynemer*, novelle, trad. dal romeno a cura di Cesare Ruberti e Lilio Cialdea, prefazione di E. Padrini, Perugia-Venezia-Firenze, «Nuovissima», 1933, VIII+208.
- Petrescu 1935 = Cezar Petrescu, *La capitale*, trad. dal romeno di Cesare Ruberti, introduzione di Mario Ruffini, Torino, UTET, 1935, 343 p. (1944; 1952; 1956; 1965).
- Petrescu 1946 = Cezar Petrescu, *L'ombra che scende*, romanzo, trad. di A. Silvestri-Giorgi, Roma, Edizioni «La Capitale», 1946, XII+684.
- Petrescu 1949 = Cezar Petrescu, *Fram, orso polare*, romanzo per ragazzi, trad. dal romeno di A. Silvestri-Giorgi, Torino, Edizioni San Paolo, 1949, 254 p. [Milano, Edizioni Paoline, 1966, 212 p.].
- Petrescu 1965a = Cezar Petrescu, *Aranca, fantasma dei laghi*, versione dal romeno di Cesare Ruberti, Bari, Edizioni Paoline, 1965, 96 p.
- Petrescu 1965b = Cezar Petrescu, *Il riso*, versione dal romeno di Gioacchino Miloia, Bari, Edizioni Paoline, 1965, 87 p.
- Petrescu 1965c = Cezar Petrescu, *La vera morte di Guynemer*, trad. a cura di Cesare Ruberti, Bari, Edizioni Paoline, 1965, 96 p.
- Petronio 1956 = Giuseppe Petronio (compilazione e traduzioni dal romeno a cura di), *Antologia della narrativa romena*, Parma, Casa Editrice Guanda, 1956, XXVIII+488 p. [conține: *La generazione del '48*: Ion Ghica, Alecu Russo, Alexandru Odobescu; *L'età classica*: Ion Creangă, Ion Slavici, Ion Luca Caragiale, Alexandru Vlahuță, Barbu Delavrancea; *Tra due secoli*: Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, I.A.I. Brătescu-Voinești, Mihai Sadoveanu, Camil Petrescu; *La nuova letteratura*: Alexandru Sahia, Zaharia Stancu, Geo Bogza, V. Em. Galan, Petre Dumitriu, Eusebiu Camilar, István Asztalos].
- Petronio 1960 = Giuseppe Petronio (a cura di), *Teatro romeno*, note di regia a cura di Carlo Di Stefano, Firenze, Parenti, 1960, XIII+711 p. [conține: I.L. Caragiale: *Una lettera smarrita*, *Una notte tempestosa*; Al. Kirițescu: *Le pettegole*; M. Sebastian: *Stella senza nome*, *Ultima edizione*; T. Mușătescu: *Valzer Titanic*; Al. Mirodan: *I giornalisti*].
- Petronio 1969 = Giuseppe Petronio, *Traduzioni italiane dalla letteratura romena*, in «Il Veltro», XIII (1969), 1-2, p. 159-164.
- Pignatelli 1964 = T. Pignatelli, *Vasile Alecsandri e le origini del teatro romeno*, Taranto, Athena, 1964, 83 p.
- Popescu 1966b = Mircea Popescu, *Un grande poeta tradito*, in «Persona», VII/1966, 7, p.18-19.
- Popescu 1970a = Mircea Popescu, *Storia della letteratura romena*, in Luigi Santucci (a cura di), *Letteratura Universale*, XXXIII. S. Graciotti et alii (a cura di), *Storia delle letterature del sud-est europeo*, Milano, Fabbri, 1970, 168 p.: p. 105-204.
- Popescu 1970b = Mircea Popescu (a cura di), *Antologia della letteratura romena*, in Luigi Santucci (a cura di), *Letteratura Universale*, XXXIV. S. Graciotti et alii (a cura di), *Antologia delle letterature del sud-est europeo*, Milano, Fabbri, 1970, 399 p.: p. 105-204 [conține: cântece și poezii populare; Nicolaus Olahus, Anonimo *Cugetării în ora morții* (fragm. din *Codex Sturdzanus*), Neagoie Basarab, Antim Ivireanul, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Ion Budai-Deleanu, Ienăchiță Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negruzzi, Nicolae Bălcescu, Vasile

- Alecsandri, Nicolae Filimon, Alexandru Odobescu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ion Slavici, George Coșbuc, Bogdan P. Hasdeu, Alexandru Macedonski, Duiliu Zamfirescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, M. Sadoveanu, G. Bacovia, I. Minulescu, L. Blaga, T. Arghezi, L. Rebreanu, G. Călinescu, M. Eliade].
- Popovici 1961 = Titus Popovici, *Lo straniero*, trad. di Mariano Baffi, Roma, Editori Riuniti, 1961, 453 p.
- Porzio 1964 = Domenico Porzio (a cura di), *Le più belle novelle di tutti i paesi*, Milano, Alfredo Martello, 1964, 469 p. [conține: Zaharia Stancu, *I Lillà*, trad. Raffaella Lotteri, p. 421-432].
- Prampolini 1953 = Giacomo Prampolini, *Letteratura romena*, in Id., *Storia universale della letteratura*, II. *Letterature ibero-amicane, slave, dell'Europa orientale, indigene*, Torino, Utet, 1938, IV+1035 [1953ⁱⁱ, VII+1020; 1961ⁱⁱⁱ, VII+1273; 1968].
- Rebreanu 1929 = Liviu Rebreanu, *Servilia*, trad. dal romeno di Ezio Loreti, prefazione del medesimo, Casa Editrice «Maia», 1929, 188 p. [povestiri].
- Rebreanu 1930a = Liviu Rebreanu, *Ion*, trad. di A. Silvestri-Giorgi, 2 voll., introduzione di Ramiro Ortiz, Lanciano, G. Carabba, 1930, XV+292 p. (I), 259 p. (II).
- Rebreanu 1930b = Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*, trad. di Venere Isopescu, prefazione di Giulio Bretoni, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1930, VII+191 p.
- Rebreanu 1930c = Liviu Rebreanu, *La foresta degli impiccati*, trad. di Enzo Loreti, prefazione di Luigi Tonelli, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1930, 313 p. [trad. Enzo Loreti, Pescara, Edizioni Paoline, 1967, 306 p.].
- Rebreanu 1964 = Liviu Rebreanu, *La rivolta*, trad. di Anna Colombo, Città di Castello, G. Carabba, 1964, 389 p.
- Rebreanu 1965 = Liviu Rebreanu, *La voce della terra*, trad. di Giovanni Serra, disegni interni e copertina di Jules Perahim, Milano, Edizioni Paoline, 1965, 564 p.
- Renzi, Cepraga & Sperandio 2004 = Lorenzo Renzi, Dan Octavian Cepraga & Renata Sperandio (a cura di), *Le nozze del Sole. Canti vecchi e colinde romene*, Roma, Carocci, 2004, 250 p.
- Ries & Spineto 2000 = Julien Ries & Natale Spineto (a cura di), *Esploratori del pensiero umano. Georges Dumézil e Mircea Eliade*, Milano, Jaca Book, 2000.
- Roccato 1939 = Walter Roccato, *I.A.I. Brătescu-Voinești, novelliere*, Roma, Signorelli, 1939, 131 p.
- Ruffini 1941a = Mario Ruffini, *Il problema della romanità in Dacia: studio storico-filologico*, Roma, Signorelli, 1941, 123 p.
- Ruffini 1941b = Mario Ruffini, *La Scuola latinista, 1780-1871: studio storico-filologico*, Roma, Signorelli, 1941, 192 p.
- Ruffini 1942 = Mario Ruffini, *Storia dei Romeni di Transilvania*, Torino, Libreria de «La Stampa», 1942, 279 p. [trad. rom. Ruffini 1993].
- Ruffini 1954 = Mario Ruffini (a cura di), *L'Apocalisse della Madre del Signore – Apocalipsa Maicii Domnului*, Firenze, Ed. Fussi-Sansoni, 1954, 81 p.
- Ruffini 1964 = Mario Ruffini (a cura di), *Antologia romena dei secoli XVI e XVII*, Torino, Bottega d'Erasmus, 1964, L+90 p.
- Ruffini 1965 = Mario Ruffini, *La leggenda romena «Cântarea Domnului»...* [sic; în realitate este vorbă de *Căutarea Domnului*, corespondentul românesc a *Peregrinatio Virginis* occidentală; vezi și Del Conte 1967b], La Spezia, 1965.
- Ruffini 1969 = Mario Ruffini, *L'insegnamento del rumeno in Italia*, in «Il Veltro», XIII (1969), 1-2, p. 151-158.
- Ruffini 1980 = Mario Ruffini, *Aspetti della cultura religiosa ortodossa romena medievale (secoli XIV-XVIII)*, Roma, Nagard, 1980, 250 p. [culegere de studii].
- Ruffini 1993 = Mario Ruffini, *Istoria românilor din Transilvania*, în românește de Florin Chirișescu, prefată, note și revizie științifică Manole Neagoe, București, Proteus, 1993, 261 p. [trad. rom. a Ruffini 1942].

- Șahighian 1967 = Alexandru Șahighian, *Nella tormenta*, trad. di Giovanni Serra, Bari, Edizioni Paoline, 1967.
- Salvini 1932b = Luigi Salvini, *Ion Creangă. Una pagina di storia della letteratura romana*, Roma, Pubblicazioni dell'Istituto per l'Europa Orientale, Prima serie, Letteratura, arte, filosofia, 1932, 70 p.
- Scagno 1998 = Roberto Scagno, *Mircea Eliade: un Ulisse romeno tra Oriente e Occidente*, in Arcella, Pisi & Scagno 1998, p. 9-26.
- Scagno 2000 = Roberto Scagno, *Alcuni punti fermi sull'impegno politico di Mircea Eliade nella Romania interbellica: un commento critico al dossier "Toladot" del 1972*, in Ries & Spineto 2000, p. 259-289.
- Sebastian 1945 = Mihail Sebastian, *L'accidente*, trad. dal romeno di Oscar Randi, Roma, «La Caravella», 1945, 239 p.
- Sebastian 1965 = Mihail Sebastian, *Ultima edizione*, traduzione dal romeno di Giovanna Tonchio, Roma, Edizioni «Il Copione», 1965, 95 p.
- Seminario 1987 = Gruppo di Ricerca del Seminario di Rumeno, *Indagine sulla presenza dell'opera emineschiana in Italia: i sussidi scolastici ed enciclopedici*, in Valmarin & Râpeanu 1987, p. 171-176.
- Senatore 1980 = Anna Senatore, *Ion Agârbiceanu. Luci e ombre del villaggio transilvano*, Bari, Adriatica, 1980, 77 p.
- Senatore 1983 = Anna Senatore, *L'opera letteraria di Ion Agârbiceanu*, Fondi, Grafiche Fratelli Monforte, 1983, 177 p. (Quaderni dell'Istituto di Studi dell'Europa Orientale, Università degli Studi di Bari).
- Serra 1992 = Maurizio Serra, *La foresta sospesa tra storia e mito*, in Id., *La ferita della modernità. Intellettuali, totalitarismo e immagine del nemico*, Bologna, Il Mulino, 1992, p. 311-346.
- Sevastos 1940 = Mihail Sevastos, *La via dei giardini*, racconti, trad. dal romeno e introd. di Gino Lupi, Lanciano, Carabba, 1940, VII+207 p.
- Silvestri-Giorgi 1949 = *Giorgio il Valoroso*, storie e leggende a cura di A. Silvestri-Giorgi, con illustrazioni di Carlo Nicco, Torino, Paravia, 1949, 135 p. [Lungro di Cosenza, Costantino Marco Editore, 1989, 135 p.].
- Simion 1995 = Eugen Simion, *Dimineața poezilor. Eseu despre începuturile poeziei române*, ediția a II-a, București, Eminescu, 1995.
- Slavici 1930 = Ioan Slavici, *Il mulino della fortuna*, trad. di Cesare Ruberti, prefazione di Vincenzo Crescini, Perugia-Venezia, «La Nuova Italia», 1930, XII+196 p.
- Slavici 1965a = Ioan Slavici, *Il mulino della fortuna*, trad. dal romeno di Luigi Basevi, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1965, 185 p.
- Slavici 1965b = Ioan Slavici, *La ragazza della foresta*, trad. dal romeno di Luigi Basevi, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1965, 186 p.
- Slavici 1968 = Ioan Slavici, *I due principini con la stella in fronte*, versione dal romeno di Giovanni Serra, Roma, Edizioni Paoline, 1968, 32 p.
- Sadoveanu 1922 = Mihail Sadoveanu, *Novelle romene*, trad. dal romeno di Al. Dem. Marcu e Giovanni F. Cecchini, prefazione a cura dei traduttori, Foligno, F. Capitelli, 1922, 187 p.
- Sadoveanu 1932 = Mihail Sadoveanu, *Il mulino sul Siret*, trad. dal romeno di Lucia Santangelo, prefazione di G.B. Angioletti, Perugia-Firenze, «Nuovissima» Editrice, 1932, VIII+283 p.
- Sadoveanu 1933 = Mihail Sadoveanu, *La croce dei razesci*, romanzo, trad. da romeno di A. Silvestri-Giorgi, introduzione della medesima, Lanciano, G. Carabba, 1933, VII+220 p.
- Sadoveanu 1944 = Mihail Sadoveanu, *L'osteria di Ancutza. La scure*, romanzi, trad. dal romeno di Gino Lupi, Milano, Mondadori, 1944, 225 p. [1945].
- Sadoveanu 1952 = Mihail Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, trad. dal romeno di Giuseppe Petronio, Roma, Edizioni di Cultura Sociale, 1952, 207 p.

- Sadoveanu 1963a = Mihail Sadoveanu, *L'osteria di Ancutza. La scure. Gente delle capanne*, trad. di Mariano Baffi, prefazione di Mario De Micheli, Milano, Edizioni «Avanti!», 1963, 368 p.
- Sadoveanu 1963b = Mihail Sadoveanu, *Racconti di guerra*, trad. di Laura Rocca, Vicenza, Edizioni Paoline, 1963, 213 p.
- Sadoveanu 1964 = Mihail Sadoveanu, *Il mulino sul Siret*, trad. di Corrado Albertini, Roma, Canesi, 1964, 289 p.
- Sadoveanu 1965a = Mihail Sadoveanu, *L'osteria di Ancutza*, versione dal romeno di Mariano Baffi, introduzione di Mario de Micheli, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1965, 165 p.
- Sadoveanu 1965b = Mihail Sadoveanu, *La gente delle capanne*, versione dal romeno di Mariano Baffi, Bari, Edizioni Paoline, 1965, 103 p.
- Sadoveanu 1965c = Mihail Sadoveanu, *La scure*, versione dal romeno di Mariano Baffi, introduzione di Mario de Micheli, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1965, 218 p.
- Sadoveanu 1965d = Mihail Sadoveanu, *La stirpe dei falconieri*, versione dal romeno di Corrado Albertini, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1965, 304 p.
- Sadoveanu 1966a = Mihail Sadoveanu, *I ricordi del caporale [sic!] Gheorghitza*, trad. dal romeno di Aldina Ghepard, introduzione di Valentino Gambi, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1966, 270 p.
- Sadoveanu 1966b = Mihail Sadoveanu, *Il 24 giugno*, versione dal romeno di Luisa Valmarin, introduzione di V. Gambi, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 95 p.
- Sadoveanu 1966c = Mihail Sadoveanu, *Il bosco incantato*, racconti, versione dal romeno di Olga Tarenz, Ida Garonzio, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 96 p.
- Sadoveanu 1966d = Mihail Sadoveanu, *La fontana della gioventù*, racconti, versione dal romeno di Ida Garonzio, Liliana Giovannetti, Anna Barbieri, Bari, Edizioni Paoline, 1966, 95 p.
- Sadoveanu 1966e = Mihail Sadoveanu, *Il vortice di Valinash*, racconti, versione dal romeno di Ida Garonzio, Luciana Spalmach, Luisa Valmarin, Ernesta Latini, Anna Barbieri, introduzione di Valentino Gambi, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1966, 196 p.
- Sorescu 1992 = Marin Sorescu, *Il terzo palo*, trad. di Marco Cugno, in «Sipario», XLVI (1992), 521, p. 34-47 [acte I și II; conține o prezentare semnată de M. Cugno, *Marin Sorescu, un dramaturgo sotto la dittatura*, p. 33-34] și 522, p. 35-70 [acte III și IV].
- Stancu 1954 = Zaharia Stancu, *Lo scalzo*, trad. di Giuseppe Petronio, Roma, Editori Riuniti, Edizioni di Cultura Sociale, 1954, 565 p.
- Stancu 1962 = Zaharia Stancu, *I Molossi*, prima edizione, trad. di Giovanni Baldari, disegno di copertina di Jules Perahim, introduzione di Margaret Kunzle, note sull'autore, Milano, Edizioni «La Pietra», 1962, VII+238 p.
- Stancu 1966 = Zaharia Stancu, *Costandina*, trad. dal romeno di Olga Tarenz, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1966, 1966 p.
- Stancu 1974 = Zaharia Stancu, *Quanto ti ho amato*, presentazione e trad. dal romeno di Marco Cugno, Milano, Mursia, 1974, 274 p.
- Steinhardt = Nicolae Steinhardt, *Il Diario della felicità*, a cura di Gheorghe Carageani, trad. di Gabriella Bertini Carageani, Bologna, Il Mulino, 1995, 535 p.
- Tagliavini 1923 = Carlo Tagliavini, *Michele Eminescu*, in «L'Europa Orientale», III/1923, p. 745-801.
- Tagliavini 1925 = Carlo Tagliavini, *Michele Eminescu: l'uomo e l'opera*, in AA.VV., *Studi sulla Romania*, Pubblicazioni dell'Istituto per l'Europa Orientale, Prima serie, Letteratura-Arte-Filosofia, Roma, Anonima Romana Editoriale, 1925, 337 p.: p. 281-337.
- Tănase 1990 = Virgil Tănase, *Un ballo per un diamante magico*, traduzione di Gilda Piersanti, Milano, A. Mondadori, 1990, 152 p. [1993, 1996, 1998...].
- Tarantino 1996 = Angela Tarantino (edizione critica, introduzione e traduzione a cura di), *La storia di Filerot e Anthusa: Istoria lui Filerot și cu a Anthusei (ms. 1374 BAR - Bucarest)*, Roma, Bagatto Libri, 1996, 590 p.

- Tcacenco 1920 = *Favole e leggende nazionali romene*, trad. di Katia Tcacenco, illustrazioni del pittore F. Longo, Lanciano, Carabba, 1920, 153 p.
- Teodoreanu 1945 = Ionel Teodoreanu, *Natale a Silvestri*, trad. dal romeno di A. Silvestri-Giorgi, Milano, Baldini & Castoldi, 1945, 292 p.
- Teodoreanu 1965 = Ionel Teodoreanu, *Natale a Silvestri*, trad. di Giovanni Serra, Milano, Edizioni Paoline, 1965, 366 p.
- Termini 1940 = «Termini», [Fiume], giugno-settembre 1940, 34-37 [conține (p. 720-803) texte de G. Coșbuc, G. Bacovia, O. Densusianu, I. Minulescu, Duiliu Zamfirescu, Șt. O. Iosif, Ionel Teodoreanu, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, Vasile Voiculescu, Alexe Mateevici, Eugenia [sic] Speranția, Ion Buzdugan, Constantin I. Gheorghe, Lucia Mantu, Pia Alimăneșianu, T. Argezi, M. Săulescu, Vlaicu Bârna, Teofil Lianu, Ștefan Stănescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Gib I. Mihăescu, Liviu Rebreanu, Ion Dongorozi, Octavian Goga, Nichifor Crainic, Gheorghe Topârceanu, Aron Cotruș, Ioan M. Rașcu, Teodor Murășanu, Adrian Maniu, G.M. Vlădescu, B. Iordan, M. Sadoveanu, Demostene Botez, Al. Philippide, N. Davidescu, George Nimigeanu, D. Iacobescu, Traian Chelariu, Emil Isac, Perpessicius, Ion Al-George, Ion Pillat, Ion Marin Sadoveanu, Lucian Blaga, Mia Frollo, Ion Valerian, Agata Bacovia, Virgil Gheorghiu, Constantin Kiriteșcu, N.M. Condiescu, Gala Galaction, I. Minus-Tarala, Radu Boureanu, Emil Giurgiucă, Radu Gyr, Dragoș Vrânceanu, Vasile I. Postecă, Iulian Vesper, Mircea Streinul, Sergiu Dan și Cezar Petrescu în versiuni ale mai multor traducători]
- Theodorian 1932 = Caton Teodorian, *I Bujorescu*, commedia drammatica in quattro atti, trad. dal romeno di Venere Isopescu, introd. di Umberto Biscottini, Lanciano, Carabba, 1930, IV+202 p.
- Ungureanu 1995 = Cornel Ungureanu, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Timișoara, Amarcord, 1995.
- Ungureanu 2000 = Cornel Ungureanu, *La vest de Eden*, II, Timișoara, Amarcord, 2000.
- Urmuz 1999 = Urmuz, *Pagine bizzarre*, a cura di Giovanni Rotiroti, Roma, Salerno Editore, 1999, 91 p. [conține: Giovanni Rotiroti, *Introduzione*, p. 7-27].
- Uscătescu 1989 = Jorge Uscătescu, *Mihai Eminescu, poeta nazionale rumeno nel centenario della morte*, in «Il Ragguaglio Librario», LVI (1989), 3, p. 83-84.
- Utan 1973 = Tiberiu Utan, *Bentornato, Tempestino!*, adattamento di Angela Maria Orazi, illustr. di Clelia Ottone, Bologna, Capitol, 1973, 94 p.
- Valmarin & Râpeanu 1987 = Luisa Valmarin & Valeriu Râpeanu (a cura di), *Il momento Eminescu. Aspetti e problemi nella ricezione dell'opera letteraria / Aspecte și probleme în receptarea operei literare. Momentul Eminescu*, Bucarest, Eminescu, 1987, 232 p. [acte sesiunii științifice organizate de către Seminarul de română al Departamentului de Studii Romane al Universității «La Sapienza» din Roma și de Academia Română din Roma, Roma, 3-5 dicembre 1984].
- Valmarin 1983 = Luisa Valmarin, *Mihai Eminescu: una presentazione*, in «Balcanica», II (1983), 4 (novembre), p. 76-89.
- Valmarin 2004 = Luisa Valmarin, *Mircea Eliade*, in *Multicultural Writers since 1945*, An A-to-Z Guide, Edited by Alba Amoia and Bettina L. Knapp, Westport-London, Greenwood Press, 2004, p.195-199.
- Vanhese 1988 = Gisèle Vanhese, *Tra il si e il no, l'itinerario rumeno di Paul Celan*, in «România orientale», I/1988, p. 121-149 [poezii de Celan la p. 129-149].
- Vegezzi Ruscalla 1863 = Giovenale Vegezzi Ruscalla. *Prolusione al libero corso di lingua, letteratura e storia umana nella R. Università di Torino*, detta il 15 dicembre 1863, Torino, Tipografia Derossi e Dusso, 1863.
- Vitner 1951 = Ion Vitner, *Eminescu nella letteratura romana*, in «Italia Romania», I (1951), 4-5, p. 7-8.

Zamfirescu 1932 = Duiliu Zamfirescu, *La vita in campagna*, trad. dal romeno ed introduzione a cura di A. Silvestri-Giorgi, Torino, UTET, 1932, 206 p. [1946; 1956].

Zamfirescu 1966 = *La vita in campagna*, trad. dal romeno di Olga Tarenz, introduzione di Eliseo Sgarbossa, Francavilla (Chieti), Edizioni Paoline, 1966, 238 p.

«La quiete dopo la tempesta»: breve storia delle traduzioni di prosa romena nel Novecento

Il presente studio tratta delle traduzioni di prosa romena del XX secolo. Il titolo romeno rappresenta un gioco di parole tra il senso di ‘fortuna letteraria’ di un autore o di un’opera della parola italiana *fortuna* e il termine romeno omoradiale *fortuna* ‘tempesta, fortunale’, basato sulla constatazione che in seguito ai fortunosi avvenimenti della Seconda Guerra mondiale e a causa delle conseguenze di questi, insieme alla «tempesta» bellica si placa anche la «fortuna» della letteratura romena in Italia, dopo il periodo di relativa fioritura degli anni ’30-’30, nata e sostenuta – tramite la pubblicazione di traduzioni e studi, la fondazione di istituti e riviste specializzati ecc. – sull’onda del comune orientamento politico.

Nella prima parte, l’autore presenta brevemente la bibliografia delle traduzioni esistenti, suddivise per epoca, genere e/o corrente letteraria in cui possono essere inquadrare le opere tradotte, adottando come «guida» il canone corrente della letteratura romena. Sono presentate in ordine le traduzioni di letteratura popolare, medievale, premoderna e del periodo a cavallo tra Otto e Novecento, seguite dai volumi datanti tra le due guerre e infine la letteratura del secondo Novecento. Nella seconda parte, per cercare di capire *quale* prosa romena sia effettivamente conosciuta in Italia tramite le traduzioni presentate nella prima parte dello studio, l’autore ne fa un bilancio per decenni, mettendo in evidenza tanto le differenze tra il periodo precedente e quello successivo alla Guerra – e, all’interno di quest’ultimo, tra l’epoca totalitaria e quella seguente gli avvenimenti del dicembre 1989 – quanto le variazioni di ordine qualitativo e quantitativo, le preferenze dei traduttori per generi diversi in epoche diverse ecc., proponendo nello stesso tempo delle possibili spiegazioni atte a rendere conto sia di tali differenze sia delle macroscopiche lacune constatate nel panorama schizzato.

Completano il quadro alcune considerazioni relative ad una certa «mancanza di successo» della letteratura romena presso il pubblico italiano e ad alcuni aspetti delle traduzioni italiane di letteratura romena in generale (sporadicità, mancanza di un «progetto», la dubbiosa e dannosa professionalità di certi «traduttori» improvvisati, l’appoggio inadeguato accordato dalle autorità romene ai professionisti e ai sostenitori della cultura romena in Italia ecc.).